

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

SEPTEMBRIE 2014

**Securitatea față cu
francmasoneria**

**Crimeea
de la Lenin
la Putin**

**Sodoma și Gomora
au existat
cu adevărat?**

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

SEPTEMBRIE 2014

**Securitatea față cu
francmasoneria**

**Crimeea
de la Lenin
la Putin**

**Sodoma și Gomora
au existat
cu adevărat?**

SUMAR

septembrie

2014

4 Oraș
cu zidiri europene
și comportamente
orientale

D. RALET

EXCLUSIVITATE

5 Belgia
din Belgia Orientului

PH. BEKE,
AMBASADOR
AL REGATULUI
BELGIEI
LA BUCUREȘTI

46 Restituirea
Marelui Război
pentru Rusia

V.N. VINOGRADOV

ENIGME ALE ISTORIEI

9 Brâncoveanul din
satră și țiganul devenit
prinț

M. CAZACU

14 23 August și mai
multe versiuni
V. RÂPEANU

19 Francmasoni,
yoghini,
transcendentali,
vorbitori de esperanto:
umflați-i!

*Dosarul „Oculta”
al Securității*

N. IONIȚĂ

23 Vizionarul
Take Ionescu

G. TÂMPESCU
(LUCA)

EVENIMENT

27 Republica
de la Weimar
în fotograme

*Willy Römer la Muzeul
Municipiului București*
C. PĂIUȘAN-NUICĂ

28 Oraș frumos,
păcat că-i locuit
*Eternele probleme
edilitare și metehnele
bucureștenilor*

I. CĂZAN

33 Greșeala mică
face descoperirea mare
C.T. DRAGOMIR

39 Perla
Coroanei țariste
Crimeea sub ruși

I. BISTREANU

CLIO ANUNȚĂ

44 Enigma
care a scurtat războiul
I. GATEA

63 O fântână
și-un vas din lemn
de 2.000 de ani

S.A. LUCA

PORECLA ÎN RENUME

52 Poilu cel curajos,
nu cel bărbos

F. DOLGHIN

magazin istoric

Anul XLVIII – serie nouă – nr. 9 (570)

septembrie 2014

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Frații Bonnat, care au trăit în a doua jumătate a secolului al XVII-lea și prima jumătate a celui următor, au realizat peste 100 gravuri cu diferite tipuri de costume ale epocii. Între acestea și imaginea pe care o reproducem, a unui francmason, păstrată la Muzeul Carnavalet, din Paris

2 Tabloul votiv (al ctitorilor) aflat pe peretele estic al pronaosului bisericii mari de la Mănăstirea Hurezi îi înfățișează pe Constantin Brâncoveanu, soția sa Maria și copiii lor, pe care îi aștepta o atât de tragică soartă

3 În 1830 se naștea, în urma unei revoluții, Regatul Belgiei ca stat independent. Tabloul semnat de Gustave Wappers și păstrat la Muzeul de Artă Veche din Bruxelles înfățișează un moment din timpul revoluției

4 La sfârșitul Primei Cărți a Regilor este povestită înfrângerea suferită de Saul, primul rege al evreilor, la Gelboe, din partea filistinilor. Grav rănit, Saul se sinucide, pentru a nu cădea viu în mâinile dușmanilor. Momentul l-a inspirat pe compozitorul G.F. Händel, care a compus oratoriul ce poartă numele regelui mort, dar și pe miniaturistul francez Jean Fouquet (1420-1481), căruia îi datorăm această imagine a bătliei

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BÉRINDEL**,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Secretar general de redacție
Cristina Păiușan-Nuică

Redactori:
George Damian,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III, 285,
287, Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 15, Căsuța
poștală 15-702, Cod 010155, Telefon, Fax:
021.315.09.91, 021.312.68.77

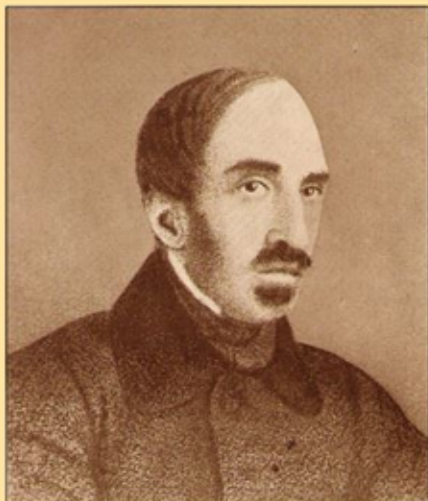
BUCUREȘTI

DIMITRIE RALET

Nu știu dacă simpatia către români sau realitatea fu cauza, dar Bucureștii îmi întrecură așteptarea. Mă întrebai de ce să ne întâlnim atât de rar cu românii de peste Milcov și de pe Dâmbovița; mă întrebai de ce să văd atâta de târziu un oraș ce-mi zâmbește cu aurora dimineții, ai căruia locuitori, ce trec pe sub fereasta mea, îmi aruncă câte o ochire atât de amicală și de ospitalieră, a căruia limbă este aceea a inimei mele și-mi făceam amare muștrări, precum mi le-aș face când aș neglija apropierea și legătura cu un frate osândit de lungi veacuri tot la acele suferinți ca și mine, apropiere care singură ne-ar face suferințele mai ușoare și le-ar găsi poate și o vindecare!

Orașul, în privirea zidurilor, e european; ele sunt espresia unei arhitecturi, unui gust estetic mai bun decât al nostru; însă în privirea alienării ulițelor e oriental, și acest mic contrast unit cu vegetația mulțimei arborilor îi dă o plăcută fiziognomie. E foarte întins și respiră veselia și blândețea caracterului unei populații pe care nici custodele, nici focul din 1847, precursorii ocupației, nu-l prefăcură. Numele Bucureștilor răspunde celui al moșului Bucur, cioban ce, după tradiție, se zice că-i fu fondatorul.

Mișcarea Bucureștilor e prea multă ca să fie pururea cu treabă, femeile sunt prea frumoase, prea albe, ca să-mi cred ușor vederea și să nu atribui puțin și la arta picturii; luxul e prea mare și prea general ca să-l cred pururea potrivit cu mijloacele, caii merg prea repede ca să nu fie unii și aprinși etc., etc. De aceste sunt ori pe unde, începând de la noi. Dar plimbările, Șoseaua, Cișmegiul ș.a. te transportă în Câmpii Elisene, nu ai Parisului, căci nu sunt atât de frumoși, ce în acci descriși de poeți [...]

Acei cărora nu le agiunge limba, fectele istorice, coloniile mărturisite prin atâtea numiri de localități, prin drepturile de cetățenie date de împărații romani, obiceiurile populare păstrate, călușerii, *calusarius*, borocenii, *aborigenes*, Armindinul, cântecul lui Aurel împărat, orațiile la nunți ș.a., vie să văză pe tinerimea română care, cum deschide ochii la cele întâi lumine de învățătură, își simte inima atrasă către rasa latină.

Am auzit că un proverb rus zice că trebuie să mănânci multe puduri de sare ca să cunoști un om. Aceasta poate să fie aplicabilă pentru oamini națiilor pe care deprinsa șerbire îi îndatorește a se fățări, în care bătăile de inimă sunt mai înădușite sau mai strânse de frig și ale cărora simțiri, obiceiuri și aspirații sunt altele decât ale noastre.

Drept dovadă acestui adevăr, ne ajunsă un prânz ca să ne cunoaștem bine cu câțiva români. Legătura aceasta se consfințește cu toate [...]

Sunt orașe mai mari, mai regulate, dar în zadar! avantajul a te primbla și ades a te rătăci prin uliți încovoiate și ticsite de trăsurile, a trece pe pavele ce se strică și se tocmesc neîncetat, nu se găsește aiurea și nu se măsură decât cu plăcerea de a întâlni un popor a căruia limbă, simțiri, obiceiuri le înțelegi, le împarți, le iubești, a cărora nume îți sună atât de familiar și fără a-l cunoaște, a căruia blândețe îl face atât de mlădios la înrăuirile unei civilizații bine înțeleasă.

(*Suvenire și impresii de călătorie în România, Bulgaria, Constantinople; Editura Minerva, București, 1979, fragmente; fruntaș unionist; a trăit între 1816-1858*)

55 Pistolul
cu nume de proverb
G. DAMIAN

59 România
acum 100 de ani
G. FILITTI

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 Patriarhul regent
Miron Cristea
I. SCURTU

71 Un pas înainte,
doi pași înapoi
Divergențe
și înțelegeri secrete
Dej-Hrușciov
E. DRAGOMIR

74 În căutarea
flăcărilor Iadului
Presupuse locații
ale Sodomei și Gomorei
T. STĂNESCU-
STANCIU

ECOURI

78 Un punct
de vedere
R.I. BUDURA

79 Un scandal
de spionaj sau unul
de presă?
Cazul senatorului
Radu Ivănescu
A. SPĂNU

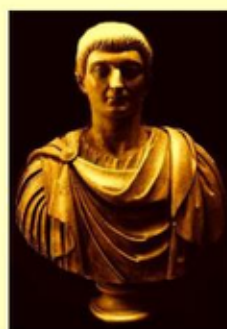
83 Doi stâlpi
ai Maiestății Sale
Povestea MI5 și MI6
C. TRONCOTĂ,
D. MATEI

A FOST ODATĂ CA NICIODATĂ

87 Spune-mi
ce-ți pui pe cap,
ca să-ți spun
de unde ești
G. ROȘU

PASTILA DE CUVINTE

89 Creștin
M. SALA

HOOVER INSTITUTION

93 Starea emigrației
române

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

91 Marele război...
la zi

92 Telex

88; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

Zona petroliferă Țintea

Tramvaiul fără cai... belgian

A fost primul pas; mai apoi producătorii de tramvaie belgieni au pătruns în București, Galați și Brăila. În 1871, prima companie de tramvaie belgiană și-a început activitatea în București, având trei linii de tramvaie trase de cai, în lungime totală de 20 de km.

Urmând succesul primei investiții, în anul 1890, alți doi investitori belgieni au obținut de la municipalitatea bucureșteană o nouă concesiune pe 26 de ani. Această companie a devenit în 1898 prima Societate de Tramvaie din București, care s-a transformat în Societatea Generală Belgo-Română de transport și industrie.

Apoi a apărut concurența, iar o nouă societate belgiană a venit în România, „Societatea Română pentru construcția și exploatarea căilor ferate și tramvaielor”. Aceasta a primit o concesiune pentru 22 ani, având tramvaie trase de cai, dar și o noutate – tramvaie electrice. În 1894, din cei 24 de km de linii, 5 km au fost electrificați, concurând celelalte companii de tramvaie existente în București și surclasându-le prin noutate.

Josse Allard, unul dintre marii investitori belgieni ai perioadei, a avut inițiativa de a uni toate societățile operatoare de tramvaie într-una singură: Societatea Unită a Tramvaielor din București. Dar inițiativa acestuia s-a lovit de dorința Primăriei Bucureștiului de a avea propriile linii de tramvaie. Belgienii au avut concesiuni până în 1916, după care au fost nevoiți să vândă Primăriei atât liniile, cât și tramvaiele.

În Galați, situația a fost similară. După multe amânări, abia în 1896 Consiliul muni-

cipal a concesionat transporturi de bunuri și persoane, iar compania belgiană „La Mutuelle des Tramways” a obținut dreptul de a opera cinci linii de tramvai, ce aveau 13 km, pentru compania asociată numită „Tramvaiele din Galați”. Având 100 de angajați, compania a devenit profitabilă câțiva ani mai târziu. Dar Primul Război Mondial a afectat afacerea.

La începutul anului 1917, centrala din Galați, ce opera în cadrul „Companiei de Iluminat din Galați”, având acționari belgieni, a fost bombardată și a supraviețuit cu greu pierderilor. Conflictul cu municipalitatea din Galați a dus la preluarea în anul 1925 a ambelor companii de către Primărie.

Brăila a fost un alt oraș în care a investit o firmă belgiană. În iunie 1900, compania belgiană „L'Union de Tramways” a început să opereze pe baza unei concesiuni din 1898, având 24,79 km de șine pentru tramvaie electrice și cu abur. Compania și-a schimbat numele în 1904 în „Brăila Tramvaie și Iluminat Electric”, plătind dividende în fiecare an, între 1907 și 1917, cumpărând și Compania de Iluminat Electric „Eforie” din București. Firma belgiană și-a continuat activitatea în perioada războiului, dar în ianuarie 1918 cablurile electrice i-au fost confiscate, doar liniile de tramvai au rămas. După război situația a revenit cu greu la normal, circulația tramvaielor rămânând suspendată până în 1920.

Investitorii belgieni în domeniul energiei electrice au pătruns și în Ploiești, în Cluj și Chișinău înainte de anul 1900, atât prin rețeaua de tramvaie, cât și prin investiții în iluminatul public.

Bancheri și petroliști

Regatul român – proclamat la 1881 – a atras tot mai mulți investitori străini. În anii 1886 și 1887 a apărut și o legislație favorabilă investitorilor străini.

Atrași de această legislație, dar și de posibilitățile economice ale Regatului Român, investitorii belgieni și nu numai au căutat și găsit noi domenii. Societatea „Creditul Belgo-Român” și-a început activitatea la Brăila, având o filială și la București, specializată pe comerțul cu cereale. Colabora cu cele mai importante firme belgiene din domeniu: „Crédit Anversois” și „Crédit Liégeois”, activitățile acestora fiind preluate în 1907 de Banca Comer-

Acțiuni ale unor societăți belgiene și unul dintre rezultatele lor: tramvaiele din Brăila

În 1830, când statul belgian se naște, prima revoluție industrială era deja în desfășurare pe teritoriul acestuia. Cum economia se baza pe export, tânărul stat trebuia să găsească, după separarea de Olanda, noi piețe de desfacere

a mărfurilor. Atenția i-a fost atrasă de Estul Europei și de Orient. Profitând de Tratatul de liberă circulație pe Dunăre încheiat între marile puteri riverane, a fost des-

chis în 1838 primul consulat belgian din Țările Române, la Galați.

INVESTIȚIILE BELGIENE DIN ROMÂNIA, 1838-1916

PHILIPPE BEKE
Ambasador al Regatului Belgiei la București

În primii ani comerțul bilateral era firav, Țara Românească și Moldova exportau cereale și importau bunuri finite belgiene. Odată cu semnarea, în 1863, a Tratatului austriaco-belgian de navigație și apoi a Convenției bilaterale din 1877, schimburile au crescut semnificativ. Comerțul a înflorit după semnarea unui nou tratat bilateral în anul 1906.

La începutul secolului al XX-lea, România exporta în Belgia bunuri în valoare de aproximativ 2,9 milioane de franci belgieni și importa bunuri de doar 464.000 de franci. Evoluția relațiilor economice bilaterale a făcut ca în anul 1913 Belgia să devină cel mai impor-

tant partener economic pentru România, cu exporturi de 139 de milioane franci belgieni, România importând, la rândul ei, din Belgia, bunuri în valoare de 9 milioane de franci.

Încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Belgia a devenit lider mondial în producția de căi ferate și tramvaie, ca și în producția de locomotive, boghiuri și șine, dar și ca investitor și operator al căilor ferate și societăților de tramvaie.

În acest domeniu prima investiție în spațiul românesc s-a făcut încă din 1860, când o companie mixtă anglo-belgiană a construit calea ferată care lega Cernavodă de portul Constanța.

la organizarea în tânăru stat român a serviciului poștal, a Băncii Naționale, a legislației, inclusiv Constituția României era inspirată din cea belgiană. România era numită, în zorii secolului al XX-lea, Belgia Orientului.

Industria zahărului s-a dezvoltat în statul român cu aportul capitalului belgian. Societatea Generală a Zahărului și Rafinărilor din România a început cu o plantație de 500 hectare, în nordul Moldovei, la Sascut, apoi s-a extins în zona Romanului, unde avea 96 de ha și o rafinărie, preluând și alte fabrici de zahăr, precum cele de la Brânceni și Mărășești. Societatea și-a unit forțele cu cele ale lui Allard și astfel a apărut „Danubiana”, în Giurgiu. Compania din Giurgiu a unificat toate societățile belgiene din domeniul zahărului.

O altă societate din domeniul agro-industrial dezvoltată cu capital belgian a fost „Societatea Industriei Chimice Colentina”, proprietatea „Societății Industriale Belgo-Române” și care deținea o fabrică de glucoză în Colentina.

Un alt domeniu în care au investit belgienii a fost industria berii. În 1910, grupul „Les Grandes Brasseries de l'Etoile” a decis să investească în România, iar în 1912 începea să producă prima fabrică de bere belgiană: „Les Grandes Brasseries de Bucarest”, cu 21.728 hl. Aceasta s-a dezvoltat și a rezistat până la falimentul, cauzat de neînțelegeri între acționari, în 1927.

Schimbările comerciale între portul Anvers și România au crescut; toate produsele prove-

Timpuri Noi, Fabrica Lemaître

nite de pe teritoriul românesc treceau prin acest port, de la petrol, la echipamente metalice, de la grâne, la mașini agricole.

O altă societate belgiană care a activat a fost „Societatea Cimentului Europei Orientale”, care a deschis din 1900 o fabrică la Cernavodă, devenind cel mai mare producător de ciment din România. În timpul războiului fabrica a fost confiscată de germani și mare parte a echipamentului a fost dusă în Bulgaria, la Kjustendil. La sfârșitul războiului, după dificile negocieri româno-belgiano-bulgare, echipamentul a fost returnat.

În anul 1898, Societatea Belgo-Română de Transport și Industrie a preluat Uzinele „Lemaître”, specializate în mașini agricole. Noua companie Societatea Metalurgică Română (Uzinele „Lemaître”) avea 250 de muncitori în București. Ea a prosperat producând locomotive și echipament feroviar. După război compania a fost vândută unui alt investitor belgian, Metalurgia Românească, companie prosperă care în perioada Primului Război Mondial a produs echipament militar și l-a livrat guvernului român. Ocupația germană și perioada dificilă de după război i-au determinat pe acționari să vândă compania în iulie 1920, cu 3,8 milioane lei, „Societății Române de Tracțiune Automobile”.

După Primul Război Mondial, companiile belgiene au continuat să se dezvolte în România, investitorii belgieni fiind o prezență constantă în industriile petrolieră și a electricității. Un rol cheie l-a avut portul Anvers, pe unde tranzitau toate mărfurile venite din România.

Acțiune a Societății Generale a Zahărului și Rafinărilor din România

Traducere de
Cristina PĂIUȘAN-NUICĂ

Galați, un oraș modern cu bursă și tramvai electric

cială Română, care la rândul ei avea importanți investitori belgieni.

Un alt domeniu atrăgător pentru investitorii belgieni a fost industria petrolieră românească, aflată la început. În anul 1898 „Societatea Generală Belgo-Română de Transport și Industrie” a investit în industria petrolieră românească.

România a devenit unul dintre marii producători de petrol europeni. Legea Minelor din 1895 a accelerat investițiile străine în petrolul românesc: de la 85.000 de tone extrase în 1895 din județele Prahova, Bacău, Buzău și Dâmbovița, s-a ajuns la 380.000 tone în 1903 și la 1,85 milioane tone în 1913.

În anul 1915, 155 de companii petroliere erau înregistrate în România, unele având în portofoliul lor mai mult de 63 de câmpuri petroliere active. Dintre aceste 155 de companii, șapte erau belgiene. Printre ele „Societatea pe Acțiuni Petrolul Prahova”, parte a holdingului belgian „Societatea Generală Belgo-Română de Transport și Industrie”, care și-a început activitatea la Băicoi, în 1899.

Cea de-a doua societate belgiană, înființată în 1901, „Societatea Industrială Belgo-Română”, avea o rafinărie la Plopieni. Cea mai solidă companie cu capital belgian a fost „Nafta” – societatea belgiană de exploatare a petrolului – care a ajuns în 1914 pe locul opt printre cei mai mari producători de petrol din România. După 1918, „Nafta” și-a reluat rapid producția, instalațiile sale petroliere nefiind afectate de războiul

mondial. Compania a atras și alți investitori belgieni care doreau să exploateze câmpurile petroliere ce aparținuseră unor companii germane. „Petrofina” a fost una dintre acestea.

O altă companie belgiană importantă, cu sediul la Anvers, care a pătruns pe piața românească a fost S.A. „Petrolul Românesc”, care a unit interesele a doi magnați belgieni: Joseph Waterkeyn și Josse Allard. Compania acționa în România prin „Alfa și Omega Petrol International”, care

deținea terenurile petroliere de la Țintea și Moreni și rafinăria „Traian”, din Cernavodă. Rafinăria a fost puțin afectată de războiul mondial și și-a reluat producția în 1919.

Alte două companii belgiene au investit în domeniul petrolier: „Societatea pe acțiuni Româno-Belgiană de Petrol” și Exploatarea „Oscar Jaumotte”, ambele conduse de consulul belgian Oscar Jaumotte.

În ajunul Primului Război Mondial investitori belgieni din Liège, Bruxelles și Anvers, împreună cu investitori francezi, au pus bazele „Societății Geologice și Petroliere” („Geonafta”). Dar extracția efectivă de petrol a început abia în iunie 1919.

Modelul belgian

Investitorii belgieni se bucurau de un bun renume în România, contribuind

Marele industriaș belgian Josse Allard cu familia și acțiune a Societății Unite a Tramvaielor din București, inițiativa sa

Michael Beheim...

milă/ tu, despot setos
de crime./ tu, vărsător
de sânge și tiran/ care
supui la chinuri sărma-
nii oameni!/ De ce cri-
me le învinuiești/ pe
femeile cu rod în pântec
pe care ai pus să le tragă
în țeapă?! Ce ți-au făcut
pruncii/ căroră le-ai ră-
pit viața?! Unii de-abia
împliniseră trei zile./
alții nici măcar trei ceasuri./
și totuși i-ai tras în țeapă/ pe
cei care nu-ți făcură nicidecum
rău./ iar tu te scalzi în sângele/
celor care nu știau ce-i răul./
Cu ce-l învinuiești pe oricare/
dintre cei căroră le-ai luat via-
ța/ și căroră le-ai vărsat fără
milă/ sângele inofensiv și atât
de curat?! Mă uimește ura ta
ucigașă./ Ce te îndeamnă să
te răzbuni pe ei?! Răspun-
de-mi pe dată la aceasta.
"Dracula i-a zis: „Preabucuroș/
îți răspund și-ți deslușesc:/
când cineva vrea cu adevărat
să desțelenească/ înainte să
înceapă aratul/ trebuie să taie
nu numai/ crengile care au
crescut./ ci să nu uite nici ră-
dăcinile de sub pământ./ Căci
dacă cruță rădăcinile,/ peste
un an trebuie să le taie iar/ și
să nu lase să dea lăstari noi./
Din acești micuți care sunt
aici/ mi s-ar trage mari duș-

mani./ de i-aș lăsa să crească./
Nu, eu vreau să-i nimicesc./ și
să nu las vreo rădăcină./ căci
altfel lesne vor îndrăzni/ să-și
răzbune încă de pe lumea asta
părinții.“

Schimb de copii

Un astfel de masacru a ră-
mas totuși excepțional și cred
că a contribuit și el la ștergerea

... și scena uciderii marelui vizir Kara Mustafa (1683)
prin metoda rezervată celor de rang înalt:
sugrumarea cu coarda de la arc

amintirii lui Tepeș din memo-
ria românilor până în secolul
al XIX-lea, când au fost re-
descoperite pamfletele ger-
mane, latine și rusești despre
grozăviile lui.

Aș mai aminti, deși e vorba
de adulți, drama boierilor din
Boldești în a doua jumătate a
secolului al XVI-lea: patru
frați, decapitați de Mircea Cio-
banul (în 1552), unul, și cei-
lalți trei de Alexandru Mircea,
la 1569, și îngropați cu toții
în biserica Mănăstirii Snagov.
Alături de ei a fost înhumată
mama lor, călugărită sub nu-
mele de Eufrosina. Pe piatra
ei de mormânt, Alexandru
Odobescu a descifrat urmă-
toarea inscripție: „A răposat
roaba lui Dumnezeu monahia
Eufrosina după moartea a pa-
tru fii, care au fost tăiați; veș-
nica ei pomenire! Prea-întris-
tata mamă până la moarte!“.

Represaliile împotriva so-
țiilor și a fiicelor iau amploare
în secolul următor. Mihnea al
III-lea (Mihail Radu, 1658-
1659) nu se mulțumea să o-
moare pe boieri după moda
otomană (sugrumați cu „lațu-
rile în grumazi“), dar și „pre-
jupănesele lor le muncea [tor-
tura] și le lua toată agoni-
seala“, după cum scrie în *Leto-
pisețul Cantacuzinesc*. Soțiile
Cantacuzinilor sunt
închise în „pușcăria“
Curtii domnești din
București, adică în tur-
nul în care erau insta-
late tunurile. La rândul
său, Șerban Cantacu-
zino (1678-1688), o-
dată ajuns domn, omo-
ră pe fiul și pe fiica ser-
darului Drosu, care îl
torturase în vremea lui
Grigore Ghica, ne spune
cronicarul Radu Po-
pescu.

Un alt episod drama-
tic datează din 1716: noul
domn muntean, Nicolae Ma-
vrocordat, confiscă averile
Cantacuzinilor în urma mazi-
lirii și executării lui Ștefan
Cantacuzino împreună cu
tatăl, unchiul și cumnatul său
la Istanbul, în iunie 1716.
Banul Mihai Cantacuzino
(1723-c. 1793), cronicarul fa-
miliei, scrie că „după prăpă-
denia acelor mai sus arătați
bătrâni Cantacuzini, [Nicolae
Mavrocordat] a adus capigi-
bașa și a vândut la mezat toate
acele mișcătoare averi ale co-
misului [recte spătarului] Mi-
hai Cantacuzino, ale spătare-
sei Stanca, văduva spătarului
Răducanu Cantacuzino, ale
celor doi frați Cantacuzini,
Matei și Pârveu, și ale fiilor
Dudescului, mutându-i de la
o închisoare la alta, și pe fe-
meile lor și pe văduvele lor
țindu-le sub strajă“.

După o lungă ședere în vestita închisoare din fortăreața celor Șapte Turnuri (Yedikule), Constantin și soția au asistat la decapitarea fiilor, pentru ca apoi și tatăl să își pună capul pe butuc. Este drama cea mai cunoscută a Brâncovenilor, dar nu singura din destinul acestei familii

Istoria noastră medievală și modernă este plină de drame care au lovit cu precădere familiile boieresti, clasa politică prin excelență și singura despre care avem informații mai precise. În vârtoarea luptelor politice, unele clanuri au pierdut câte doi, trei și chiar mai mulți membri acuzați de trădare („hiclenie“), care au sfârșit sub securea călăului, așa cum o cerea statutul lor privilegiat. Un înalt demnitar

ungur din secolul al XVI-lea, Antonio Veranesics (1504-1573), scria, cândva după 1549, următoarele: „Și tot neamul acestor voievozi, mai ales din Țara Românească, se ține veșnic de vărsări de sânge și de fapte crude. Căci atunci când unul dintre ei a ajuns în culmea puterii, ceilalți care au vreo legătură cu el, fie de frate sau de alt grad de rudenie – căci numai doar părinții își cruță fiii, și fiii pe părinți –, fug până la ultimul prin țări străine, dacă nu vor să fie uciși. Cei care pot fi prinși, fie că sunt omorâți de el sau, dacă omenia l-ar îndemna să se dea în lături de la crimă, li se taie măcar nasul, ca fiind însemnați în acest chip să fie lipsiți de dreptul de a urma la tronul părinților“.

În regulă generală, femeile și copiii minori erau cruțați, iar averea „hiclenilor“, confiscată de domnie, revenea în cele din urmă rudelor directe și/sau colaterale, când nu era donată, ca în vremurile mai vechi, cu grele blesteme, mănăstirilor domnești (cazul lui Mircea cel Bătrân).

DESTINE DRAMATICE ÎN FAMILIA BRÂNCOVENILOR

MATEI CAZACU

Cel dintâi care, după știința noastră, s-a abătut de la această regulă a fost Vlad Țepeș, căruia i se atribuie pentru prima oară culpa de a fi „șters de pe fața pământului un mare clan boieresc, de la cei mai mici până la cei mai mari, copii, prieteni, frați, surori, pe care i-a tras în țepă“. Acest eveniment, amintit pe scurt de

pamfletul german despre voevodul Dracula tipărit la Viena în 1463, a fost amplificat de trubadurul Michael Beheim în poemul *Povestire despre un tiran numit Dracula, voevod al Valahiei* (1463). Pe când se afla la Wiener Neustadt, în preajma Curții împăratului Frederic al III-lea de Habsburg, Beheim a

întâlnit un călugăr catolic refugiat din Țara Românească din cauza persecuțiilor lui Țepeș. Acesta i-a povestit întâlnirea dintre voevod și un grup de călugări catolici veniți din Slovenia și instalați la Târgoviște. Unul dintre ei, fratele Hans, îi pune următoarea întrebare: „Tu, răule și vicleanule,/ ucigaș lipsit de

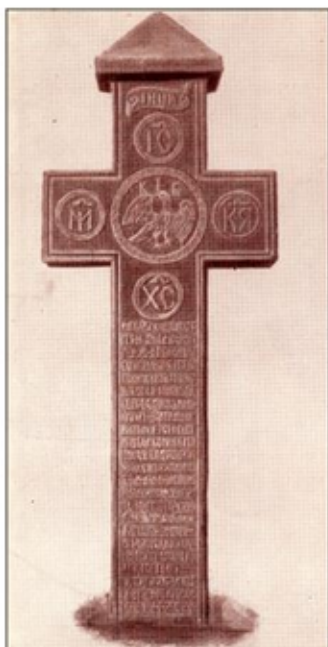
1672), a fost desigur o poveste de dragoste. Marica, deși era analfabetă și cu puțină avere, avea ca mătușă (soră a bunicului) pe frumoasa Tudora din Târgșor, iubita lui Mihai Viteazul. Iar Marula, copila născută din această legătură domnească, se măritase cu Socol din Cornățeni, cu care avusesse 16 copii (!), însurați cu mai toate neamurile boierești din acea vreme.

Se părea deci că neamul Brâncovenilor renăște prin însoțirea lui Constantin cu Marica. Dumnezeu le-a binecuvântat unirea cu 11 copii, patru băieți și șapte fete, ale căror foi de zestre confirmă uriașa avere a părinților. În aprilie 1714 însă, universul lor s-a prăbușit și Constantin Brâncoveanu (poreclit Altin Bey, prințul aurului), deși numit domn pe viață, a fost mazilit, averea sa confiscată și vândută la mezin, iar el condus la Istanbul cu toată familia: soție, băieți, o fată, gineri, două nuroi și doi nepoți (în total, 20 de persoane), și închiși la Yedikule, închisoarea celor Șapte Turnuri. Brâncoveanu și fiul mai mare, Constantin, au fost mai apoi întemnițați la Forno (sau Fornetta, „cuptorul”), o închisoare subterană aflată sub sala cuptoarelor seraiului și poreclită și „Groapa sângelui”, unde – scrie N. Iorga –, în lipsă de lumină (și aer) nu pot arde nici lumânări, nici candelă. Aici, cei doi au fost torturați în cursul mai multor „ședințe” (cel puțin cinci) cu cele mai oribile chinuri și, ceea ce depășește orice imaginație, „tatăl în prezența so-

Ștefan Cantacuzino și Doamna Păuna, tablou votiv de la Mănăstirea Dintr-un Lemn

ției și a fiilor, fiii în prezența tatălui și a mamei”. Totul pentru a-i face să mărturisească averile ascunse și încă nedescoperite. Tezaurul imperial confiscase deja un milion și jumătate de ducati de aur în bani lichizi, bijuterii și obiecte de valoare, dar otomanii estimau averea lui Brâncoveanu la zece milioane

Crucea ridicată pe locul uciderii postelnicului Papa Brâncoveanu la București de seimenii răsculați, 1655

de ducati („exagerare orientală”, scria un ambasador la Poartă).

Drama povestită de Vaillant

În sfârșit, după ce mai dezvăluise otomanilor diferite alte depozite de bani, după ce doamna Marica predase doi saci cu bijuterii personale, la 15 august 1714, de Sântămăria Mare, „ziua

Doamnei și aceia în care el însuși împlinea 60 de ani, soarta se îndeplini asupra lui și asupra tuturor copiilor... Erau haini [rebeli, trădători] și persoana, seminația hainului se nimicește după lege” (Nicolae Iorga). Au fost atunci executați cei patru băieți – Constantin, Ștefan, Radu și Matei –, sfetnicul Ianache Văcărescu, rudă cu doamna, și în fine Constantin Brâncoveanu. Doamna Marica, fetele, nuroiile și ginerii au rămas în închisoare la Yedikule, urmând ca femeile să fie vândute ca sclave, iar bărbații condamnați la carceră pe viață sau la galere (*Magazin istoric*, nr. 8/2014).

Vestea acestor execuții a produs consternare și nemulțumire în Imperiul Otoman. „Chiar turcii au găsit multă barbarie și ferocitate în această acțiune, dat fiind că copiii acestui principe nu aveau niciun amestec în greșelile tatălui”, scria ambasadorul Franței. Iar un raport olandez de la Smirna este și mai sever: „De care neauzită tiranie crudă s-au mirat nu numai creștinii, dar și între turci s-au auzit murmure, căci toți blestămau și strigau că e o salvă-

**Mihnea al III-lea,
și el degrabă vărsătoriu de sânge**

La rândul său, secretarul florentin al lui Brâncoveanu, Anton Maria Del Chiaro, a fost martorul unei scene înspăimântătoare: „Un băiețel al răposatului conte Ridolfo [Răducanu], fratele prințului Ștefan Cantacuzino, în vârstă de opt ani (mă îngrozesc să scriu aceste lucruri văzute cu ochii mei), a fost smuls cu forța din brațele proprii sale mame în mânăstirea numită Mihai Vodă, unde aceasta fusese închisă, și amenințată cu sabia în mână că i se va omorî copilul sub ochii ei dacă nu plătea suma de cinci punji, adică 2.500 taleri imperiali”.

În acest context de violență crescândă se plasează primul episod al copilului sacrificat. Suntem în București, în februarie 1655. De aproape doi ani, dorobanții (dărbăanii) și seimenii, două corpuri principale ale armatei muntene, se răsculasera împotriva „a tot neamul boieresc cu mare vrăjmășie”. Peste 25 de mari boieri, acuzați că sunt răi sfințici și trădători, au fost linșați de soldați. Printre ei se afla Papa Brâncoveanu, ucis chiar în fața casei sale din București, situată la poalele dealului Mitropoliei, pe locul unde tatăl

său, Preda, a ridicat o cruce de lemn în amintirea crimei. În 1713, un nepot al său despre care va mai fi vorba, Constantin, a ridicat o cruce de piatră, care există până astăzi, adăpostită sub clopotnița Patriarhiei din vârful dealului. Faptele au fost povestite pe scurt de cronicile țării, dar o scrisoare a principelui Transilvaniei, Gheorghe Rakoczi al II-lea, din 12 martie 1655, adresată mamei sale, aduce un amănunt foarte important: „Milostivă Doamnă, voevodul din Țara Românească [Constantin Șerban] este la locul său, dar s-a făcut o neaipomenită vărsare de sânge; dărbăanii și seimenii nu s-au milostivit nici de boieroaicele însărcinate, nici de copiii nevinovați, au ucis nenumărați boieri... și Preda [Brâncoveanu] și-a răscumpărat viața cu mulți bani; i-au omorât fiul [Papa Brâncoveanu], i-a rămas un nepotel de la fiu, în locul acestuia slugile au dat un copilăș de țigan, așa i-au scăpat viața.”

Exagerare orientală

Nepotul de fiu salvat în mod miraculos – grație sacrificiu-

lui copilului de rob – nu avea nici șapte luni. Se născuse la 15/26 august 1654 și se numea Constantin. În 1688, el avea să fie ales domn al țării sub numele de Constantin Basarab Brâncoveanu și va înregistra cea mai lungă domnie – 26 de ani – cunoscută de la Basarab I și Mircea cel Bătrân. Era cel mai bogat boier al țării, moștenind de la bunicul Preda o avere colosală (descrișă de Paul de Alep), sporită apoi cu cea a lui Matei Basarab, care nu a avut urmași și lăsase nepotului Papa uriașa sa avere.

Unchiul pe linie paternă și cei doi frați ai lui fiind morți tineri, Constantin Brâncoveanu se prezenta ca un supraviețuitor, ultimul descendent al unui neam vechi de un secol și jumătate, izvorât din Craiovești și înrudit cu marile clanuri boieresti din Muntenia. Fusese crescut și educat de unchiul după mamă, Cantacuzinii, și în special de cel mai erudit dintre ei, stolnicul Constantin, care i-a servit de tată și de dascăl. Căsătoria cu frumoasa Marica din Negoști, descendentă dintr-o familie de negustori greci îmbogățiți și intrați în rândurile boierimii, dând țării și un domn (pe Antonie din Popești, 1669-

Intrarea în Mănăstirea Snagov

CONTROVERSELE LUI 23 AUGUST 1944

VALERIU RÂPEANU

Grigore Niculescu-Buzești...

Când Ioan Massoff publica, așa cum am văzut în episodul anterior, în numărul de Crăciun al Jurnalului de dimineață reportajul O pagină de istorie contemporană. Cum a fost pregătită și înfăptuită lovitură de stat de la 23 August 1944, trecuseră doar patru luni de când România „întorsese armele“. Articolele celui ce întemeiasă și avea să conducă timp de aproape trei ani Jurnalul de dimineață – una dintre cele mai nobile personalități ale jurnalisticii românești, Tudor Teodorescu-Braniște – dedicate aceluiași moment apăreau tot atunci. În consecință, toți cei implicați de o parte și alta a baricadei erau în viață. Cu mențiunea că Ion Antonescu și Mihai Antonescu se aflau în detenție la Moscova, putând să-și spună versiunea lor abia peste aproape doi ani în timpul procesului care le-a fost fabricat, nu intentat.

În consecință, ceea ce au spus atunci era grevat de presiunile psihologice exercitate asupra lor în cei doi ani de anchetă în stare de arest, iar în cazul lui Eugen Cristescu și chiar Mihai Antonescu se mai adăuga și speranța că „demascând“ public pe Gheorghe I. Brătianu de pildă, nu vor trece prin fața plutonului de execuție.

Chiar Iuliu Maniu, martor aflat în libertate, președintele unui partid politic, își va modifica depoziția, și anume tocmai partea legată de prezența lui la Palatul Regal în ziua de 23 august.

Acum, în decembrie 1944, cei care contribuiseră esențial trăiau, se puteau exprima, cum au făcut Grigore Niculescu-Buzești și generalul C. Sănătescu în scrisorile trimise și publicate de Jurnalul de dimineață. Dar în care promiteau revelații ce n-au mai venit. Grigore Niculescu-Buzești încetează în exil prematur din viață în 1949, la vârsta de 41 de ani, iar generalul Constantin Sănătescu în ziua de 8 noiembrie 1947. Avea 62 de ani, dar de mai

... și Constantin Sănătescu, doi participanți care au promis să spună tot adevărul, dar nu au mai apucat

multă vreme suferea de cancer. Jurnalul său apărut în 1993 nu este considerat o sursă istorică sigură.

Așa cum am văzut în numărul trecut, Regele Mihai I a vrut să cunoască poziția partidului comunist față de Monarhie după ce România înceta alianța cu Germania. Era și firesc. Chiar dacă, așa cum a afirmat în interviurile de după 1990, partidul comunist avea în 1944, 800 de membrii (poate nici atât),

cie neomenească de care nu s-a mai auzit în această țară”.

Singurii copii care au scăpat de la măcel au fost micul Constantin, fiul lui Constantin, primul băiat al Brâncoveanului și al Aniței Balș, și Maria, fiica lui Ștefan, al doilea băiat al domnului, înșurat cu Bălașa Cantacuzino. Micuțul Constantin avea șapte ani, iar Maria trei sau patru.

Iată ce scria la 31 august bailul venețian în această privință: „Un fecioraș de șase ani al primului născut și o fată a celui de-al doilea au fost declarați, prin sentința marelui mufti, robi, deoarece erau născuți din tată rebel și introduși în serai [palatul imperial]. Se spunea, și nu pe șoptite, că nu pietatea i-a ținut în viață pe acești copii nevinovați, ci speranța de a obține mai ușor, ei fiind moștenitorii, imensele sume de bani puse la adăpost în diverse locuri din Europa (*della Cristianità*). Actele aduse aici din Țara Românească au fost date la tradus pentru chestiunile privind afacerile sale [ale lui Brâncoveanu] cu Veneția”.

Ion Neculce a cules și el o informație din acele zile de groază: „Numai un copilăș, nepot de fiu Brâncoveanului, a scăpat, că l-au luat la seraiul împărătesc ca să-l turcească; eară mai pre urmă l-au scos îna [mama] împăratului și l-au dat la maică-sa.”

Se poate observa deci că numai banii, mai precis multe bijuterii ale Doamnei Marica, au salvat pe nepotul ei de la robie și eventual turcire în seraiul sultanului.

Vreme de peste doi ani, grupul de prizonieri încearcă prin toate mijloacele să revină în țară: mai

întâi îi blochează prin intrigi perfide Ștefan Cantacuzino, noul domn, și sunt exilați în Asia Mică, la Kütahya. În 1716, moartea vizirului Gin Ali (zis Damad, ginerele sultanului), ferocele organizator al întregii drame, deschide calea către mântuire. Noul domn, Ioan Mavrocordat, obține includerea lor în alaiul care ajunge la Dunăre în ultimele zile ale anului 1716.

Din primele luni ale anului următor și până la moarte, în 1729, Doamna Marica se zbate pentru a recupera uriașa avere funciară a soțului ei, care se ridica la aproape 200 de moșii, palate, diverse case, vii etc., plus fondurile depuse în Ardeal, la Viena și la Veneția, toate cu un singur scop: să asigure nepotului ei Constantin o situație de adevărat beizadea, de demn urmaș al bunicului și al strămoșilor Brâncoveni, Cantacuzini și Craiovești.

Și reușește cu desăvârșire, dovada fiind frumoasa carieră politică a lui Constantin, un om cu adevărat norocos, în plină epocă fanariotă, perioadă considerată în general neprielnică boierimii autohtone: mare comis în 1731, la numai 24 de ani, mare stolnic, mare logofăt, mare spătar, mare ban în momentul în care închide ochii, în vara anului 1762.

Constantin al III-lea Brâncoveanu a avut doi fii, Nicolae (m. 1804) și Manolache (m. 1811), care au ocupat cele mai înalte dregătorii din Țara Românească și au făcut căsătorii strălucite. Ambii au avut câte un fiu numit Constantin, morți amândoi tineri și fără urmași. Singurul vlăstar de sex masculin care a purtat numele de Brâncoveanu a fost Grigore, fiul lui Manolache. Născut la o dată nedeterminată între 1767 și 1771, de acest copil se leagă o dramă

povestită de Jean Alexandre Vaillant (1804-1886), profesorul francez al tuturor tinerilor boieri munteni care aveau să facă revoluția de la 1848, apoi Unirea principatelor și să formeze elita politică a României moderne: Scarlat Filipescu, Grigore Grădișteanu, Constantin Bălăceanu, C.A. Rosetti, Goleștii, Nicolae Bălcescu, Ion Ghica și Grigore Alexandrescu. Precizăm că Vaillant a venit la București în noiembrie 1829 și a părăsit țara pentru prima oară în 1842. Iată povestirea pe care o găsim în cartea sa *Les Rôles. Histoire vraie des vrais Bohémiens* (Romii. Istoria adevărată a adevăraților țigani), apărută la Paris în 1857.

(Va urma)

**Viitorul domn Constantin Brâncoveanu
a fost salvat prin schimb
cu un copil de țigan**

adaugă reporterul: „Dar formula aceasta n-ar fi putut fi pusă în practică, pentru că Gigurtu, pe lângă care s-au făcut primele sondaje, s-a grăbit să-i anunțe pe nemți“.

În consecință, „într-o casă conspirativă din Calea Moșilor, în apropiere de strada Sfinților, s-a ținut o a doua ședință, sub președinția d-lui general Sănătescu, la care au luat parte toți cei de la Palat, afară de Suveran“.

Generalul Gheorghe Mihail

Ciudat este faptul că regele Mihai I se întâlnea cu reprezentanții militarilor aflați în conspirație, cu trimisul Partidului Comunist Român și cu Niculescu-Buzești (ceilalți doi, Ioannițiu și Stârcea, făceau parte din Casa Regală), fără ca la aceste ședințe să participe niciun reprezentant al partidelor istorice. La distanță de două zile (12 iunie și 14 iunie), conducerea Partidului Național-Tărănesc este informată de C. Sănătescu și respectiv G. Niculescu-Buzești de aceste contacte.

În *Jurnalul* lui Ioan Hudiță (Editura „Roza Vânturilor“, 1997, ediție și studiu introductiv de acad. Dan Berindei), din care am citat și în numărul trecut, pentru a confrunta spusele din reportaj cu însemnările zilnice ale unui martor ocular și participant în prima linie, se relatează vizita pe care la 12 iunie 1944 generalul C. Sănătescu, „îmbrăcat civil, ca de obicei“, o face profesorului și omului politic. „Mă întrebă dacă el ar putea lua contact cu partidul comunist, lucru la care ține foarte mult regele, precizându-mi că doi dintre prietenii apropiați ai lui, Stârcea și Ioannițiu [ambii prezenți la ședința evocată în reportaj – V.R.], au luat deja contact cu Pătrășcanu, care l-ar fi asigurat pe Mihai că partidul comunist nu este ostil Monarhiei și că el tratează deja cu Maniu și Brătianu formarea unui bloc pentru încetarea războiului. I-am răspuns că noi nu vedem ceva rău în acest contact al Palatului cu comuniștii, însă i-am atras atenția să fie foarte prudent, să

nu afle Antonescu. Sănătescu ar vrea ca la această primă luare de contact cu delegații comuniști să fie și cineva din partea noastră, citându-mi numele lui Niculescu-Buzești, ginerele lui Știrbei, care e în foarte bune raporturi cu regele și care, zice Sănătescu, «trece drept un reprezentant al lui Maniu pe lângă Rege». I-am răspuns că noi avem toată încrederea în Niculescu-Buzești, dar nu suntem tot atât de convingși de seriozitatea și sinceritatea celorlalte persoane din jurul regelui, atrăgând-i atenția

să fie cât se poate de rezervat față de ele. I-am explicat că Stârcea nu este un om serios și de nădejde, întrucât a fost numit de Antonescu în postul pe care îl ocupă la Palat“. În ceea ce privește pe Mircea Ioannițiu, „fost coleg de liceu al regelui, element foarte distins la carte, noi avem informații că se află de mai mult timp în relații foarte bune cu Guță Tătărescu, care l-ar influența. Eu bănuiesc că, la sugestia lui Tătărescu, acesta l-a convins pe rege să ia contact cu Pătrășcanu“. La sfârșit, Ioan Hudiță i-a sugerat lui C. Sănătescu ca regele să mai aștepte câteva zile, până la încheierea discuțiilor dintre partide pentru alcătuirea unui Bloc pe care să se poată sprijini regele, căci odată el încheiat, regele poate mult mai ușor trata cu orice partid din Bloc“.

Regele n-a așteptat Acordul pentru încheierea Blocului, care a fost semnat peste nouă zile (20 iunie 1944). Și astfel ședința a avut loc. Este prima sau cea de a doua? Ioan Hudiță notează în ziua de miercuri, 14 iunie: „După un telefon, schimbat cu el pe la 7 dimineața, am plecat cu Maniu și cu Leucăția la București, pe la 8, oprindu-ne în drum la Buftea să-l vedem pe Niculescu-Buzești“. După ce au discutat despre Stârcea și generalul Gheorghe Mihail, „Buzești ne informează apoi că ieri noapte, la dorința expresă a regelui, el a asistat la ședința secretă

● Nu numărul membrilor de partid contează, ci cel al tancurilor sovietice
 ● Ședință secretă la Palat, de la 11 noaptea, la 3 dimineața ● „Soluția Gigurtu”
 dă fuga și îi informează pe nemți ● Întâlnire în lipsa reprezentanților
 partidelor istorice ● Regele nu mai așteaptă formarea Blocului Național-
 Democrat ● Cine reprezenta, de fapt, partidul comunist? ● Nici comuniștii
 nu i-au informat pe aliații social-democrați ● Vom afla vreodată „întregul
 adevăr”?

nu numărul acestora conta, ci faptul că trupele sovietice se aflau din aprilie pe teritoriul României (Bucovina), iar ofensiva pe frontul Iași-Chișinău devenise iminentă. Toate zvonurile sau mai bine zis iluziile legate de prezența unor unități aerportate americane se dovedeau, de la o zi la alta, himere. Emisarii opoziției aflați sau trimiși în străinătate dezmințeau asemenea ipoteze.

În „reportajul” lui Ioan Massoff, sub-capitolul *Ședință istorică*, se relatează, pe aceeași linie a consultărilor cu reprezentanții P.C.R., faptul că „la sfârșitul lunii mai, s-a pus la cale o ședință plenară sub președinția regelui, ședință de mare însemnătate, care urma să eșaloneze pregătirile pentru viitoarele acțiuni. La această ședință, cu adevărat istorică, au luat parte: M.S. Regele, d-nii general Sănătescu, general Mihail, colonel Dămăceanu, astăzi general, Stârcea, Niculescu-Buzești, Ioannițiu, secretarul suveranului, și d. Lucrețiu Pătrășcanu. Ședința s-a ținut la Palat. Ea a început la ora 11

noaptea și a durat până la 3 dimineața, cei veniți din afară fiind introduși prin atenele Palatului, în mod cu totul conspirativ.

În cursul acestei ședințe s-a analizat situația politică și s-a propus ca o formulă de tranziție formarea unui guvern sub președinția d-lui Gigurtu. În acest guvern, ministerele de Război, Internele ca și șefia Marelui Stat Major urma să fie deținute de trei generali,

cari făceau parte din conspirație”. Prezența lui Ion Gigurtu în fruntea Guvernului urmărea să „inducă în eroare” pe nemți, industriașul „fiind omul lor”. „Formula aceasta – continuă Ioan Massoff – a fost combătută de d. Lucrețiu Pătrășcanu, întrucât partidul comunist o socotea ineficace și în același timp primejdioasă. Ineficace pentru că nu ar fi înșelat pe nemți [de altfel, planul guvern Gigurtu avea să dureze „opt până la zece zile, timp în care titularii ar fi pus stăpânire pe posturile de comandă” – V.R.], primejdioasă pentru că ar fi stârnit confuzie în masă”. Și

Juliu Maniu, Ioan Hudiță și dr. Nicolae Lupu
 (fotografie din arhiva acad. Dan Berindei)

Sănătescu îl întreabă pe Hudiță „dacă el ar putea lua contact cu partidul comunist, lucru la care ține foarte mult regele“. Ceea ce spuneau atunci între patru ochi sau într-un cerc restrâns, neștiind că vorbele lor erau consemnate în seara zilei respective într-un *Jurnal* care se va păstra ca prin minune, nu puteau spune în decembrie 1944. Când comuniștii, chiar dacă nu cuceriseră integral puterea, dețineau pârghii importante în guvernul N. Rădescu și făceau mari presiuni pentru a o cucerii integral. Să nu uităm că trecuseră mai bine de două luni și jumătate de când la Moscova (9 octombrie 1944), la propunerea lui Winston Churchill, Stalin încuviințase ceea ce a rămas în istorie drept „acordul de procentaj“, prin care U.R.S.S. avea dreptul să controleze România în proporție de 90%. Acum, în decembrie 1944, C. Sănătescu și Niculescu-Buzești se aflau în situația neplăcută de a apărea ca unii dintre cei care au înlesnit și au participat la discuțiile Casei Regale cu reprezentanții partidului comunist. Și aceasta – subliniem – fără reprezentanții partidelor istorice și nici măcar ai Partidului Social-Democrat. Ceea ce nu îi situa într-o lumină prea plăcută față de opinia publică românească.

De aici scrisoarea pe care Grigore Niculescu-Buzești o trimite cotidianului *Jurnalul de dimineață*. Redactată într-un ton cumpănit, scrisoarea diplomatului român arată că „împrejurările au voit să joc un oarecare rol în aceste evenimente așa cum admite – de altfel, într-un mod asupra căruia fac toate rezervele și autorul reportajului în chestiune“. Evident că Niculescu-Buzești se referea la cele două întâlniri ale Palatului cu reprezentanții P.C.R. la care a participat. Ca

să adauge că este „unul dintre pușinii participanți la aceste evenimente care cunosc întregul adevăr“. Și continua: „Mulți dintre ceilalți participanți nu cunosc direct decât unele aspecte fragmentare, ce interesau sfera lor proprie de acțiune. Secretul absolut, care constituia o condițiune indispensabilă a succesului, impusese – ca o regulă generală – de-a nu se face nicio confidență mai mult decât era necesar, pentru ca fiecare să-și îndeplinească rolul ce-i revenea. Diferiții participanți la această acțiune lucrau paralel, fără să știe întotdeauna totul despre activitatea celorlalți.

Datorită faptului că, fiind însărcinat de-a întreține contactul cu Aliații prin mijloacele de comunicații ce aveam la îndemână și care, la un moment dat, erau singurele disponibile, am avut privilegiul de a ocupa o pozițiune oarecum centrală, care mi-a îngăduit să cunosc toate aspectele pregătirii actului de la 23 August.

Sunt deci în măsura să afirm că textul apărut, deși conține unele fapte exacte, totuși prin multe alte fapte și mai ales prin anumite aprecieri, nu redă în întregime adevărul istoric. Acest lucru este adevărat și pentru ierarhia pe care acest text încearcă să o stabilească în ce privește meritele în pregătirea și aducerea la îndeplinire a actului de la 23 August.“

Din păcate, Gr. Niculescu-Buzești nu a mai înfățișat „întregul adevăr“ pe care promitea să-l spună „când va veni vremea, care să se permită să privim cu mai multă seninătate și mai de-

prinși de pasiuni evenimente“. Până la moartea lui prematură, vremile s-au învolburat și ura a crescut într-o progresie geometrică. În articolul următor intră în scenă Silviu Brucan.

(Va urma)

Elena Pătrășcanu, Mihail Sebastian (mijloc) și Lucretiu Pătrășcanu la Bușteni, în 1945

cu doi delegați comuniști, pentru a vedea «ce gândesc acești oameni și dacă realmente ar putea fi folosiți în raporturile noastre viitoare cu Moscova». La această întâlnire a luat parte, «mai mult fără voce», și Sănătescu, care s-a opus, dar «a fost silit de rege să participe și el». Din partea Palatului au mai luat parte și Stârcea și generalul Mihail. Cu această ocazie, Buzzești a cunoscut pe Pătrășcanu și pe un al doilea reprezentant al Partidului Comunist, un inginer Ceașu [Emil Bodnăraș – V.R.], care i-a făcut impresia că el reprezenta de fapt partidul, și nu Pătrășcanu. „Discuțiile s-au purtat asupra problemelor cunoscute, adică a Basarabiei și a Bucovinei de Nord, Ceașu arătând că «partidul nostru nu admite sub nicio formă ca ele să fie puse în discuție în împrejurările de azi, căci ar însemna să punem de la început carul înaintea boilor». „Ei au dat asigurări că în ce privește Monarhia, partidul e loial [pe 30 decembrie 1947 s-a văzut cât de loial a fost – V.R.] dacă ea este constituțională și că regele Mihai își va câștiga recunoștința întregului popor, dacă va scoate țara din acest război nenorocit“.

Niculescu-Buzzești se referă la prima sau la a doua ședință? Mai degrabă la cea de a doua. Deși, așa cum le spune frunțașilor național-țărăniști, „la prânz va vedea pe rege și-i va spune ca pe viitor să evite astfel de contacte neofolosite și totodată foarte primejdioase, dacă ajung la urechile lui Antonescu“. Expresia „să evite astfel de contacte“ poate să se refere și la prezența suveranului, dar și la faptul că el fiind absent, generalul Sănătescu, Ioannițiu și Stârcea nu pu-

teau participa la o asemenea întâlnire fără încuviințarea lui.

Ceea ce rezultă din comparația versiunilor legate de contactele dintre regele Mihai I și partidul comunist este faptul că acestea au avut loc înainte ca Blocul partidelor să fie alcătuit, paralel cu discuțiile pe care suveranul le avea cu reprezentanții partidelor istorice pe care le-a informat despre aceste convorbiri abia luni 12 iunie 1944, prin generalul Sănătescu, despre ceea ce avusese loc până atunci și despre ce se intenționa în seara zilei următoare, 13 iunie 1944. Așa cum am spus, n-a ținut seama de sugestia ca să mai amâne contactele până la formarea Blocului. Și mai este ceva deloc lipsit de importanță. Regelui Mihai I nu i s-au impus din afară contactele cu partidul comunist, ci inițiativa a fost a sa și a anturajului său pentru a vedea „ce gândesc acești oameni și dacă realmente ar putea fi folosiți în raporturile noastre viitoare cu Moscova“. De contactele partidului comunist cu regele Mihai n-a știut nici măcar C. Titel-Petrescu, liderul partidului Social-Democrat, cu care P.C.R. încheiasse Frontul Muncitoresc la 1 mai 1944. În ziua de marți 20 iunie 1944, când s-a realizat Blocul Național Democrat, Ion Hudiță notează: „De-abia ieri a aflat Titel Petrescu că doi delegați ai partidului comunist au luat contact cu oa-

menii regelui, fără să-l pună și pe el la curent. Ieri după-amiază a avut loc o ceartă cu Pătrășcanu și el pe această chestiune destul de neplăcută“.

Mai observăm și că Grigore Niculescu-Buzzești a invocat „dorința expresă a regelui“, iar generalul C.

Secvență din versiunea cinematografică a partidului comunist despre 23 august

... ce pot fi regăsite
și în miniaturile medievale
înfrățându-l pe
Arhitectul Universului

Această delimitare a francmasoneriei de teosofie și esoterism era o poziție nouă a conducerii Securității, pentru că, în martie 1983, tot generalul Iulian Vlad considera teosofia, esoterismul, astrologia și alte tendințe filosofice oculte ca fiind aflate, ca dogmă, în vecinătatea francmasoneriei ori folosite de aceasta drept acoperire. Dacă la aceasta se adaugă confuzia întreținută de documentarele referitoare la francmasonerie, ce nu ofereau date care să permită identificarea masonilor sau considerau francmasoneria o mișcare mistică fără a se preciza în ce consta mistica acesteia –, precum și cea produsă de numele de cod al dosarului de problemă „Ocul-ta” –, se poate înțelege de ce un mare număr de persoane preocupate de meditația transcendențială sau de teosofie au ajuns să fie urmărite și pentru apartenență la francmasonerie.

Masonii la grămadă cu spirițiști

Schimbarea de poziție a conducerii Securității din

1987 a reprezentat o surpriză neplăcută pentru cadrele care se ocupau de dosarul de problemă „Ocul-ta”. Asta din cauză că, în 1987, din totalul de 92 de persoane urmărite, mai bine de o treime se încadrau în categoria de adepți ai meditației transcendente, spiritismului, yoga, filosofiei orientale etc. Datorită acuzațiilor ce li s-au adus, de a nu-și fi însușit prevederile Programului de măsuri „Ocul-ta”, unitățile centrale și locale au fost nevoite să scoată din baza de lucru persoanele care nu aveau nicio legătură evidentă cu francmasoneria, dar măsura a fost numai temporară. În fapt, aceste persoane au fost reintroduse în baza de lucru și în raportările trimise Centrului cu prima ocazie, iar urmărirea informativă a unor noi suspecți în problema „Ocul-ta” s-a declanșat pe baza acelorași criterii ca până atunci. Un control efectuat la 13 inspectorate județene ale Securității și la Securitatea Municipiului București în perioada 15 februarie-15 mai 1988 privind stadiul muncii în problema „Ocul-ta” nu făcea decât să constate menținerea acelorași probleme care apăruseră o dată cu deschiderea dosarului. „Persistă unele confuzii în ceea ce privește categoriile de persoane ce fac obiectul problemei «Ocul-ta», la unele compartimente de contraspionaj aflându-se în

lucru elemente cu preocupări pe linia meditației transcendente, yogismului, spiritismului etc.”

Cu toate acestea, Securitatea dispunea, încă, de o rezervă care putea fi oricând valorificată atunci când se efectuau raportările realizărilor din problema „Ocul-ta”: foștii francmasoni din perioada interbelică. Mulți dintre cei care mai trăiau încă în anii '80 au intrat din nou în atenția organelor, care, măcar în privința lor, erau sigure că nu greșesc. Numai că și în aceste cazuri existau probleme, datorate mai ales vârstei înaintate a celor urmăriți, în rândul cărora s-au înregistrat multe decese în acești ani.

Confuzii și probleme specifice

Au existat numeroase cazuri de confuzii sau de exces de zel al cadrelor angajate în activități pe linia problemei „Ocul-ta”: urmărirea pentru apartenență la francmasonerie a promotorilor limbii esperanto, a persoanelor suspectate de scoaterea peste granițe a unor bunuri din patrimoniul

Întrunirea unei loje francmasonice vieneze
la 1790; în prim-plan, în dreapta, Mozart

SECURITATEA FAȚĂ CU FRANCMASONERIA

NICOLAE IONIȚĂ

Relația dintre regimul comunist și Francmasonerie în România a cunoscut mai multe faze. După o perioadă de coabitare și colaborare de la sfârșitul anilor '40 a urmat reprimarea din anii '50, când majoritatea masonilor rămași în România comunistă au ajuns în închisori. În 1975, în urma unei analize care stabilea că masonii rămași în România erau puțini, bătrâni și bolnavi, a fost luată decizia de închidere a dosarului de problemă „Oculă”. Abia în 1981 activitatea francmasonilor români și a Francmasoneriei în

general față de România a reintrat în atenția Securității, iar în 1984 a fost luată decizia redeschiderii dosarului de problemă. Însă reluarea activității de urmărire a francmasonilor s-a dovedit problematică.

Existau foarte multe erori ca urmare a modului defectuos în care era realizată documentarea în privința francmasoneriei

*Adepții meditației transcendente
au fost asimilați cu francmasonii*

și a ordinelor contradictorii ale conducerii Securității. Cel mai des este întâlnită confuzia între francmasonerie și diverse mișcări esoterice, oculte etc. Persistența acestor erori este remarcată de generalul Iulian Vlad și după trei ani de la

redeschiderea dosarului de problemă, în 1987: „La unele securități județene, cu toate măsurile luate, continuă a se manifesta unele confuzii în aprecierea și delimitarea categoriilor de persoane și a problematicii ce trebuie avute în atenție. Să se acționeze cu competență și

răspundere pentru a nu se angaja forțele în probleme exterioare competențelor de securitate (magie, chiromantie, prezicători ș.a.). Tot așa, de exemplu, de ce unii emisari bapțiști sunt în atenție pe linia acestei probleme?! În consecință, conform programului de măsuri, să se stabilească în mod riguros criteriile operative de constituire a bazei de lucru”.

Simboluri francmasonice...

la câteva luni de la deschiderea dosarului de problemă, se raporta deja recrutarea a 119 surse folosite de unitățile centrale ale Securității. Numărul informatorilor pare să crească în continuu, dovadă fiind și faptul că, în 1987, se raportează folosirea a 224 surse cu posibilități pe lângă elementele suspecte de activitate francmasonică, iar anul 1988 aduce o sporire remarcabilă a numărului de informatori, care crește de mai bine de două ori, ajungând la 563, dintre care 232 se aflau în legătura aparatului de contra-spionaj, 267 în cea a compartimentelor de informații interne și 64 în legătura altor profiluri de muncă.

Raportările periodice trimise de inspectoratele județene ale Securității privind activitatea lor în problema „Oculă” arată și cât efect au avut admonestările primite din partea conducerii. Astfel, se poate remarca, în primul rând, situația acelor unități care, de la deschiderea dosarului până la sfârșitul lui 1989, nu au desfășurat nicio acțiune în această problemă și nu au recrutat niciun informator este cazul, de exemplu, al Inspectoratului Covasna. Alte unități preferă să se remarce prin recrutarea de informatori care nu furnizau însă nicio informație legată de francmasonerie și nu aveau nicio persoană urmărită. Inspectoratul Sălaj, de exemplu, recrutase 21 de informatori, care nu furnizau nicio informație de primă sesizare și nu urmăreau pe nimeni. Recordul în materie pare a fi deținut de Direcția a IV-a a Securității, care, în 1989, raporta folosirea a 369 surse, fără a avea nicio persoană pusă sub urmărire în

această problemă. Caracteristic pentru modul de lucru în problema „Oculă” al multor unități ale Securității era faptul că în momentul în care li se cerea raportarea rezultatelor obținute de informatorii din rețeaua proprie, de obicei, se menționa urmărirea de către aceștia a unor persoane care nu aveau nicio legătură cu francmasoneria, precum filатели, radioamatori, cunoscători de esperanto, teosofi, mistici etc. După primirea bilanțului solicitat, conducerea Securității reproșa unităților respective că nu au studiat Programul de măsuri în problema „Oculă”, iar acestea își făceau formal autocritica și așteptau să li se ceară următoarea raportare, când procedau în același mod, raportând, eventual, exact aceleași date ca la bilanțul precedent.

Cu adevărat originali au fost cei de la Securitatea județului Buzău, care au pornit activitatea în această problemă cu un număr de șapte informatori și o persoană urmărită – un inginer hidrolog

Unul dintre francmasonii români din perioada interbelică: Alexandru Vaida-Voevod, aici, cu țarul Bulgariei, Boris

–, pentru că știa esperanto. Confruntat cu dilema dacă este mai bine să aibă persoane urmărite în problemă sau mai mulți informatori, șeful Biroului 3 din Buzău optează cu hotărâre pentru ultima soluție și-l recrutează ca informator pe hidrologul cunoscător de esperanto, închizându-i astfel dosarul de urmărire informativă. În final, în problema „Oculă”, Buzăul avea opt informatori, care, vreme de un an, între 1987 și 1988, furnizaseră o singură informație pe profilul problemei și nu urmăreau pe nimeni.

În unele cazuri s-a ajuns la situații hilare sau paradoxale: la 13 aprilie 1989 Inspectoratul Timiș trimitea la București un exemplar din cartea lui Toma Petrescu *Conspirația Lojilor* tipărită în 1940, din care fusese extras un tabel cu 1319 masoni – cel mai probabil morți cu toții –, lucrătorii de la Timișoara lăudându-se că au obținut această listă „prin mijloace specifice”, cel mai probabil de la biblioteca județeană. Însă culmea urmăririi masonilor în România de către Securitate a fost atinsă în 1985, când „a fost luat în lucru” un fost ofițer de Securitate care încercase să se infiltreze într-o lojă masonică de la Paris fără să reușească, după care a trecut în rezervă. Bănuieț că ar fi fost poate prea mult marcat de ideile masonice pe timpul executării misiunii sale, securistul pensionar a intrat în atenția foștilor colegi, care i-au închis totuși dosarul de urmărire cu mențiunea: „Rezervistul este bine documentat cu privire la doctrina masonică, însă din datele deținute de noi până în prezent nu rezultă să fi fost influențat de aceasta” ■.

cultural național și, mai ales, a scriitorilor și artiștilor cunoscuți peste hotare. Dincolo însă de erorile apărute în privința persoanelor supuse urmăririi informative în problema „Oculă”, consecințele pentru cei aflați sub urmărire erau aceleași, fie că erau francmasoni sau nu. La domiciliile acestora se efectuau percheziții secrete, în căutarea unor materiale propagandistice ale francmasoneriei, se foloseau mijloacele speciale de tehnică operativă, filajul, interceptarea corespondenței în vederea stabilirii cercului de relații suspecte pe linie de francmasonerie, documentarea și neutralizarea activității lor. De pe urma acestor măsuri au avut de suferit nu doar francmasonii – atâția câți mai erau în România în acel mo-

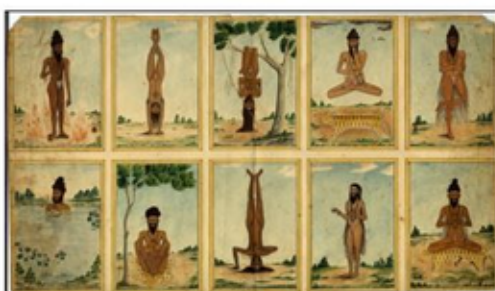

Caricatura unui francmason, apărută în presa franceză de la începutul secolului trecut

ment –, ci și numeroase alte persoane, alese după criterii arbitrare de cadrele Securității, aflate și ele într-o permanentă căutare a „depășirii” planului. Confuzia, incompetența și ignoranța sporau pericolul re-

prezentat de organele de represiune, pentru că acțiunile lor deveneau imprevizibile.

Pentru a nu se mai repeta situația nefericită din 1945, când acțiunile organelor de represiune împotriva francmasoneriei porniseră fără a exista vreun informator în rândul masonilor, li se pune în vedere cadrelor angajate în această problemă obligația de a crea o agentură capabilă să pătrundă în clandestinitatea activității francmasonice. Realizarea acesteia era posibilă fie prin infiltrarea de informatori în cadrul lojilor existente, fie prin recrutarea de informatori din rândul masonilor. Recrutarea de informatori din rândul francmasonilor era cea mai bună metodă de creare a unei agenturi în această problemă, dar și cea mai dificilă, avându-se în vedere faptul că „datorită [sic!] poziției de clasă a francmasonilor și urei [sic!] pe care ei o poartă regimului de democrație populară, în majoritatea covârșitoare a cazurilor trebuie folosite materiale compromițătoare”. Chiar și în aceste condiții, dacă recrutarea informatorului a reușit, lucrătorul operativ trebuie să țină seama de faptul că un asemenea candidat la recrutare, din cauza legăturilor avute cu diferiți agenți ai

Adepții yoga (miniatură medievală înfățișând diferite poziții yoga) erau totuna cu francmasonii

serviciilor de spionaj imperialiste, putea deveni oricând un agent dublu. Se recomanda lucrătorilor operativi să aleagă cu atenție candidații la recrutare, după studierea tuturor legăturilor acestora și a faptelor compromițătoare care pot asigura controlarea lor. Dar, chiar și în aceste condiții, era posibil încă să apară surprize. „În general, francmasonii cărora li se pune problema colaborării acceptă cu oarecare ușurință să lucreze pentru organele de Securitate, căutând să pozeze chiar că au concepții democratice progresiste. Lucrătorul operativ este dator să nu se lase înșelat de faptul că asemenea recruțări se realizează relativ ușor, ci să ia măsuri, care să prevină intențiile de activitate fățarnică, dușmănoasă a informatorului”. Din aceste motive, se recomanda cadrelor implicate să verifice permanent sinceritatea și atașamentul francmasonilor recruțați.

Rețele inutile și situații paradoxale

Redeschiderea, în 1984, a dosarului de problemă cu numele de cod „Oculă” a dus la creșterea sensibilă a numărului de informatori în această problemă. În decembrie 1984,

tratativele au fost suspendate până după alegeri, „pentru a nu se crea impresia că nu se poate fără el“. Înainte de retragerea guvernului liberal, la insistențele regelui pentru împăcare, P.P. Carp a acceptat să facă o vizită lui Take Ionescu.

Constantin Xeni relatează acea întâlnire: „Cu monoculul la ochi, el intră, se așază pe scaun și scandă apăsător următoarele cuvinte: «Am venit, Take, trimis de rege. El vrea să mă înțeleg cu tine pentru guvernare. Tu știi însă că noi doi nu suntem făcuți să ne înțelegem. Să vorbim deci de altceva mai interesant». Take Ionescu, care îl cunoștea bine, nu păru surprins. Îi dădu dreptate. Și conversația între acești doi oameni așa de inteligenți dură un ceas întreg. Vorbiră despre agricultură, călătorii și Wagner“.

După demisia guvernului liberal, la 28 decembrie 1910/10 ianuarie 1911, regele, consiliat de Ion I.C. Brătianu, noul președinte al Partidului Național Liberal, îi va acorda puterea lui P.P. Carp.

Relatând situația, Constantin Bacalbașa spunea: „Chemarea la putere a lui Petre Carp, deși partidul său nu câștigase decât o singură victorie electorală în toată țara, în cei patru ani de guvernare liberală, era o mare nedreptate ce i se făcea lui Take Ionescu, care biruisse mereu și cu puternice majorități. De când România avea regim parlamentar, niciodată un

Printre multe probleme care îi despărteau pe P.P. Carp...

partid în opoziție nu înregistrase atâtea victorii în contra guvernului. Regele, spuneau unii, uzând de prerogativa sa, abuza de data aceasta. Pentru a dovedi că este stăpânul, călca în picioare cu un dispreț în adevăr suveran voiața atât de stăruitor exprimată a corpului electoral“.

Noi lupte politice

Nefirescul act regal a avut însă și o altă consecință, con-

siderată la fel de nefirească în epocă: alianța liberalo-takistă, eveniment petrecut a treia zi, 31 decembrie 1910, după constituirea guvernului Carp. Justificându-și acțiunea, Take Ionescu preciza într-un interviu acordat ziarului *Adevărul* – și reprodus de *Opinia* –, că respectivul cartel era pur electoral și nu ascundea niciun fel de tratat secret.

În pofida unei îndârjite și violente campanii electorale, opoziția takisto-liberală a obținut doar 43 de locuri în Parlament, dintre care 20 reveneau takiştilor. Take Ionescu fusese ales deputat în Colegiul I.

Cu prilejul dezbaterilor la Mesajul Tronului, Take Ionescu ține un alt lung discurs, în care atacă politica externă prefigurată de P.P. Carp. El aduce în discuție un discurs al lui Petre Carp din 1909, în care acesta afirma că „orientarea politicii noastre nu poate și nu trebuie să fie decât o alipire strânsă către Imperiul Austro-Ungar“. Take Ionescu considera că prin afirmațiile sale „d. Carp a scăzut rău politica noastră statornică;

căci de la tendința noastră către un sistem, a redus-o la amicitia strânsă cu un singur corp: către Imperiul Austro-Ungar“. Sublinia că „politica României era de a tinde către un sistem întreg, și nu către un corp simplu, care și el face parte dintr-un sistem“.

În martie 1911, cu ocazia unei reuniuni la Clubul Conservator-Democrat, se decide

... și Take Ionescu (aici al doilea din dreapta, vorbind la Arenale Romane, în 1916, la o întrunire pentru intrarea României în război de partea Antantei) era și și cea privind alianța căreia trebuia să se alăture România în marea conflagrație mondială

Vizionarul om politic (stânga) își doarme somnul de veci în incinta Mănăstirii Sinaia

Va fi un război de cinci ani, va intra Anglia, va intra Italia, vom intra noi și nu se poate să nu intre și America. Până și Japonia va intra. Va fi vai de omenire. Dar de un lucru sunt sigur: că aliații vor fi victorioși și că vom vedea cu ochii România Mare.

Take Ionescu

TAKE IONESCU

GEORGETA TÂMPESCU (LUCA)

Excelent orator, bun negociator, dar și un publicist de succes, Take Ionescu și-a pus în valoare toate calitățile pentru a reuși să pătrundă la vârful politicii românești. Și-a început cariera politică în Partidul Național Liberal. A trecut la conservatori, unde a simțit probabil că va reuși să avanseze mai ușor. Chiar dacă a avut de înfruntat concurența unor oameni politici precum Titu Maiorescu, Nicolae Filipescu, P.P. Carp sau Alexandru Marghiloman, Take Ionescu a reușit să se impună ca o figură centrală a conservatorismului românesc.

După fuziunea tuturor facțiunilor conservatoare, în 1907, P.P. Carp a devenit liderul absolut al Partidului Conservator. Această ascensiune a liderului junimiștilor de la Iași l-a adus în concurență directă cu Take Ionescu, care aspira și el să ajungă la conducerea conservatorilor. În cele din urmă, Take Ionescu părăsește partidul și înființează Partidul Conservator-Democrat.

Chiar de la primele participări la alegerile parțiale, Partidul Conservator-Democrat a obținut victorii nescontate în mai multe colegii. Cu toate

acestea, P.P. Carp a rămas imperturbabil, știind că regele nu-i va acorda puterea lui Take Ionescu. La insistențele regelui, Carp inițiază tratative de reconciliere cu Take Ionescu.

Tratativele dintre conservatori și conservatori-democrați au avut loc în toamna anului 1910, fără a se ajunge la un rezultat. Condițiile puse de Take Ionescu pentru împăcare erau: o declarație că șefia partidului nu poate fi rezervată unui privilegiat prin naștere, revizuirea Constituției pentru a fi înscrise reforma administrativă, inamovibilitatea, contenciosul adminis-

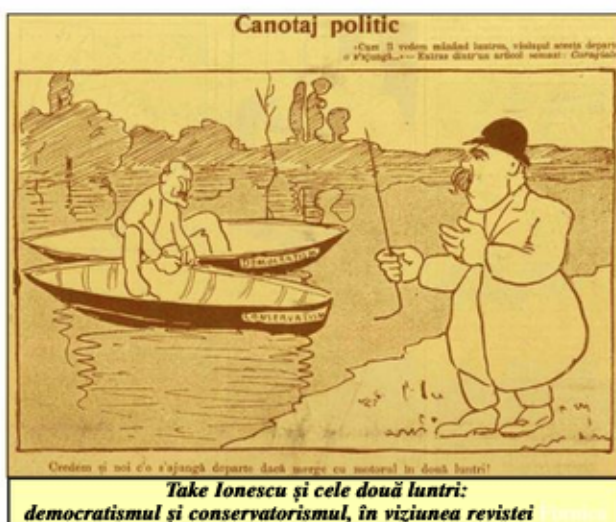
trativ, contopirea primelor două colegii. Propunerile au fost prezentate de takistul Al. Bădărău lui Al. Marghiloman, la 28 octombrie 1910, și discutate în ziua următoare în grupul celor patru fruntași carpiști: P.P. Carp, T. Maiorescu, N. Filipescu și Al. Marghiloman.

P.P. Carp s-a opus hotărât condițiilor puse de Take Ionescu. Nu admitea declarația pentru șefie, întrucât nici în trecut nu existase un privilegiu prin naștere, și nici revizuirea Constituției. Șeful Partidului Conservator nu se dezmințea nici de această dată, iar

1912 guvernul își dădea demisia. În ciuda acestui eveniment venirea la putere a conservator-democraților conduși de Take Ionescu se va produce abia la 14 octombrie 1912, și aceasta mai ales din cauza situației externe instabile cauzate de mișcărilor belicoase din Peninsula Balcanică.

Viziunea asupra Marelui Război

Perioada tensionată de dinainte de izbucnirea Primului Război Mondial avea să-l găsească în Anglia, unde plecase la începutul lunii iulie, după ce la 14 iunie întâmpinase la Constanța, ca invitat al regelui, pe țarul Nicolae II cu prilejul vizitei pe care acesta o făcuse Curții regale române (*Magazin istoric*, nr. 8/1999). La sosirea în capitala Angliei, cercurile politice și diplomatice se aflau sub puternica impresie a asasinatului de la Sarajevo, săvârșit la 28 iunie, fără a bănuși însă că el va fi folosit de Austro-Ungaria drept pretext pentru invadarea Serbiei. Pentru Take Ionescu prezența în Marea Britanie era un prilej unic de a se informa despre opiniile și intențiile tuturor. Astfel, el se întâlnește rând pe rând cu ambasadorii Germaniei (prințul Lichnowski), Austro-Ungariei (contele Mensdorf), Franței (Paul Cambon), Rusiei (Benkendorf), Italiei (marchizul Imperiali), cu Edward Grey,

ministrul de Externe al Angliei, ca și cu ziariștii Wickham Steed și Howell Arthur Gwynne, izbutind să-și facă o imagine clară despre situația gravă ce se întrededa.

În tumultul evenimentelor, Take Ionescu ajunge de la Londra la Sinaia, în noaptea de 2 august. În aceeași noapte, îi comunică prietenului, Constantin Xeni opiniile despre conflagrația începută. „Va fi un război de cinci ani, va intra Anglia, va intra Italia, vom intra noi și nu se poate să nu intre și America. Până și Japonia va intra. Va fi vai de omenire. Dar de un lucru sunt sigur: că aliații vor fi victorioși și că vom vedea cu ochii România Mare”.

Invitat la masă la Peleş, el își mărturisi din nou părerile, afirmând că războiul va duce mai întâi „la o reînviere a urii dintre națiuni, cum n-a mai fost de veacuri. În al doilea rând, va fi o mișcare precipitată spre ideile de extremă stângă, spre acelea numite socialiste. În al treilea rând, va fi ceea ce pot numi o cascadă

a tronurilor. Nu-mai monarhiile care în realitate nu sunt decât președinții de republică ereditare, ca monarhia britanică, au sorți să scape din această grozavă cascadă care va ieși tocmai dintr-un război dezlănțuit de suveranii absoluți. În sfârșit, războiul acesta va grăbi cu 50 de ani înălțarea Republicii Sta-

telor Unite la hegemonia morală a rasei albe, înălțare care, în tot cazul, era de neînălțat, dar pe care o va fi zorit războiul”.

Prezent la Consiliul de Coroană de la 3 august 1914 (*Magazin istoric*, nr. 8/2014), Take Ionescu se pronunța pentru neutralitate. Despre aceasta Marghiloman afirma: „Take Ionescu se raliază la părerea mea. Aliați, nu am fost consultați înainte de a se trimite *Nota* [Austro-Ungariei către Serbia], care era un ultimatum de război; asociați, dar oameni liberi, nu putem fi târați prin voința unui singur aliat”.

Neutralitatea nu reprezenta însă decât prima etapă a unei acțiuni menite în cele din urmă să ducă România în tabăra Franței, Rusiei și Angliei, aceasta fiind, pe plan extern, cea mai sigură cale pentru realizarea idealului național al românilor. Acestei politici i se va alătura Nicu Filipescu, militant fervent pentru intrarea României în război de partea Antantei.

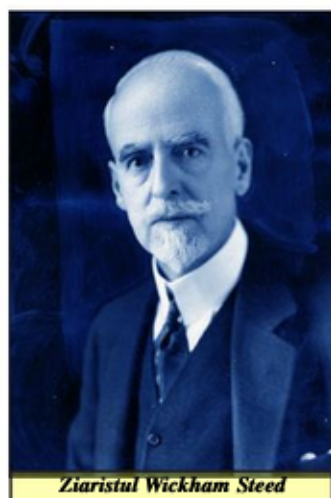
(Continuare în p. 43)

începerea „Campaniei de răsturnare” a guvernului Carp și lupta deschisă împotriva acestuia. Opoziția organizează întruniri și manifestații atât în Capitală, cât și în provincie. Conservator-democrații sunt cei mai îndârjiți. Take Ionescu acuza guvernul că a preluat tot ce a fost mai bun în programul conservator-democraților. El amenință cu atacuri violente și cu puternice acțiuni politice: „Am visat și eu să zidesc ceva în această țară: niciodată nu m-am gândit la dărâmaturi, dar dacă istoria va fi așa, încât pentru ca să punem temelia, va trebui și ceva zguduială, ei, fie și această zguduială!”

Atacurile la adresa guvernului provocau neliniște și îngrijorare regelui Carol I, care va insista permanent pentru o reconciliere între partidele conservatoare. Conservator-democrații aveau și sprijinul liberalilor, care credeau că liderii conservatori voiau să se mențină cu orice preț la putere, că vor abuza peste limite de delicatețea Coroanei și i se vor impune în unicul scop de a bara calea lui Take Ionescu spre putere.

Afacerea tramvaielor

La 11 iulie 1911, printr-o hotărâre de guvern, erau anulate Statutele Societății Comunale de Tramvaie, societate înființată de liberali în 1909. Scandalul a pornit de la o nouă subscripție de 6.000 de acțiuni noi, pe care o anunța Societatea în baza statutelor, acțiuni

Ziaristul Wickham Steed

rezervate vechilor acționari (*Magazin istoric*, nr. 12/1973).

Alexandru Marghiloman, ministrul de Interne, sesizează Primăria Capitalei și guvernul că acest fapt reprezintă o ilegalitate și că din statute nu rezulta existența unor asemenea privilegii, cerând să se ia măsuri pentru ca Primăria să nu fie păgubită.

Prin legea votată la 16 și 17 decembrie 1911, Alexandru Marghiloman desființează statutele Societății de Tramvaie din 1909, înlocuindu-le cu altele, favorabile Primăriei Capitalei, și nu acționarilor.

La 27 și 28 noiembrie P.P. Carp ripostează violent lui I.I.C. Brătianu de pe poziția autorității morale pe care i-o dădea „o viață publică de zădărnici și o viață privată corectă” (aluzie la căsătoria doar de o lună a lui Brătianu cu Maria Moruzi, din care s-a născut Gheorghe I. Brătianu), amenințând cu aplicarea „fierului roșu pe unele răni”. Atacul, altfel de mare efect, prilejuind lui Carp și un mare succes oratoric, era însă prea dur, pentru ca liberalii să îl uite. Cu viziunea lui politică fulgerătoare, Take Ionescu își dăduse seama imediat că Ionel Brătianu și Partidul Național Liberal, cu legăturile lui vizibile și invizibile, vor pune totul în mișcare pentru a-l înlătura pe Carp și pentru a răzbiuna ofensa sângeroasă din acea sedință.

„Afacerea tramvaielor” devine platforma opoziției pentru înlăturarea guvernului Carp. La 16 decembrie 1911, după declarațiile lui Take Ionescu la Camera și ale lui I.I.C. Brătianu la Senat, opoziția părăsește Parlamentul, motivându-și actul prin neconstituționalitatea noii legi.

În februarie 1912, legea tramvaielor a lui Alexandru Marghiloman a fost declarată neconstituțională de către Tribunalul Ilfov. Făcând recurs, acesta a fost respins de Curtea de Casație, la 14 martie 1912. Din acel moment, zilele la guvernare ale cabinetului Carp erau numărate. La 17 martie

Membrii guvernului Titu Maiorescu-Take Ionescu (octombrie 1912-decembrie 1913): Titu Maiorescu, președinte al Consiliului și ministru de Externe (centru); de la stânga la dreapta, sus: Alex. Marghiloman (Finanțe), C. Dissescu (Culte și Instrucțiune Publică), N. Xenopol (Comerț și Industrie), Take Ionescu (Interne); jos: Nicu Filipescu (Domenii și Agricultură), General Hârjeu (Război), Mișu Cantacuzino (Justiție), Alex. Bădărău (Lucrări publice)

BUCUREȘTI ÎNTE CORUPȚIE ȘI NEPĂSARE

București la 1838, litografie color

ILEANA CĂZAN

Pentru noi cei de azi, ca și pentru contemporanii Bucureștilor de început de ev modern, capitala Țării Românești prezenta imaginea unui oraș balcanic-oriental. Ea putea fi, în egală măsură, cea a unui mare sat, dominat, peste grădini cu arbori seculari, de turlele bisericilor sau cea a unui furnicar neîntrerupt de oameni, trăsură și căruțe care, într-o învălmășeală amețitoare, își duceau activitatea zilnică. Pentru a ne da seama de această realitate ne putem raporta la catagrafia din 1810, în care sunt înregistrate 81 de mahalale, însumând 6.006 case, cu aproximativ 42.000 de locuitori. Atât ca întindere, cât și ca populație, Bucureștii erau la acea dată cea mai mare capitală din S-E Europei, comparabilă cu marile orașe rusești. Numai Moscova și Petersburgul îl depășeau, după cum apreciau în 1808 călătorul rus D.N. Bantș – Kamenski și în 1811 generalul Kutuzov.

Carol Popp de Szathmari, La scăldat

BERLINUL INTERBELIC AL LUI WILLY RÖMER

Muzeul Municipiului București a găzduit expoziția „Willy Römer – Viața cotidiană la Berlin, fotografii 1919-1933“, realizată de Goethe-Institut în colaborare cu Kunstbibliothek der Staatlichen Museen din Berlin și bpk Bildagentur für Kunst, Kultur und Geschichte. Vernisată la 10 iunie 2014, expoziția reface atmosfera din Berlin după Primul Război Mondial într-o suită cronologică de fotografii.

Fotograful Willy Römer (1887-1979) și-a început cariera în 1903, în cadrul Societății Berlineze de Ilustrație, prima companie germană specializată în fotografie de presă. A colaborat cu mai multe agenții de presă din Berlin, dar și din Paris. Activitatea de fotograf de agenție a fost întreruptă de Primul Război Mondial. Între anii 1915 și 1918, Römer a fost soldat pe front. Revenit în Berlin în 1918, a preluat firma unui prieten, „Photothek“, devenită emblema sa. Doi ani mai târziu s-a asociat cu Walter Bernstein, lucrând sub numele *Photothek Römer & Bernstein*, o agenție de succes a perioadei interbelice.

Un nume în fotografia germană, Willy Römer a realizat o istorie în imagini a Germaniei învinse, pornind de la revoluția din noiembrie 1918 și abdicarea împăratului, până la șubreda Republică de la Weimar, zguduită de numeroase greve și manifestații, de sărăcie și deznadejde. Fețele triste ale adulților și copiii lor din 1919 s-au transformat în fețe războinice odată cu ridicarea nazismului.

Expoziția deschisă la Palatul Suțu este o

istorie a Berlinului și a berlinezilor din Republica de la Weimar, a vieții cotidiene, a copiilor care se joacă cu miile de bancnote fără valoare sau se încălzesc cu acestea, a grevelor muncitorilor, a cozilor interminabile din fața agențiilor de muncă la care stau șomerii, a meșteșugarilor care împânzeau

străzile marelui oraș, a primelor manifestații naziste. Cronicar al vremurilor sale, Willy Römer este un artist ce surprinde cu talent o istorie în desfășurare. Fotografiiile sunt de atmosferă, immortalizează în egală măsură chipuri, dar și evenimente politice. Expoziția se încheie cu imagini ale Reichstagului incendiat (*Magazin istoric*, nr. 1/1970).

Agencia *Photothek Römer & Bernstein* a fost boicotată de regimul nazist, alunecând încet spre faliment și fiind închisă în anul 1935.

S-au păstrat circa 50.000 de negative ale fotografiilor făcute de Willy Römer, o parte dintre acestea fiind folosite în cadrul expoziției de la București.

Cristina
PĂIUȘAN-NUICĂ

Afișul expoziției (sus) și o scenă obișnuită pe străzile Berlinului în zilele revoluției din noiembrie 1918

Sacagiu prin București

desemna probleme vechi de 200 de ani, care și azi dau bătaie de cap autorităților.

De la murdărie, la epidemie

Cu toată silința unor domni de a rezolva într-un mod convenabil problema aprovizionării cu apă, lucrările pentru canalizare mergeau încet, necesitând fonduri mari pe care, de exemplu, domnul Constantin Hangerli (1797-1799) nu era dispus să le risipească, iar condițiile grele ale anilor războiului ruso-otoman (1806-1812) le scoteau din atenția conducătorilor orașului. De aceea, în 1811 se găseau în București doar 18 cișmele. De abia la 29 octombrie 1827 inginerul austriac Mayer elaborează un proiect pentru alimentarea cu apă prin conducte de fontă, de la izvoarele din afara orașului și pe canale din Dâmbovița. Aplicarea acestui plan s-a făcut însă mai târziu, în 1835, dar fără a rezolva problema întregului oraș. În jurul anului 1850 în apele tulburi ale Dâmboviței se puteau vedea cum „în râu să scaldă copii goi, femei și bărbați amestecați cu caii lor și cu câinii”. Tot pe malul râului diversele ateliere, de tipul boiangeriilor, foloseau apa și deversau reziduurile, nu departe de locul unde sacagii își încărcau butoaiele.

Deși articolul 398 din Regulamentul orașului prevedea că murdărirea apei unui râu sau pârâu era o infracțiune, zilnic harabale cu gunoi erau aruncate în Dâmbovița, cea cu „apă dulce”,

ziua în amiaza mare, fără ca cineva să considere acest gest reprobabil. Delăsarea și obiceiurile proaste făceau ca prevederea legală să nu existe decât pe hârtie. Mai mult, doctorul austriac Wolfgang Derblich constata că „o asemenea infracțiune, care ar fi pedepsită la noi cu închisoare până la o lună”, în București era lăudată, „în numele frumuseții și sănătății «orașului»”. Căci astfel autoritățile «municipale» economisesc costurile pentru ridicarea gunoierului”. În final, apa Dâmboviței alimenta cișmelele și rezervoarele din București, dar exista o singură instalație de filtrare adevărată, aflată vis-a-vis de palatul prințului Ghica, unde „cișmelele... sunt cu adevărat strălucitoare ca argintul”.

O altă problemă care apare mereu în legislație, ca și în relatările oaspeților străini, este cea a curățeniei stradale. Alexandru Ipsilanti înțelegea să impună cu forța menținerea curățeniei, ce contribuia la înlăturarea unor grave neajunsuri: putrezirea podinelor, răspândirea unor focare de infecție, inclusiv a marilor epidemii de

ciumă, ce bântuiseră cu furie la cumpăna dintre secolele XVIII-XIX.

Toamna și primăvara noroiul se depunea în straturi atât de groase, încât era nevoie ca toți negustorii ce veneau cu marfă în București să încarce la plecare câte un car de noroi. De abia în perioada ocupației ruse (1806-1812) s-a organizat primul serviciu de salubritate, care nu a reușit să rezolve decât parțial problema. În ajunul Unirii situația nu era cu mult mai bună. După mai multe zile în șir de ploaie, din cauza lipsei unui sistem stradal prevăzut cu canalizare, se iveau adevărate lacuri, rezultate din apele pluviale, amestecate cu cele ale Dâmboviței și cu noroiul străzilor. Pe timp de secetă însă, tabloul se schimba, noroiul devenea un praf gros care îți intra în plămâni. De această dată, corupția era cauza lipsei de preocupare pentru curățenia străzii.

Cele mai scumpe pavele din Europa

Autoritățile municipale, din dorința de profit cât mai mare, pe care să îl bage în buzunarele proprii, amânau tot mai mult pavarea străzilor cu piatră, după sisteme moderne, prin care se asigurau drumuri și trotuare compacte, rezistente, cu pietrele perfect tăiate

Culesul strugurilor pe Dealul Viilor

Treptat, modernitatea a început să își facă loc în adânc înrădăcinată tradiție. Așa se face că, la mijlocul secolului al XIX-lea, centrul și periferia Bucureștilor erau clar conturate, Dâmbovița fiind granița dintre zona prosperă a orașului și mahalale (termen ce începe să capete sensul peiorativ de mai târziu). De asemenea, în aceeași perioadă, se diferențiază și distincția netă între nordul Capitalei, dominat de parcuri, clădiri somptuoase, echipaje de lux (care rivalizau cu cele de la Paris sau Viena) și sudul orașului, în care atmosfera dominantă rămăsese cea rurală (dacă ar fi să ne gândim doar la Dealul Viilor, din care a rămas astăzi numai numele unei șosele aglomerate).

Nimic din ceea ce am prezentat până acum nu ar îndreptăți o judecată negativă asupra Bucureștilor, pentru că în secolul al XIX-lea în toate marile orașe, mai ales în cele industriale, deosebirea dintre centru și cartierele mărginașe era imensă. Aerul rural al periferiei bucureștene putea fi considerat patriarhal și idilic, în comparație cu sordidele cartiere muncitorești londoneze.

Discrepanța dintre Occident și latura orientală a Capitalei a fost dată însă în permanență de lipsa de reacție a autorităților municipale, dar și a populației față de problemele edilitare majore, care făceau de atunci diferența între „lumea civilizată” și noi. Evident că aceste deosebiri au fost cel mai rapid și cel mai critic surprinse de occidentali, care aveau un etalon de comparație foarte clar.

Foc și apă

Capitala modernă s-a clădit greu și niciodată pe

deplin. Bucureștii au ieșit din lumea balcanică, dominată de Imperiul Otoman, și au primit grefa modelului occidental. Sistemul instituțional fanariot a purtat în el și dincolo de el, corupția. Bunele intenții ale legiuitorilor au fost zădărnice nu doar de corupție, ci și de inerția unor proaste obiceiuri, de nepăsarea locuitorilor, îndelung obișnuiți cu sărăcia și cu un sistem opresiv și arbitrar, într-un cuvânt, de absența spiritului civic.

Cu ochii istoricului, care imaginează foarte ușor punți peste timp, putem vedea cum proasta funcționare a instituțiilor abilitate cu buna gospodărire a Capitalei s-a transformat într-o racilă endemică, de care nu se poate scăpa nici azi. De aceea corupția sau nepăsarea făceau ca orice măsură benefică, deși stipulată în scris, să nu să fie dusă la bun sfârșit sau să întârzie foarte mult.

Preocuparea pentru urbanistică și pentru sistematizarea Bucureștilor își găsește expresia în grija pentru stabilirea

unor reglementări, încă din vremea domnului Alexandru Ipsilanti (1777-1782), cum ar fi: alinierea noilor construcții pe arterele principale, acoperirea lor cu olane și șindrilă, în locul șovarului, trestiei sau a scoarței de copac, foarte expuse incendiilor, care au devastat capitala munteană periodic până în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Teama de incendii, ce s-au dovedit pustiitoare de nenumărate ori, s-a legat de o altă problemă edilitară, rezolvată într-o mică măsură până în 1850, și anume aprovizionarea cu apă. Dâmbovița devenise prea măloasă și murdară pentru a asigura apa potabilă și se afla prea departe de noile mahalale ale orașului, ce își întinsese granițele. Sacalele ce străbăteau ulițele, aducând apa din vadurile special amenajate ale Dâmboviței, erau un mijloc sigur pentru un comerț înfloritor, dar foarte păgubos pentru cei mai puțin înstăriți, iar calitatea apei rămânea îndoielnică, în ciuda purificării ei cu alaun.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, reglementările se înmulțesc, mai ales după adoptarea Regulamentului Organic și a Legii de organizare a Bucureștilor (în 1832), astfel încât formal activitatea municipalității era perfect compatibilă cu modelul european. Care era însă realitatea din stradă?

Pentru a da un răspuns am ales câteva aspecte edilitare, la fel de sensibile în trecut, ca și azi. Este vorba despre igiena publică și salubritate, despre rețeaua de drumuri și de canalizare, ca și despre siguranța alimentară. Am folosit în mod deliberat termenii moderni pentru a

Turnul Colței,
aflat lângă spitalul cu același nume

des și pe neașteptate farmaciile și spitalele.

Cei cinci membri ai comisiei aveau însărcinarea ca, în schimbul unui salariu de 800 de piaștri pe lună, să verifice starea de sănătate a locuitorilor celor cinci cartiere ale Bucureștilor. Ei ar fi trebuit zilnic, în sediul circumscripțiilor de poliție, să îi sfătuiască, gratuit, pe săracii din cartierelor respective în probleme de sănătate, să ducă la bun sfârșit vaccinarea, să inspecteze, din punct de vedere sanitar, alimentele aflate în vânzare. Aveau în subordine un vătășel, care în fiecare dimineață ar fi urmat să îi informeze despre starea de sănătate a locuitorilor și să anunțe eventualele îmbolnăviri. O asemenea organizare urma modelul european. În realitate lucrurile nu stăteau deloc așa.

Regulamentul Organic stabilise ca fiecare județ să aibă un medic și un dentist. Ei existau doar pe hârtie și chiar se plăteau salariile, încasate de terți care nu aveau nimic de-a face cu medicina. Ori de câte ori se vorbea despre necesitatea angajării de noi medici, autoritățile prezentau statisticile care atestau existența unui număr îndestulător de doctori și de felceri; în sate însă dentiști erau în continuare ȕiganii fierari. Nu trebuie să ne întrebăm prea mult cine încasa salariile plătite cu regularitate.

În București exista un serviciu public însărcinat cu poliția sanitară, dar măsurile de prevenire a îmbolnăvirilor erau insuficiente. Martorii veniți din Occident constatau existența câinilor într-un număr covârșitor. „Se înmulțesc cu ușurință și rapid, aleargă în haite, de colo-colo pe ulițe, nimeni nu îi ia în seamă, nimeni nu îi îngrijește“, scria medicul Wolfgang Derblich și tot el continua: „grânele, morile, brutăriile și măcelăriile nu sunt supravegheate deloc sau [sunt supravegheate] de persoane nepricepute [...] Băuturile, mai ales vinul, sunt falsificate în cantități uriașe sau îndoite cu apă, fără ca poliția să sufle o vorbuliță. Grijă pentru locuințe salubre nu scoate peri albi guvernului“.

În ciuda tuturor acestor neajunsuri, capitala Țării Românești era adesea pe placul vizitatorilor din afară. Era un oraș viu, în permanentă mișcare, cu o lume pestriță, în care străinii își găseau repede locul. Aici existau locuri de distracție și o oarecare libertate a moravurilor. Pe străzile prost pavate puteau fi admirate trăsuri scumpe și cai

Imagine panoramică a vechiului București

pur sânge, într-un număr oarecum comparabil cu cel existent la Paris. În parcuri și grădini doamnele își etalau toaletele abia sosite din capitala Franței, locul de unde se lansa moda vremii. În hoteluri, restaurante, cafenele și saloane, în deceniul ce a precedat Unirea, jocurile de noroc erau practicate, fără niciun fel de reținere, de către puternicii zilei.

Pentru cei dornici de petreceri la ore târzii și de aventuri de o noapte, grădina „Mimi“, situată lângă Cișmigiu, era locul potrivit pentru a-și găsi compania. Prostituatele din București erau mai numeroase decât cele din Hamburg, considerau cei veniți din Occident, ce mergeau mai departe cu comparația spunând: „le întâlnești în fiecare parte a orașului, în fiecare uliță, în fiecare cârciumă sau hotel. Hamburgul, cu Schieberstrasse, cu Dammthorwall și Drägerställe, cu miile de baia-dere înregistrate, este un sat spartan“ față de capitala Țării Românești.

Toate acestea au făcut ca Bucureștii să fie numiți „Orașul veseliei“, ca aluzie la etimologia numelui, dar și la viața cotidiană, deloc plictisitoare, căreia mulți occidentali au ajuns să îi fie martori. ■

Fântâna Săririndari la 1896

Au fost și câteva reușite edilitare: Teatrul Național...

și bine îmbinate, pentru a fi folosite deopotrivă vehiculelor și pietonilor. Acest sistem prevedea și canale de scurgere pentru apa pluvială și apele reziduale. În locul acestora, podirea cu lemn era încă folosită, deși se dovedise de la sfârșitul secolului al XVIII-lea ineficientă, în condițiile intensificării traficului de căruțe și trăsur.

Podirea principalelor ulițe bucureștene data din secolul al XVI-lea și s-a păstrat în toată epoca fanariotă, fiind o soluție mai ieftină și mai comodă, dar foarte puțin durabilă. Folosirea pietrei de râu implica transportul de la distanțe mari, iar pavarea cu calupi de lemn, acoperiți de un strat de gudron, folosită în Italia, presupunea existența unor specialiști în asemenea construcții. În 1797, din dorința de a proteja podinele, un hrisov cerea „să nu se mai îmble tare nici cu carete, nici cu butci, nici cu căruțe fiindu aceasta și de stricăciunea podurilor și de vreo întâmplare la vreo hata [pagubă]”.

Cu toate acestea, începând cu anul 1822, centrul Capitalei și cele patru mari poduri sunt pavate cu bolovani de râu, mai rezistenți decât lemnul, dar departe de a asigura confortul pentru circulația trăsurilor și pietonilor. Interesant este faptul că, tocmai în această perioadă, inginerul scoțian Mac Adam (1756-1836) in-

venta sistemul mult mai eficient al pavajului din cuburi de granit sau bazalt, aplicat pentru prima oară la Bristol în 1816, apoi introdus la Paris în 1849 și folosit la noi în țară începând

cu cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea. La acest sistem făcea referire în ajunul Unirii și Wolfgang Derblich. Tot el constata cu surprindere că, în ciuda unei foarte proaste rețele stradale, în care piatra de râu alterna cu lemnul, pavelele din București erau dintre cele mai scumpe din Europa, pentru că aici se experimentau mereu soluții noi, rareori duse la bun sfârșit, dar care tocmai fonduri publice. Orice șantier rămas fără fonduri era abandonat și se prefera un nou experiment. Rezultatul imediat era: drumuri proaste făcute cu bani foarte mulți.

Măturatul străzilor, o sarcină publică din 1812, era un serviciu pentru care nu se alocu prea mulți bani, totul fiind lăsat, de regulă, pe seama cetățenilor sau a vântului. Rezultatul cel mai des întâlnit era îngheșuirea gunoaielor în orice spațiu viran, devenit binecunoscutul maidan, de unde vântul purta tot ceea ce

zbură prin aer, dinspre zonele înalte către Dâmbovița. Dacă totuși vântul nu reușea să împrăștie gunoaiile mai mult timp, apăreau situații paradoxale, când trebuia scoase dintr-o dată și de urgență, pentru curățenia străzilor, sume în valoare de 6.000 de ducați – povestește un martor ocular. Un exemplu elocvent în care delăsarea își dădea mâna cu corupția. Această curățenie făcută în salturi și numai când situația devenea de nesuportat făcea ca opiniile observatorilor străini să fie diferite. Englezul Wilkinson vedea orașul în 1820 ca fiind „întins și murdar”, pentru că în anul următor elvețianul François Recordon să menționeze podurile bine întreținute.

Un medic și un dentist de județ, poliția sanitară

Organizarea sistemului de sănătate publică, la mijlocul secolului al XIX-lea, dă cel mai bine măsura exactă a sistemului de corupție, înfrățit cu indolența.

Conform legislației în vigoare, sistemul sanitar era supravegheat de un colegiu medical format din cinci medici (comisia doctoricească), condusă de un protomedicus. Acesta – ratifica diplomele medicilor absolvenți și avea obligația de a vizita cât mai

... sau canalizarea Dâmboviței (litografie de Carol Isler)

Liceul „Gheorghe Lazăr”; în prim-plan, locuința directorului

Clădirea Arsenalului și un tramvai cu... cal

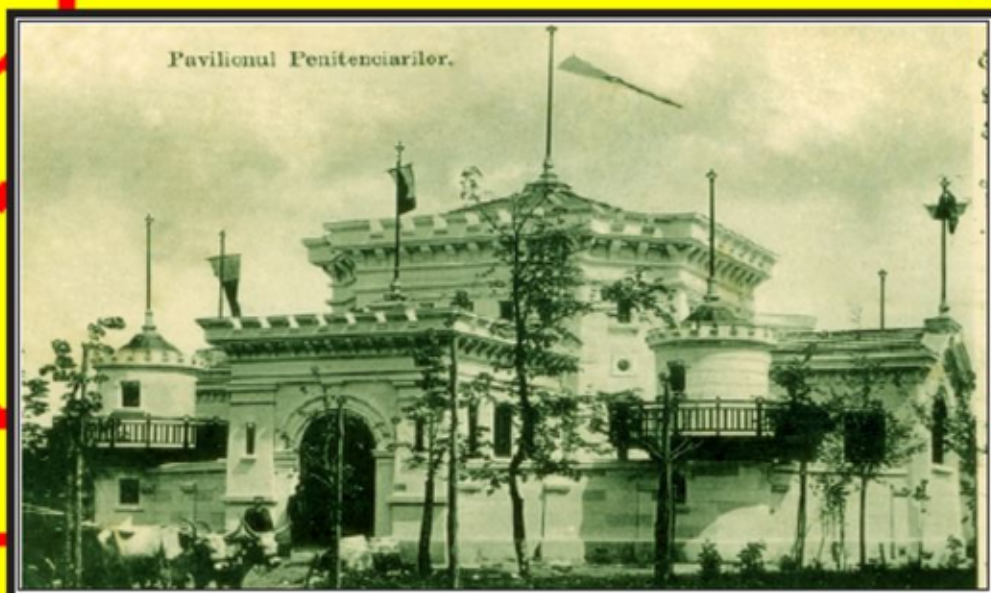
ALBUM ISTORIC

Câteva imagini din vechiul București, în luna în care împlinește 555 ani de existență atestată documentar.

Fotografiile fac parte din colecția CEZAR PETRE BUIUMACI.

Sediul Legației Austro-Ungare, unul dintre primele sedii ale revistei noastre

*Pavilionul penitenciarelor, la Expoziția generală a României,
din parcul „Carol”, 1906*

*Teatrul Liric (se înalța la intrarea în Cișmigiu, pe latura
Pietei Valter Mărăcineanu opusă clădirii fostului Minister de Război)*

Cazarma gardienilor comunali

**Tapiserie flamandă din jurul anului 1500
reprezentându-l pe Ptolemeu...**

și, astfel, se ajunge ca necesitatea tehnică să tracteze știința, și nu revelația, descoperirea științifică să stimuleze tehnica.

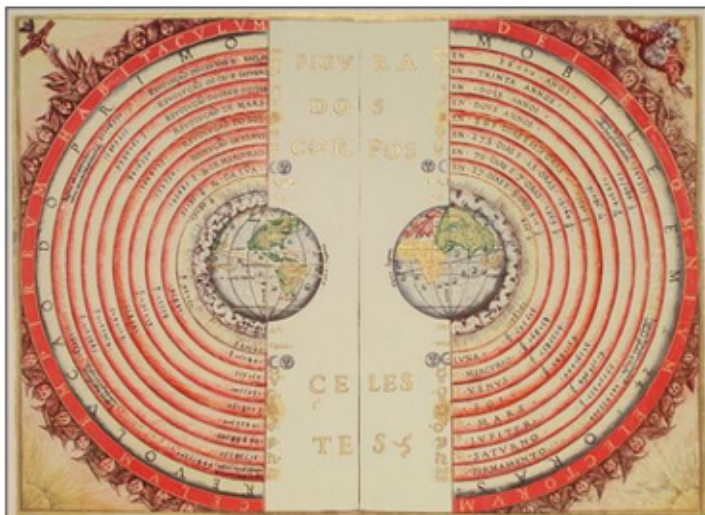
Actualul curs nu poate continua mult – mișcarea firească, antrenată de știința pură de nivel înalt – va fi reluată sau crizele economice se vor succede într-o manieră severă, ca urmare a reducerii numărului și importanței invențiilor, a celor cu adevărat mari, asemenea utilizărilor majore ale electricității, energiei motorului cu abur și apoi cu explozie sau turbină, ale pilelor atomice, sintezelor chimice, vaccinurilor și antibioticelor, computerelor și telefoniei, cu deosebire ale celei mobile.

In criza economică recentă – și încă nedepășită în toate manifestările ei sau pe întreg teritoriul afectat – ceea ce a lipsit a fost un mare progres tehnic. După calculator și telefonul mobil, energia verde, la care s-a apelat pentru a da un nou impuls economiei (economia însemnând gestionarea invențiilor), nu s-a dovedit încă suficient de atractivă și utilă. Se va vedea ce vor însemna știința și cunoașterea în viitor. Omul, ghidat de spiritul și intelectul său, va afla, neîndoindu-se, noi căi pentru o mai bună istorie a sa. Până în prezent nu a existat nicio dificultate a mișcării evolutive

în civilizație pe care acest om să nu o fi depășit, dacă nu totdeauna cu un succes al civilizației, mereu printr-un câștig în resursele existenței sale, în planul mijloacelor de a înfrunta amenințările la adresa vieții, în cel al eliberării progresive de constrângerile spațiului, timpului, materiei.

Ce a însemnat însă cunoașterea în trecut? Mai întâi ea a fost aflată – în adevăr sau în imaginarul colectiv – ca revelație, ca experiență a vieții, ca artă. Se pare – sunt serioase dovezi paleontologice, apoi arheologice în acest sens – că acum 40.000 de ani, omul devine o ființă a credinței și implicit a acceptării existenței propriului suflet, dincolo de natura sa corporală, am zice acum biologică. Experiența vieții și mediului ambiant îl conduce pe om la producerea de unelte; socialitatea sa îi deschide calea comunicării verbale, care va însemna incantație (până și edictul Senatului Roman aveau să păstreze

forma incantatorie, legile și deciziile luând un caracter atât repetitiv, cât și, oarecum, poetic). Capacitatea de proiecție a percepției în imagine liberă de suportul original va da arta murală sau obiectuală – pictura rupestră și obiectele sculptate sau adevăratele sculpturi miniaturale. Cunoașterea a devenit apoi poem (*Ghilgameș, Iliada, Odissea*), arta mare a primelor civilizații istorice, scrierea oficială, tragedia și comedia începuturilor, iar, în final, în Grecia apare filosofia – prin Thales din Milet și continuatorii săi, care alături de reflecția filosofică includ, în sistemele pe care le alcătuiesc, elemente de cunoaștere științifică, mai corecte sau mai puțin îndreptățite ca adevăr. Prin Pitagora, filosofiei i se asociază nu doar presupusa cunoaștere inițiativă, ci matematică, aceasta chiar pe calea unor descoperiri de geniu. Științele se nasc, în paralel cu filosofia, în operele lui Aristotel și separat de acestea prin matematica – în particular geometria – lui Euclid, astronomia lui Hiparc și altor mari astronomi,

**... și teoria acestuia geocentrică reprezentată
într-un manuscris din 1568**

Știință, pentru omul modern, înseamnă cunoaștere, așa cum pare să rezulte și din etimologia termenului. A fost însă, oare, totdeauna așa? Vor sta lucrurile astfel și în viitor?

Pentru a avea o șansă, fie și foarte limitată, de a ajunge la o imagine aproximativ coerentă a lumii fizice în care se află, conștiința actuală trebuie să facă efortul de a

însuma date, fie și reduse, printr-o avansată schematizare, la esența lor, la expresia cea mai concentrat sintetică. Nu mulți dintre contemporanii noștri se mai angajează într-o astfel de încercare, într-un demers complex, dificil și continuu. Nu sunt mulți doritori să încerce așa ceva într-un stadiu de restructurare a aspirațiilor umane, care devin tot mai pragmatice și, pe cât posibil, lipsite de activitatea și de libertatea căutării, gratuite chiar, a adevărului, cu toate că acesta nu ne parvine niciodată neînsoțit de o generoasă valoare de întrebuințare, precum și de susținere a disponibilităților sufletului.

MARI DESCOPERIRI DIN MICI GREȘELI

CAIUS TRAIAN DRAGOMIR

Descurajarea în fața unui peisaj, aproape infinit în detalii, al acumulărilor științei se traduce prin numeroase încercări ale unei consistente părți a populației actuale de a căuta o oarecare iluminare în afara științei și, din nefericire, totodată și în afara revelației divine, în accesul la fenomenul paranormal, la semne apărute dintr-o altă lume, ca urmare a unor procedee oculte, prin revenirea la încercările babiloniene de la începutul istoriei de a citi destinele în așezările și mișcările astrale, la astrologie deci, atunci când nu

se recurge la căutarea supranaturalului prin mijloace încă mai nefericite.

Uneori asistăm la utilizări abuzive de termeni științifici, precum acela de energie, care ajunge să fie pozitivă sau negativă – nu în sens matematic, în sens valoric – sau este benefică, ori malefică și cine mai știe cum. Constatăm cum, sub ochii noștri, știința ajunge să favorizeze neștiința, cunoașterea să implice un mai redus acces – și apetit – al omului pentru autentică știință, câtă vreme

aceasta este inclusă prea puțin, ori, mai ales, nepotrivit în educație. Merită să fie spus că, în urmă cu 70-80 de ani, Statele Unite, Germania, Rusia – acestea din urmă inclusiv în perioadele totalitare – au dispus de popularizări de știință, precum și de manuale introductive, dar de foarte bun nivel, în mai toate domeniile științei. Democratizarea planetară actuală pare să fie mai favorabilă tranzacțiilor comerciale decât interesului pentru cunoaștere și implicit pentru propagarea cunoașterii. Comerț înseamnă însă tehnică

Dogele Veneției privește prin luneta creată de Galileo Galilei, frescă de Bertini

timp, formă structurată și astfel nu se constituie într-o concepție.

În anul 1473 se naște la Toruń, în Polonia răsăriteană, Nicolaus Copernicus, cel care va deveni una dintre personalitățile de maximă importanță ale istoriei științei și gândirii omenești. A făcut studii strălucite de fizică și matematică, deși provenea dintr-o familie care tocmai dăduse un înalt ecleziast – el însuși a urmat apoi o astfel de existență și carieră. Avea să revoluționeze, prin cercetările și scrierile sale, gândirea omului care, în Renaștere, se îndrepta înspre modernitatea științei, într-o istorie care urma să producă multe surprize.

Copernic era, și el, nemulțumit de sistemul ptolemeic al Universului. Atât doar că nemulțumirea sa provenea dintr-o enormă – și pentru noi, cei de azi, foarte stranie – eroare a fizicii, dar și ontologiei aristotelice, față de care marele geniu polonez era cât se poate de respectuos, chiar dacă, pe de altă parte, avea să i se opună, mai exact să desființeze tocmai sistemul geocentric pe care filosofia și

știința aristotelică nu îl contraziceau, dimpotrivă.

Pentru Aristotel corpurile fizice, în măsura în care constituie într-adevăr corpuri, ocupă un anumit loc și, implicit, volum în spațiu. Un corp care nu este caracterizat printr-un volum nu există. El poate să aibă o anumită realitate (precum gândul, sau strălucirile în apă sau oglindă ale luminilor), dar nu are cum fi un corp, o existență obiectuală.

Conform lui Aristotel, dar și pentru Copernic, Universul este finit. Limita acestuia este dată de sfera stelelor fixe. Pe de altă parte, spațiul unui corp este definit de corpurile înconjurătoare – în concepția aristotelică golul nu există. Toate acestea, aparent, nu au legătură cu sistemul ptolemeic al lumii, dar pentru Copernic ele au avut și, în gândirea sa, ele făceau respectivul sistem incompatibil. Sfera stelelor fixe nu avea spațiu, nu avea volum, căci era delimitată de corpuri doar înspre Univers. De cealaltă parte nu erau decât nimicul, inexistența, și astfel, spațiul propriu-zis al stelelor fixe era nul, nu exista sfera aceasta, ea era o simplă imagine. Dar o imagine care ar fi trebuit, conform lui Claudiu Ptolemeu, să se miște, să facă o rotație întreagă în 24 de ore, ceea ce pentru Copernic era de neconceput. Doar un corp fizic ar fi putut să se miște, să se rotească, dar, așa cum își imagina el, stelele, păstrând distanțe fixe între ele, alcătuind constelații, dar neavând, neîntrunind, condiția unui corp, nu se puteau roti și atunci trebuia

să se recurgă la o nouă teorie asupra Universului; aceasta a luat forma sistemului heliocentric. Pământul se rotea în jurul Soarelui, dar și în jurul axei sale – sfera stelelor fixe, o realitate neobiectuală, necorporală – nu mai trebuia să se învârtă.

Copernic a procedat cu multă prudență în redactarea lucrărilor în care și-a prezentat teoria, altminteri extrem de profund și corect elaborată matematic. Ordinea planetelor cunoscute în vremea sa era ca poziție în jurul Soarelui perfect corectă: Mercur, Venus, Pământul, Marte, Jupiter, Saturn. Luna se învârtea, dintotdeauna și pentru totdeauna, în jurul Pământului. Toate acestea erau creații teoretice, alcătuind aspecte ale teoriei sale heliocentrice – el însă a făcut îndelungi observații astronomice directe asupra mișcărilor planetare, pe care le-a publicat

Giordano Bruno, cel care a plătit cu viața credința că Soarele se află în centrul Galaxiei noastre

inclusiv în sistemul geocentric, deci eronat, al lui Claudiu Ptolemeu, prin medicina lui Hipocrate, iar, la Roma, a lui Galen, prin fizica lui Arhimede.

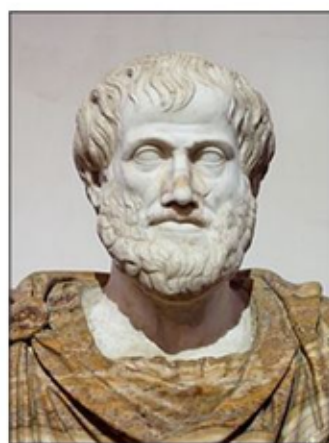
Nu rareori, marile descoperiri ale științei au luat ca premise erori greu de înțeles astăzi, ale celor cărora le datorăm progrese decisive în cunoaștere. Eroarea și falsitatea în intelectul unor personalități geniale au putut fi sursele unor adevăruri devenite apoi date fundamentale, nu doar ale științei, ci ale gândirii umane în general.

Pentru o perioadă, începând din lumea antică, pe când spiritele care încearcă să aprofundeze cunoașterea realității fizice, elaborând concepții despre Univers, cu mijloacele observațiilor primitive, lipsite de instrumentele optice măritoare (ce aveau să fie create abia de Galileo Galilei, care trăiește și dezvoltă științele fizicii în Italia Renașterii, între anii 1564 și 1642), și până în secolele XVI-XVII, când marea schimbare a viziunii și concepției despre Univers se manifestă inițial drept o revoluție, iar apoi, ca o adaptare progresivă, teoria general acceptată cu privire la ordinea cosmică este cea geocentrică. Conform acesteia, în centrul lumii se află Pământul – în jurul acestuia, pe orbite circulare se rotesc Luna, planetele, Soarele și sfera stelelor fixe. Cele mai mari personalități ale filosofiei Antichității sunt convinse de justetea acestei teorii, precum și de faptul că Universul este finit. Spiritul grec, orientat către echilibru și strictă organizare, ar accepta cu greu, ca existență și calitate a lumii fizice, infinitul.

Pentru Aristotel, intelectul cel mai universalist, deschis

întregii cunoașteri, așa cum putea fi însă aceasta realizată la începuturile explorării științifice a naturii, limita Universului era dată de sfera stelelor fixe, acea sferă aflată și ea în rotație diurnă. Universul primise încă de la Pitagora denumirea de „cosmos” pentru a fi subliniată, chiar prin denumire, ordinea care părea să existe în spațiul ceresc, ceea ce îi asigura, evident, frumusețea.

Au existat și îndoieli, exprimate în epoca de strălucire a civilizației elene, privind concepția geocentrică. A ajuns

Aristotel (marmură romană după un bronz de Lisip)...

la noi, în relatări mai clare, aceea a astronomului Aristarch din Samos, născut înspre sfârșitul secolului al IV-lea î.H. Acesta elaborează prima teorie heliocentrică a Universului – Soarele a fost așezat corect, în această concepție, în centrul Cosmosului, Pământul fiind una dintre planetele ce se rotesc în jurul Soarelui. Nu s-a dat ulterior, pentru multă vreme, o reală importanță unor astfel de idei, cu toată reputația de mare astronom de care avea parte autorul acestora, deci Aristarch din Samos.

Claudiu Ptolemeu (90-168 d.H.) este nu doar astronomul,

ci și savantul alexandrin – aparținând școlii din Alexandria, dar care nu fusese născut în celebrul oraș fondat de marele cuceritor al Orientului, care i-a dat și numele, precum nici nu s-a sfârșit din viață acolo –, care a ordonat și dezvoltat ansamblul observațiilor și convingerilor Antichității privind sistemul geocentric al Universului. Cercul orbitale sotate a reprezenta orbitele Lunii, Soarelui, dar mai ales celor ale planetelor, Claudiu Ptolemeu le-a adăugat, le-a atașat, alte cercuri mai mici, astfel încât mișcarea rezultantă a respectivelor corpuri cerești putea fi pusă în acord, prin calcul, cu observațiile astronomice, permițând chiar anticiparea unor fenomene cerești, precum eclipsele, conjuncțiile, opozițiile, ocultațiile și altele asemenea lor. Sistemul ptolemeic al lumii a reprezentat o adevărată concepție canonică asupra Cosmosului timp de peste 12 secole.

În secolul al XV-lea însă, în astronomia europeană apar unele nemulțumiri privind acest produs al gândirii antice. Acestea nu iau, pentru un

... și Aristarch din Samos

Maxwell – Boltzmann privind distribuția energiilor în moleculele sistemelor fizice sau studiile asupra entropiei concretizate în problema așa-numitului „demon al lui Maxwell”. Ceea ce l-a făcut celebru și, adesea, comparat doar cu Isaac Newton, sub aspectul caracterului esențial al progresului pe care l-a imprimat cunoașterii, este setul celor patru ecuații care îi poartă numele și care permit descrierea tuturor manifestărilor electro-magnetismului. Înțelegerea pe care însă marele fizician a arătat-o realității fizice a câmpurilor în general este una care exprimă dificultățile de concepție ale vremii sale, deci într-unul improprie. A văzut variațiile câmpurilor asemenea unor vârtejuri mecanice într-o substanță materială continuă. Pornind de la imaginea acestor vârtejuri, el a reușit crearea sistemului celor patru ecuații ce descriu electro-magnetismul, corecte inclusiv în actuala imagine a câmpurilor și care, precum principiul atracției gravitaționale newtoniene, fie și completat de cele două teorii ale relativității, îndeosebi a celei extinse datorate lui Einstein, marchează concepția noastră despre lume pentru todeauna. Încă un exemplu al drumului spre adevăr care începe printr-o viziune eronată asupra realului.

Louis Pasteur (1822-1895) este, indiscutabil, cea mai strălucitoare și mare personalitate a medicinei moderne. Medicina poate fi împărțită în două perioade – o epocă pre- și o alta post-pasteuriană. Chimist, ca formație universitară, el a studiat fenomenele de fermentație în diferite medii organice. A demonstrat faptul că ele se datorează unor microorganisme. A

transpus acest gen de studiu asupra unor maladii ale unor ființe inferioare din regnul animal și apoi asupra oamenilor, dezvoltând teoriile microbiană și virală ale bolilor, teorii care inițial au fost dificil de văzut separat. Marea glorie a lui Pasteur, îndeosebi aceea la care au contribuit, inclusiv prin entuziasmul și prin recunoștința lor, oamenii ne-specializați în medicină, a fost crearea metodei de vaccinare antirabică. A fost a doua vaccinare ce a oferit lumii principala armă de prevenire a bolilor, prima vaccinare, cea antivariolică, fiind inițiată anterior în Anglia. Prima vaccinare antirabică la om a fost efectuată de Pasteur în 1885 și a salvat viața unui băiat de nouă ani. Pasteur mai avea zece ani de viață, în care timp a întemeiat (în 1888) institutul care îi poartă numele.

În crearea procedurii de vaccinare Pasteur a pornit de la ipoteza că un germen-microbian – dar în cazul rabiei este vorba de un virus – utilizează, spre a se hrăni, o anumită substanță din organismul gazdei pe care o îmbolnăvește. Prin expunerea la căldură, deshidratare sau tratare cu substanțe care scad ceea ce s-ar putea numi metabolismul germenilor, aceștia sunt atenuați; introduși în organismul periclitat, vor consuma o parte din substanța necesară germenilor virulenți care, lipsiți de aportul de hrană, vor muri.

Știm bine că ipoteza lui Pasteur nu a avut nimic real în ea. Totuși, aceasta a condus la o concluzie validă: organismul în care se introduc germeni atenuați, în fapt deveniți nepatogeni, va dobândi rezistență în fața agenților

Pasteur în laborator

patogeni, corespunzători ca tip vaccinului. De ce? Pentru că, așa cum bine știm azi, celulele sistemului imunitar al organismului vor produce anticorpi specifici, eventual noi celule imunitare, în funcție de varianta imunității dezvoltate – umorală sau tisulară. Pe o cale a erorii Pasteur a realizat punerea în mișcare a unei noi medicini, care a salvat un număr incalculabil de vieți. Vaccinările sistematice sunt astăzi nu doar un remediu preventiv, medical, ci un element absolut al oricărei existențe individuale și sociale civilizate.

Alchimia – o eroare a abordării pretins științifice a naturii – a oferit terenul de apariție a chimiei științifice. La fel și alte aspecte ale progresului cunoașterii își află resursele într-o falsă cunoaștere. Legea conservării energiei a fost, de exemplu, dedusă pe calea unui raționament complet eronat.

Ceea ce merită subliniat este însă o constatare: personalitățile de geniu pot transforma, aproape oricând, erorile, inclusiv acelea care îi ating pe ei înșiși, în mari succese ale cunoașterii omenirii și implicit ale umanității. ■

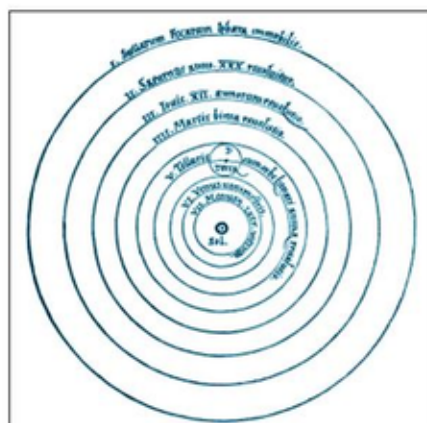

Diagrama sistemului heliocentric, imaginat de Copernic

Înainte concepției de ansamblu la care a ajuns. Timp de câțiva ani, în jurul vârstei de 40, Copernic a pregătit un text rezumativ expunând sistemul său, intitulat *De hypothesibus motuum coelestium a se constitutis commentariolus* (Un comentariu asupra teoriilor mișcării corpurilor cerești și a așezărilor lor), pe care l-a făcut să circule exclusiv între prieteni. Cartea sa cea mare *De revolutionibus orbium coelestium* (Despre revoluțiile sferelor cerești) a ajuns la forma sa încheiată în 1533, deci pe când avea 60 de ani. Cu toate că avea sprijinul Papei Clement al VII-lea, iar lucrarea sau părți din lucrare erau cunoscute la Roma, Copernic a ezitat să o publice până spre sfârșitul vieții. Se pare că a apucat, pe patul de moarte, să o vadă tipărită. Ulterior, doctrina heliocentrismului a fost condamnată în catolicism, spre a fi, apoi, progresiv acceptată.

Se produsese un șoc enorm în intelectul vremii. Era vorba despre una dintre cele mai mari revoluții ale gândirii. Calea pe care Copernic a ajuns la ea nu fusese, în plan ideatic, decât o însciriere de idei aristotelice,

multe dintre ele fără suport în evoluția științifică ulterioară. O suită de erori filosofice a făcut posibilă relevarea unui mare – deși parțial – adevăr. Opera lui Copernic a schimbat lumea și a centrat eforturile, descoperirile și creațiile unor personalități de geniu. Galileo Galilei a susținut teoria coperniciană și a studiat sistemul planetar cu luneta pe care el însuși a inventat-o. Giordano

Bruno a afirmat, plătind cu o moarte extrem de crudă, faptul infinității Universului, eliminând din descrierea Universului ideea falsă a existenței unei sfere a stelelor fixe, considerând stelele drept corpuri cerești răspândite în infinitatea spațiului. La ideea aceasta, Galilei, cu luneta sa, adăuga constatarea că norul luminos ce purta numele de Calea Lactee era, în realitate, o mare aglomerare de stele. Tycho Brahe a furnizat lui Johannes Kepler elementele pregătitoare pentru o importantă dezvoltare a sistemului heliocentric.

Așa cum apărea el din creația lui Copernic, se vedea, paradoxal, mai puțin exact în descrierea imaginii terestre a mișcărilor cerești și mai puțin precis decât sistemul ptolemeic. Kepler a arătat că orbitele planetare, în jurul Soarelui, nu sunt cercuri, ci elipse, Soarele ocupând unul dintre focarele acestora, și a introdus legi cantitative, stabilind revoluțiile planetare și relațiile acestora. Sistemul heliocentric,

în varianta Kepler, a făcut posibilă descrierea mișcărilor cosmice prin teoria gravitației, datorată lui Isaac Newton. Revoluția cea mare o produsese însă Copernic, la capătul unor raționamente eronate, deschizând apoi calea altor erori. Neadevărul Universului limitat aristotelic a lăsat loc Universului infinit al lui Bruno, ce avea să fie înlocuit cu Universul ce se închide asupra sa, fără margini, dar finit einsteinian. Iată deci cum erorile pot naște adevăruri, iar adevărurile științei pot favoriza viziuni asupra lumii câtuși de puțin valabile etern.

James Clerk Maxwell (1831-1879), marele fizician scoțian, este cel care a descris interacțiunile câmpurilor electrice și magnetice, precum și propagarea undelor, respectiv radiației electro-magnetice printr-un sistem de patru ecuații, cunoscute sub numele de „Ecuațiile lui Maxwell”. A avut și alte contribuții remarcabile la știință, în particular la fizică, precum inițierea studiilor care au condus la statistica denumită

James Clerk Maxwell, cu soția

Eliberarea Sevastopolului de Armata Roșie

soldate cu pierderi grele de ambele părți. Ca și în urmă cu aproape 90 ani, Sevastopolul a fost complet distrus, după un asediu de 250 zile.

În iulie 1942, după ocuparea completă a Crimeii, mareșalul Antonescu și regele Mihai vizitează trupele române din regiune. În așezarea tătară Karasubasar regele este întâmpinat cu flori de tătari crâmleni îmbrăcați în costume tradiționale. În Crimeea a devenit legendară „escadrila albă”, formată din avioane sanitare pilotate exclusiv de femei și creată de Maria Știrbey-Brâncoveanu, ea însăși pilot.

Ocupația durează până în 1944, când trupele germano-române sunt nevoite să se retragă, după ce au suferit pierderi grele și, în mare parte, inutile, din cauza încăpățănării lui Hitler de a păstra cu orice preț Crimeea. După cum reiese din documentele procesului de la Nürnberg, unul dintre planurile lui Hitler viza crearea unui stat ucrainean, în componența căruia ar fi urmat să intre și Crimeea, cu ideea că „Rusia are nevoie cu disperare de Crimeea și niciodată nu va ierta acapararea acesteia de către Ucraina”. Un alt plan german preconiza transformarea peninsulei în regiunea imperială Gotenland cu capi-

tala la Gotsburg (cum urma să fie rebotezat Simferopolul), iar Sevastopolul să fie numit Theodorichshafen! În luptele din Crimeea trupele române au înregistrat aproximativ 19.000 de morți, răniți și dispăruți, numai la Sevastopol pierzându-și viața 9.000 soldați și

ofițeri români. Cimitirul de la Starîi Krîm, în care își dormeau somnul de veci, a fost distrus complet de trupele sovietice în martie 1944.

Eliberarea Crimeii nu a adus liniștea și pacea mult dorită pentru populația regiunii, redusă drastic la 450.000 locuitori. Moscova se răzbună crunt pe populația tătară, ca urmare a faptului că un mare număr de tătari crâmleni se înrolaseră în trupele SS, creând faimoasa „Legiune Tătară”. Nu mai conta faptul că 40.000 tătari luptaseră în Armata Roșie. La 18 mai 1944 începe marea deportare a tătarilor. În numai 60 de ore, 200.000 tătari – bărbați, femei, copii – au fost deportați în lagăre de muncă, în stepele Asiei Centrale (Uzbekistan) și în Siberia, jumătate dintre ei murind de foame și frig. La aceștia s-au adăugat 40.000 bulgari, armeni și greci, deportați tot dincolo de Urali. Republica autonomă este lichidată, Crimeea fiind declarată regiune în cadrul R.S.F.S. Ruse. Chiar dacă după moartea lui Stalin lagărele în care se găseau deportații

din Crimeea au fost lichidate, în 1956, acestora nu li s-a permis reîntoarcerea în peninsula. Într-un document intern al P.C.U.S. s-a concluzionat că „reîntoarcerea tătarilor în Crimeea și crearea unei autonomii nu prezintă un interes de stat și nu este politic oportună”. Edificator este faptul că la recensământul din 1979 în regiune erau înregistrați doar 13.000 tătari crâmleni.

Invidia lui Ibrucev

Ca o ironie a sorții, Crimeea – care de-a lungul istoriei a fost obiect de dispută între puterile vremii – s-a înscris ca un punct de referință în istoria modernă. Aici a avut loc (4-11 februarie 1945) Conferința de la Ialta, unde, în Salonul Alb al Palatului Livadia, Franklin Roosevelt, Winston Churchill și Stalin au convenit reorganizarea Europei postbelice, cu sferile de influență și dominație bine delimitate ale celor trei mari puteri. Churchill a fost cazat în Palatul exotic Voronțov, Stalin în Palatul Iusupov, iar Roosevelt în Palatul Livadia, apartamentele rezervate acestuia fiind decorate în culoarea albastră, preferata președintelui american; chiar și telefonul era albastru! Roosevelt nu era primul american

Militari din „Legiunea Tătară”

Intrată sub stăpânire rusească în vremea Ecaterinei a II-a (Magazin istoric, nr. 8/2014), Crimeea devine sovietică, odată cu restul imperiului țarilor, la începutul secolului al XX-lea. Este apoi, scurtă vreme, parte a unei Ucraine independente, la prăbușirea U.R.S.S., pentru a fi reanexată de Federația Rusă printr-un act nerecunoscut de comunitatea internațională.

CRIMEEA O PERLĂ ÎNSÂNGERATĂ

ION BISTREANU

La 18 octombrie 1921 Crimeea devine Republică autonomă în cadrul R.S.F.S. Rusă. Conform recensământului din 1921, în peninsulă locuiau 70 naționalități, ponderea fiind deținută de ruși (51,5%), tătari (25,9%), evrei (6,86%), germani (5,8%).

Postul președinte ucrainean Ianukovici alături de președintele Putin, la Ziua marinei 2013, la Sevastopol...

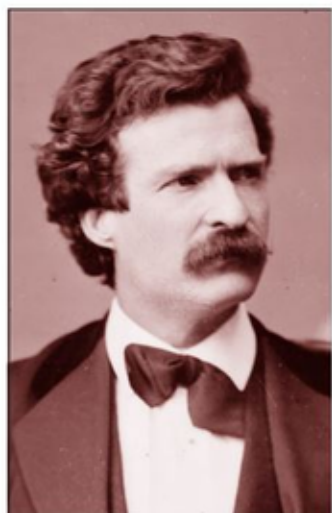
... și Brejnev la odihnă în Crimeea

În 1923, la Moscova este elaborat un proiect de creare în Crimeea a unei autonomii evreiești, plan ce prevedea strămutarea din interiorul Rusiei a circa 600.000 evrei. În mare grabă au fost înființate două raioane evreiești – Fraidorfskii și Larindorfskii –, precum și 32 soviete sătești. Proiectul nu a fost dus până la capăt, fiind stopat în 1938, dată până la care fuseseră strămutați doar 60.000 evrei (dintre care 20.000 în colhozuri).

Nici Crimeea nu este ferită de teroarea stalinistă din anii 1937-1938, câteva mii de locuitori, considerați complotiști și contrarevoluționari, fiind lichidați sau exilați. Structura demografică suferă modificări substanțiale: conform recensământului din 1939, dintre cei 1,12 milioane locuitori, rușii aveau o pondere de 49,6%, tătarii crâmleni – 19,4%, ucrainenii – 13,7%, evreii – 5,8%, iar germanii 4,5%.

Reintoarcerea tătarilor nu este oportună

Al Doilea Război Mondial nu cruță Crimeea. În august 1941, invazia fiind iminentă, 60.000 etnici germani au fost deportați în câteva zile. Trupele germano-române debarcă în peninsulă în septembrie 1941. Luptele pentru ocuparea Crimeii, considerată de Hitler „cheia Mării Negre“, au durat până în iunie 1942, fiind

Mark Twain, autorul unui text adecvat „lunii de miere” ruso-americane de după vânzarea Alaskăi

ADDRESS.

To His Imperial Majesty:—
ALEXANDER II, Emperor of Russia.

We, a handful of citizens of the United States, traveling for recreation—and unostentatiously, as becomes our unofficial state,—have no excuse for presenting ourselves before your Majesty, save a desire to offer our grateful acknowledgments to the Lord of a Realm which, through good and through evil report, has been the steadfast friend of our Native Land.

We could not presume thus to present ourselves did we not know that the words we speak and the sentiments we utter, reflect the thoughts and feelings of all our countrymen: from the green hills of New England to the snowy peaks of the far Pacific. Though few in number, we utter the voice of a Nation.

One of the brightest pages that has graced the world's history; since written history had its birth, was recorded by your Majesty's hand when it loosed the bonds of twenty millions of men, and Americans can but esteem it a privilege to do honour to a ruler who has wrought so great a deed. The lesson then taught us we have profited by, and our Country is as free in fact today, as before it was in name.

America owes much to Russia: is indebted to her in many ways; and chiefly for her unwavering friendship in the season of her greatest need. That the same friendship may be hers in time to come, we confidently pray; that she is, and will be grateful to Russia, and to her Sovereign for it, we know full well; that she will ever forfeit it by any premeditated, unjust act, or unfair course; it would be treason to believe.

Samuel Clemens, Wm Gibson, T D Crocker, S N Sanford, P Kinney, Committee.
Respectfully tendered on behalf of the excursionists of the American Steam Yacht Quaker City
Yalta August 26th 1867.

câteva zile la odihnă, excepție făcând doar Nicolae Ceaușescu, prezența lui la Ialta fiind de regulă doar de o zi, pentru „convorbiri de lucru” cu liderul sovietic. Lui Brejnev îi plăcea să culeagă alune și fistic, fiind mai reticent cu vânzătoarea după ce, la o partidă, era să fie sfâșiat de un mistreț. Andropov prefera plimbările și sfaturile de taină cu apropiații. Și Gorbaciov a ales Crimeea pentru a-și petrece concediile, cel din august 1991 fiind de rău augur. Ținut izolat la complexul rezidențial „Zarea” de lângă Foros, în zilele puciului de la Moscova, s-a reîntors cu bine în Capitală ca urmare a înfrângerii puciștilor de către noua „stea” politică a Rusiei, Boris Elțin; însă din Crimeea a început și declinul carierei sale politice, încheiată rapid, în decembrie 1991, odată cu destrămarea oficială a U.R.S.S.

La 20 ianuarie 1991, în Crimeea are loc primul plebiscit din istoria U.R.S.S.: 93% din populația peninsulei se pronunță în favoarea reînființării republicii autonome, rezultat validat rapid de Sovietul Suprem al R.S.S. Ucrainene.

În luna septembrie a aceluiași an, este adoptată declarația privind suveranitatea de stat a republicii Crimeea în componența Ucrainei, iar în cadrul referendumului național din decembrie 1991, 54% dintre locuitorii peninsulei votează în favoarea independenței Ucrainei, pentru ca la numai două luni, liderii locali, în majoritate rusofoni, să proclame independența Republicii Crimeea în interiorul Ucrainei, cu legi locale și cu politică externă proprie, limba rusă fiind declarată limbă oficială. Exigențe neacceptate însă de puterea centrală de la Kiev, care concede la crearea unei republici autonome în interiorul Ucrainei, cu o serie de prerogative locale, ce nu puteau excede prerogativele puterii centrale de la Kiev. În 1994, orașul Sevastopol capătă din nou statutul de regiune distinctă, dar tot în interiorul Ucrainei.

Putin, precum Ecaterina a II-a

Merită amintit, în context, un moment istoric important. În timpul sfatului de taină (decembrie 1991, Belovesia Puscia) dintre liderii Federației Ruse, Ucrainei și Belarusului, când s-a croit proiectul Comunității Statelor Independente, președintele ucrainean Kravciuk a obținut, verbal, acordul lui Elțin privind rămânerea Crimeii în componența Ucrainei, liderul rus considerând probabil că, oricum, Crimeea va fi un bun comun al mult-visatei uniuni a celor trei state slave. Ulterior,

Manifestație de recunoștință a ucrainenilor în 1954, când le-a fost cedată Crimeea...

care vizita palatul. La 25 august 1867, un grup de turiști americani fusese primit aici de țarul Alexandru al II-lea. În mesajul rostit cu acel prilej de consulul general al S.U.A. s-a subliniat: „America este datoră Rusiei în multe privințe, în special pentru prietenia constantă în anii de restriște. Numai un nebulă poate gândi că America va încălca deliberat această prietenie prin vreun cuvânt nedrept sau vreo acțiune premeditată”. Fraze pompoase, adecvate „lunii de miere” în care se găseau relațiile ruso-americane, la numai cinci luni după vânzarea Alaskăi. Mesajul fusese redactat de un tânăr ziarist, aflat în grupul de turiști, Samuel Clemens, nimeni altul decât viitorul ilustru scriitor Mark Twain. În 1974, Livadia a găzduit un alt înalt oaspete de peste ocean, Richard Nixon, al doilea și ultimul președinte american care a vizitat, până în prezent, Crimeea.

La 19 februarie 1954, la fastuoasa sărbătorire a 300 de ani de la „unirea pe veci” a Ucrainei la Rusia, Crimeea este dăruită R.S.S. Ucrainene. Decizie luată în numai 15 minute, într-un cerc restrâns al principalilor conducători sovietici, la propunerea noului lider de la Kremlin, Nikita Hrușciov. Era, poate, un

gest de mărinimie al liderului originar din Ucraina față de propriul popor, deși, mai curând, era o banală formalitate, dar cu efect propagandistic scontat, o măsură pur administrativă în interiorul aceluiași stat, având în vedere gestionarea cotidiană a unei regiuni care depindea majoritar de resursele din republica unională vecină, Ucraina. „Numai în marea noastră țară este posibil ca un asemenea mare popor, cum este cel rus, să dăruiască, generos și fără nicio șovăială, unui alt popor frate una dintre regiunile sale”, declara, cu prilejul festivităților din 1954, O. Kunsinen, președintele Sovietului Suprem al Republicii Karelo-Finice. Noua subordonare administrativă a regiunii Crimeea (cu excepția Sevasto-

Deportarea tătarilor, la 18 mai 1944

proape patru decenii, peninsula va fi parte a unui alt stat independent?

Viața pașnică își reia cursul firesc. În afară de dezvoltarea economică, cunoaște o înflorire turismul, Crimeea oferind excelente condiții climatice, în special pentru cei din regiunile nordice ale U.R.S.S., care căutau câteva zile de căldură și plaje însorite. Renumită a fost în timpul U.R.S.S. și tabăra internațională de pionieri de la Artek, care a găzduit, după 1925, când a fost înființată, peste 600.000 copii, inclusiv din fostele țări socialiste.

În 1956, după „dezghețul” din relațiile sovieto-iugoslave, Hrușciov, entuziasmat – dar mai curând invidios – de parcurile de vânătoare ale lui Tito, dispune organizarea unei mari rezervații de vânătoare în Crimeea, mai ales că încă din 1913 aici fuseseră aduși mufloni din Corsica, zimbri din Belarus și păstrăvi din Karelia.

Primul plebiscit din istoria U.R.S.S.

În timpul lui Brejnev, Ialta devine reședința de vară preferată a conducătorilor sovietici și a majorității liderilor din statele comuniste europene. Anual, în luna august, Brejnev se întâlnea cu liderii comuniști, care apoi rămăneau

polului, care își păstra statutul de oraș de subordonare republicană în cadrul R.S.F.S.R.) a avut doar efect propagandistic, decizia fiind receptată cu indiferență de populație. Căci cine oare își închipuia că, peste a-

Stalin și Churchill la Livadia (sus) și Palatul Iusupov, unde a fost găzduit liderul sovietic pe timpul Conferinței de la Ialta (1945)

Clio anunță

De la stânga la dreapta: Marian Rejewski, Jerzy Rozyski și Henryk Zygalski

OMAGIU PENTRU CRIPTANALIȘTII POLONEZI

I. GATEA

Prima breșă în decriptarea mașinii de cifru germane „Enigma” a fost realizată la Varșovia (Magazin istoric, nr. 8/2009). Recunoștința pe care criptanalistii britanici o poartă colegilor lor polonezi a fost exprimată la începutul lunii iulie 2014 într-o reuniune a conducătorilor serviciilor de criptologie din Polonia, Marea Britanie și Franța, ce a avut loc într-un sediu al serviciilor poloneze de informații din apropierea Capitalei. Serviciul secret francez fusese implicat în operațiune întrucât dispunea de un agent în Germania care furniza detaliile modului de funcționare a mașinii „Enigma”, ce erau comunicate polonezilor.

Cu 75 de ani în urmă, doi ofițeri de informații britanici, Alastair Denniston și Dillwyn Knox, coborâseră din tren în gara centrală din Varșovia. Cei doi britanici erau veterani ai Școlii Guvernamentale de Cifru și Coduri (GCHQ), care avea să se mute la Bletchley Park atunci când a izbucnit războiul.

Denniston decisese că dorea să vadă Germania pentru ultima dată înainte să înceapă conflictul, astfel că și-au fixat itinerarul prin Berlin. Dacă nemții ar fi știut cine erau și ce scop avea călătoria lor, în mod sigur

nu le-ar fi acordat prea curând viza de intrare. Mergeau în Polonia ca să încerce să afle secretul modului în care funcționa mașina de cifru „Enigma”, pe care Germania o folosea pentru codificarea mesajelor militare.

De la gară, cei doi britanici s-au îndreptat către o adresă secretă de la marginea orașului. Deja la începutul anului experții criptologi britanici, francezi și polonezi se mai întâlniseră, dar reuniunea fusese un insucces. Francezii acționaseră ca intermediari, dar nici britanicii și nici polonezii nu doriseră să-și dezvăluie secretele. Însă în

Kravciuk mărturisea că dacă Elțin nu ar fi fost de acord, era dispus să cedeze Crimeea, ca preț pentru recunoașterea independenței Ucrainei. Deși după destrămarea U.R.S.S. Parlamentul rus de la Moscova face câteva încercări de anulare a transferului Crimeii către Ucraina, realizat de Hrușciiov în 1954, Elțin nu agreează ideea provocării unui conflict deschis cu Ucraina, fiind conștient nu atât de slăbiciunea puterii centrale, cât de pericolele izbucnirii unor procese necontrolate de revizuire a frontierelor chiar în interiorul Federației Ruse.

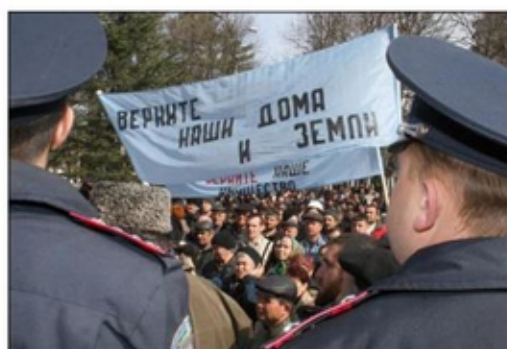
După destrămarea U.R.S.S., aproximativ 300.000 tătari krâmleni au revenit în regiune, un număr semnificativ imigrând din Turcia, care, într-o primă fază, le-a acordat importante ajutoare materiale. Însă marea majoritate a urmașilor tătarilor krâmleni (după unele date, cam 5 milioane) au preferat să rămână în Turcia.

Periodic, la Moscova s-au auzit voci, însă nu la nivelul factorilor decidenți care susțineau necesitatea revenirii, prin orice mijloace, a Crimeii în componența Rusiei, exi-

gențe care și-au pus amprenta și pe relațiile bilaterale ruso-ucrainene, mulți lideri politici ruși fiind incluși în „listele negre” ale Kievului. După prelunge și complicate negocieri, în mai 1997 a fost semnat tratatul de bază ruso-ucrainean prin care

erau recunoscute frontierele Ucrainei de la data proclamării independenței. Ucraina părea astfel asigurată în fața pretențiilor rusești de revizuire a apartenenței Crimeii, acceptând, în schimb, prin tratat distinct și prin stipulare expresă în Constituție (!) prezența flotei ruse în Crimeea până în 2017 și ulterior (printr-un nou tratat încheiat în 2010) până în 2047, Rusiei fiindu-i acordate numeroase facilități militare în peninsula, inclusiv prezența a maximum 25.000 militari ruși.

Pe fondul instabilității politice de la Kiev din prima parte a anului 2014, în urma unui „referendum” local din 16

... și manifestație a tătarilor din 2008, care-și cereau pământul înapoi

martie 2014, organizat în totală contradicție cu prevederile constituționale ale Ucrainei, Crimeea revine, fără a se trage măcar un singur foc de armă, la „patria mamă”. La 21 martie este promulgată legea privind intrarea Crimeii în componența Federației Ruse, cu statutul de regiune, Sevastopolul fiind declarat distinct oraș de subordonare federală. Și tot în luna mai, ca și Ecaterina a II-a în 1787, conducătorul Rusiei contemporane, V. Putin, vizitează Crimeea, preferând să înnopteze nu în romanticele și luxoasele palate din peninsula, ci în Sevastopol, simbol al măreției militare a fostului Imperiu Rus. ■

Take Ionescu

(Urmare din p. 26)

Momentul abandonării neutralității a sosit la 14/27 august 1916, când, în urma Consiliului de Coroană, se decide intrarea în război. Cu marea majoritate a voturilor celor prezenți, Consiliul de Coroană aprobă tratativele angajate de I.I.C. Brătianu, implicit intrarea României în război.

În ciuda entuziasmului inițial, la sfârșitul anului 1916 situația României era cât se poate de nefericită. Cu guvernul și administrația retrase la Iași, cu 2/3 din teritoriu ocupat, viitorul țării se anunța sumbru. Ca o reacție la

aceste împrejurări, la 12 decembrie 1916, Take Ionescu conchidea: „Am propăvădui războiul și nu asist la suferințele României ca la o surpriză. Nu mi-am închipuit nicio clipă că noi care, relativ, aveam mai mult de revendicat decât oricine altul, nu vom plăti scump pentru ceea ce reclamăm. Trebuie să spunem țării că nu e niciun preț, dar niciunul, chiar dacă ar fi pribegia totală, chiar dacă ar fi ani mulți de război, chiar dacă ar fi ruina generală, o astfel de distrugere încât să ne rămână doar pământul negru, care să nu fie un preț prea mic pentru ceea ce are să ne dea România Mare. Va fi o minune care nu s-a întâmplat încă cu niciunul din popoarele care au luptat pentru unitatea lor națională, ca s-o fi dobândit-o dintr-o singură sforțare”. ■

Exclusivitate

În acest an, în care se împlinesc 100 de ani de la începerea Primului Război Mondial, am rugat câțiva istorici din principalele țări participante la conflict să ne prezinte modul cum a fost acesta perceput de istoriografia din țările lor. Articolele reprezintă punctele de vedere ale istoricilor respectivi și ale istoriografiei din care fac parte și le reproducem ca atare. Astfel, cititorii vor remarca, de exemplu, că autorul acestui articol, vorbind despre realizarea idealului național al românilor la sfârșitul Primului Război Mondial, menționează doar Transilvania, nu și Basarabia, pe care o consideră un teritoriu rusesc.

NOI ABORDĂRI ALE ISTORIEI PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL ÎN RUSIA

V.N. VINOGRADOV (Moscova)

În toată lumea Primul Război Mondial a fost supranumit Mare imediat după încetarea lui. Rolul acestuia în viața umanității este deosebit de important. Îi revine funcția de graniță între istoria modernă și contemporană. În Europa, S.U.A. și chiar în Australia și Noua Zeelandă s-au înălțat numeroase monumente închinat eroilor lui și există morminte ale soldaților necunoscuți. Timp de 70 de ani, excepție a făcut Uniunea Sovietică. Niciun monument. Pentru toți principalii lui participanți Primul Război Mondial a fost declarat imperialist, de cucerire.

Chiar și o fugară trecere în revistă a rezultatelor lui relevă eroarea unei asemenea afirmații. După război, pe hartă a apărut o serie de state independente: Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, Cehoslovacia; s-a născut Iugoslavia, România și-a realizat vechiul ideal, unirea Transilvaniei. S-au prăbușit două imperii conservatoare, rus și german. A căzut șubreda monarhie austro-ungară, iar popoarele discriminate din cadrul ei și-au format state proprii ori au fost integrate în țările locuite de coetnici. Franța și-a alipit două provincii, Alsacia și Lorena, pe care chiar și Bismarck le considera franceze, a renăscut Belgia, care fusese călcată în picioare de ocupanți. A înghesui toate aceste evenimente epocale în conceptul de război imperialist este imposibil.

Coperta mobilizatoare a unui număr din vreme de război al revistei săptămânale de literatură Niva, care a apărut între 1869 și 1918 și a publicat în foileton romanul Învierca al lui Lev Tolstoi

Trupe rusești fug din calea nemților pe frontul românesc

iulie 1939, când războiul era iminent, situația era diferită.

S-a realizat o înțelegere din care cele două părți au avut de câștigat, britanicii întorcându-se acasă cu secretul criptanalitic descoperit de polonezi. La rândul lor, britanicii au permis genialului lor matematician Alan Turing să se întâlnească apoi cu experții polonezi pentru a-i sprijini să realizeze propria lor „bombă” (dispozitiv electronic folosit de britanici pentru decriptarea mesajelor germane criptografiate cu mașina de cifru „Enigma”; constituia o dezvoltare substanțială a dispozitivului realizat în 1938 de criptologii polonezi, conduși de celebrul Marian Rejewski, și care fusese evacuat prin România, după atacarea Poloniei în septembrie 1939; *Magazin istoric*, nr. 9/1984), capabilă să decripteze codurile mai complexe introduse de specialiștii germani în funcționarea mașinii „Enigma”.

După unele estimări, activitatea criptologilor de la Bletchley Park ar fi scurtat războiul cu doi ani, salvând nenumărate vieți.

Sir Iain Lobban, reprezentantul britanic la actuala ceremonie de la Varșovia, directorul GCHQ, a declarat: „Ceea ce s-a întâmplat în 1939 a schimbat cursul istoriei și noi ne aflăm aici pentru a-i onora pe cei care au fost responsabili pentru aceasta”. El a descris decriptarea mașinii „Enigma” ca pe „o ștafetă de atletism, în care bățul este trecut coechipierului, însă în final echipa în întregime este cea care câștigă medalia atribuită învingătorului”.

La ceremonie, la care a fost prezentată o mașină de cifru „Enigma”, au participat și

Generalul Guderian și o mașină „Enigma”
pe Frontul de Vest, în 1940

rudele celor trei matematicieni care au descoperit soluțiile – Jerzy Rozycki, Henryk Zygałski și Marian Rejewski.

Cei trei au studiat matematica la Universitatea din Poznań, ulterior angajându-se la Biroul de Cifru din Varșovia. Când a izbucnit războiul, s-au evacuat în Franța și pentru o perioadă au lucrat sub acoperire în teritoriul controlat de Regimul de la Vichy.

Rozycki a murit în 1942, fiind pasager pe un vapor care s-a scufundat, din cauze

necunoscute, în Marea Mediterană.

Rejewski și Zygałski au fugit în Spania la sfârșitul anului 1942, de unde au fost extrași de agenți britanici în Marea Britanie. În 1946 Rejewski a revenit în Polonia, ca să lucreze în contabilitate, decedând în 1980. Zygałski – s-a stabilit în Marea Britanie, unde a fost lector de matematică la Universitatea Surrey, murind în 1978.

Adesea, polonezii au simțit că rolul lor crucial în decriptarea „Enigmei” a fost omis. Recentul eveniment a contribuit la recunoașterea deplină a contribuției lor. „Suntem încă un foarte tânăr serviciu democrat de informații, astfel că încercăm să introducem tradiția în activitatea agenților noștri. Tradițiile agenților de informații poloneze de dinainte de Al Doilea Război Mondial sunt importante pentru actualele cadre, pentru a cunoaște asemenea succese deosebite. Din aceste motive, istoria mașinii de cifru «Enigma» este foarte importantă”, a declarat pentru BBC generalul Maciej Hunia, șeful Serviciului de Informații Externe al Poloniei. ■

Coloană de prizonieri ruși în Galiția

strălucita victorie, trebuie totuși să spunem că la realizarea acestei minuni a participat și Rusia. Ofensiva armatei ruse în Prusia orientală – chiar dacă n-a avut succes – și în Galiția i-a obligat pe germanii aflați în toiul luptelor în vest să disloce pe frontul rusesc la început două corpuri de armată și o divizie de cavalerie, apoi încă opt divizii de infanterie și șase de cavalerie. Elanul ofensiv al trupelor germane în vest a fost oprit, iar șeful Statului Major General, H.J. Moltke Jr., a fost trecut în rezervă. Italia și România au refuzat să-și îndeplinească obligațiile de aliați ai Germaniei. Generalul francez F. Foch a recunoscut că sprijinul rusesc a favorizat victoria de pe Marna. În zilele noastre fostul președinte al Republicii, N. Sarkozy, a dat aceeași apreciere acțiunilor Rusiei. Războiul din Europa de Vest a căpătat un caracter pozițional, trupele ambelor tabere realizând un sistem complex de tranșee și fortificații.

Anul 1915 a început cu succes pentru Rusia. În martie a fost cucerită fortăreața Przemysl (din Galiția), cu o garnizoană de 120.000 oameni. Dar cu asta succesele s-au terminat. A început să se simtă insuficiența armamentului. Pentru fiecare pușcă erau repartizate 1.000 de cartușe, care s-au consumat în

primele luni de lupte. O adevărată nenorocire a fost insuficiența artileriei, îndeosebi a celei grele, necesare la asediul fortificațiilor.

În mai, după o pregătire de artilerie îndelungată, trupele Reichului, conduse de generalul Mackensen, au atacat pozițiile rusești lângă orașul Gorlice și a început marea retragere a armatei ruse, care a continuat mai bine de 50 de zile. Aliații nu au acordat niciun ajutor armat. Așa cum recunoștea Lloyd George, francezii economisau proiectilele ca și cum ar fi fost franci, iar britanicii le urmau exemplul.

Trupele germane au reușit să ocupe un teritoriu imens: Polonia, Lituania, Kurlandia, Galiția.

În octombrie 1915, țarul Bulgariei Ferdinand și guvernul țării, considerând că soarta războiului e decisă, au intervenit de partea blocului germano-austriac, pregătindu-și astfel catastrofa națională prin pacea de la Neuilly (27 noiembrie 1919).

Dar retragerea nu a fost însoțită de înfrângerea trupelor ruse. Ele au opus o rezistență dărză și s-au retras organizat. Inamicul nu a reușit să rupă frontul nicăieri. Presa germană trâmbița victoria. Scopul strategic, scoaterea Rusiei din război, nu a fost atins. Mai mult, la începutul lui 1916, efectivele trupelor ruse pe toate fronturile depă-

șeau cu 670.000 de militari trupele germane, austro-ungare și otomane, cu care se confruntau. În anul 1916 comandamentul german nu s-a mai hotărât să repete campania declarată victorioasă din anul precedent.

S-a decis executarea unei lovituri în Franța. La 21 februarie a început asaltul fortăreței Verdun. Ofensiva s-a desfășurat pe un front îngust de 30 km. În operații au fost introduse 69 divizii franceze și 50 germane, curgeau râuri de sânge. Cu prețul unor pierderi imense, germanii au reușit să ocupe fortul Douaumont și alte câteva fortificații, dar nu întreaga fortăreață. În octombrie-decembrie trupele franceze au izbutit să refacă poziția dinaintea asaltului. Pe râul Somme britanicii și francezii, după lupte înverșunate, au înaintat câteva zeci de km. Pierderile lor au fost de sute de mii de soldați și ofițeri.

Iar în estul Europei inițiativa a trecut de partea trupelor ruse. A avut loc celebra străpungere a lui Brusilov, pe frontul de sud-vest. Eminent comandant, A.A. Brusilov a executat o lovitură contra trupelor austro-ungare pe un front larg și pe mai multe direcții, convins că inamicul nu va reuși să determine care este direcția principală. Într-adevăr, chiar din prima zi a ofensivei începute în mai, pozițiile inamice au fost străpunse pe un front de 70-80 km și a fost eliberat orașul Luțk.

Cu mari eforturi, rușii au reușit să în domeniul

Gravură înfățișând o luptă dată în Oltenia, la 26 septembrie 1828, între ruși și otomani

Nașul acestei doctrine dominante în U.R.S.S. a fost M.N. Pokrovski. Monografia sa, apărută în 1934, așa s-a și numit, *Războiul imperialist*. Fiecare acțiune a casei Romanovilor a fost supusă unei critici pe care nu o putem numi altfel decât distrugătoare. Rusia era prezentată ca un focar de violență și agresivitate neîngrădită, nu numai în perioada 1914-1918, ci și pe întreaga durată a secolului al XIX-lea. Uratul rus era un prădător nesătul.

M.N. Pokrovski a ignorat documentele de politică externă a Rusiei pe direcția balcanică, principală în acel secol. Pentru a-și realiza demonstrația nu a avut nevoie de ele. În anii 1826-1827 Rusia și Marea Britanie au încheiat de trei ori acorduri prin care se obligau să nu aducă atingere pământurilor creștinilor din Balcani. La două dintre acestea a participat și Franța. Unul dintre protocoalele semnate atunci a rămas în istorie ca Protocol al dezinteresării. Războaiele cu Imperiul Otoman dintre anii 1827-1828, 1853-1856 (Războiul Crimeii) și 1877-1878 s-au desfășurat sub semnul nu al cuceririlor teritoriale, ci al eliberării popoarelor ortodoxe din Balcani de sub jugul oto-

man. În Manifestul țărului dinaintea Războiului Crimeii se spunea: „Refuzăm orice cucerire, a venit momentul refacerii independenței popoarelor creștine din Europa, căzute cu câteva secole în urmă sub jugul otoman, iar Rusia își asumă inițiativa acestei cauze sfinte. Le propunem sârbilor, bulgarilor, moldo-valahilor, bosniacilor și grecilor să se alăture ei, pentru ca fiecare dintre aceste popoare să intre în posesia țării în care trăiește de secole“.

În anul 1863 ambasadelor și misiunilor li s-a expediat o circulară în care se prezentau principiile de bază ale politicii externe a Rusiei: „Nu avem nevoie de cuceriri [...]

nu avem de gând să exercităm presiuni asupra vecinilor, ne sunt străine planurile ambițioase de supremație, nu ne amestecăm în treburile altora, dorim să trăim în țara noastră, înălțată și dezvoltată în spiritul ideilor înalte exprimate de suveran încă din ziua urcării sale pe tron“. „Teritoriul Rusiei a atins apogeul puterii. Fiecare palmă de pământ alipită ne slăbește. Toate acestea se observă dintr-o simplă privire“.

Aceasta a fost politica reală a Rusiei în direcția Balcanilor, fără a avea nimic comun nici cu defăimările aduse ei de către M.N. Pokrovski, nici cu scornelile care și azi circulă prin paginile unor publicații străine.

Și în 1914, și mai târziu, în țara noastră au fost nu puțini cei care au afirmat că Rusia putea să refuze participarea la Primul Război. Dar în acest caz, după înfrângerea iminentă a Franței, forțele armate ale Germaniei, Austro-Ungariei, Imperiului Otoman, Italiei și României s-ar fi năpustit asupra Rusiei.

Rusia nu a bătut în retragere. S-a produs minunea de pe Marna. Armata franceză a reușit să-i respingă pe germanii care se îndreptau spre Paris. Fără a minimaliza

Times History of the War: din 25 de divizii și-au menținut capacitatea de luptă șase; șase luptau împreună cu rușii și alte cinci erau dispuse în apropiere, în spatele liniei frontului. Din datele comandamentului rus, pe front acționau forțe rusești, 400.000 de baionete și săbii, iar numărul acestora creștea continuu, și Armata 2 a generalului Averescu, 45.000 de oameni.

Nord-estul țării nu a fost ocupat. Aici s-au reușit menținerea statalității românești și, ceea ce este nu mai puțin important, reconstituirea armatei naționale, la care a contribuit activitatea misiunii militare franceze, conduse de generalul Berthelot.

Spre sfârșitul anului 1916, armatele tuturor statelor Antantei, plus rezervele, numărau 19 milioane de oameni. Armatele țărilor blocului germano-austriac – nouă milioane. La un asemenea raport de forțe partea mai slabă nu avea nicio șansă să obțină victoria. Statul Major General german a refuzat să execute operații strategice ofensive în anul 1917. Toate speranțele au fost puse în flota de submarine. Echipajele celor 100 de submarine existente, nu prea mari, câteva mii de marinari, trebuia să îngenuncheze întreaga lume care li se opunea. A fost concepută o aventură

Generalul Mackensen a cedat în fața rușilor la asediul fortăreței Przemyśl, din Galiția, în martie 1915

sortită eșecului. Ca răspuns, Statele Unite ale Americii au declarat război Germaniei. Aliații acesteia abia se mai țineau în picioare, lucru pe care îl recunoaște Ottokar Czernin, când spune că Austro-Ungaria se îndreaptă matematic către o catastrofă și sfârșitul este aproape. Trupele ruse își depășeau numeric de două ori pe toate fronturile inamicii, Germania, Austro-Ungaria și Imperiul Otoman. Printr-o încordare uriașă a rezervelor interne s-a reușit depășirea decalajelor în artilerie.

Dar Revoluția din februarie 1917 a prăvălit asupra țării o democrație fără limite și fără rețineri, ce s-a transformat într-un arbitrar total, căruia Rusia nu i-a rezistat. Au urmat

falimentul industriei și distrugerea transporturilor și, ceea ce e mai important, armata și-a pierdut capacitatea de luptă. Principiul unității de comandă a fost desființat. Ofițerii și-au pierdut autoritatea, comitetele de soldați au distrus disciplina, a devenit populară lozincă „Nu avem nevoie de Dardanele”. Ofensiva de vară a suferit un eșec. Garnizoana Petrograd, deloc mică, aproape 300.000 de militari, a fost scutită de orice obligații pe front. Este caracteristică afirmația generalului Erich Ludendorff, în memoriile sale: „Numai revoluția rusă ne-a salvat de la înfrângere”. În România armata refăcută a obținut victorii în luptele de la Oituz și Mărăști.

În vagoane, spre front

După victoria Revoluției din Octombrie, Consiliul Comisarilor Poporului s-a adresat tuturor combatanților cu apelul de a încheia o pace generală. Apelul nu a avut ecou. În martie 1918 Rusia a încheiat cu inamicul, la Brest-Litovsk, o pace atât de împovărătoare, încât Lenin a numit-o o porcărie. Rusia pierdea un teritoriu de aproape un milion de km pătrați, ceea ce depășea suprafața Germaniei. La 13 noiembrie a început revoluția în Germania

În primele trei zile numărul prizonierilor a atins sute de mii. Contralovitura executată cu trupe germane aduse în grabă a fost respinsă. A fost ocupat orașul Cernăuți, care atunci făcea parte din monarhia austro-ungară, au fost eliberate orașele Galici, Brodți, Stanislav. Inamicul a pierdut aproximativ un milion de soldați și ofițeri, morți și răniți, au fost luați 400.000 de prizonieri. La mijlocul lunii septembrie, străpungerea s-a încheiat. Din lovitura primită Austro-Ungaria nu a putut să-și mai revină. Ministrul ei de Externe, contele O. Czernin, a estimat că țara este matematic sortită înfrângerii în război, iar termenul limită până la care va putea să se mențină este vara anului 1917.

In România impresia generală lăsată de înfrângerea hulitei monarhii habsburgice a fost imensă. Unul dintre ziare, *Epoca*, o descria pitoresc, chiar dacă grosier: „Grămada de gunoi austriacă, ce a otrăvit atâta timp acru, a fost împrăștiată de baionetele rusești, trupele bătrânului de la Schönbrunn [împăratul Franz Joseph – n.a.] au luat-o la sănătoasa pe un front de 300 km.” Întărirea alăturării la Antantă părea o inconștiență, dar I. Brătianu nu se grăbea. El dorea să obțină cele mai bune condiții pentru viitoarele convorbiri de pace și condiționarea intrării în război de o ofensivă rusă în Carpați și una anglo-franceză pe frontul

de la Salonic. Spera să se limiteze la un război doar cu Austro-Ungaria și se pregătea să execute un marș eliberator în Transilvania. Părții ruse pretențiile teritoriale ale Bucureștiului i se păreau exagerate. Francezii, ocupați cu înclăștarea pentru Verdun, au acceptat condițiile românilor. Dar ceea ce aceștia aveau să primească în realitate, se spunea în telegrama prim-ministrului A. Briand, va depinde de *force majeure*, adică de raportul de forțe dintre combatanți.

Cu grijile zilnice timpul a trecut, nemții au cârpit frontul aliaților austrieci și momentul cel mai favorabil pentru intrarea României în război a fost pierdut. Ofensiva rusă din Carpați n-a avut succes; pe frontul Salonic bulgarii au devansat forțele Antantei și au trecut la ofensivă. Nimic din excursia militară a anului 1913 (*Magazin istoric*, nr. 8/2007, 11/2011, 11/2013) nu urma să se repete pentru armata română. Speranțelor lui I.I.C. Brătianu că va reuși să se limiteze la un război cu Austro-Ungaria nu le era dat să se împlinescă. La 27 august Consiliul de Coroană a decis intrarea în război. Trimisului Austro-Ungariei i s-a înmănat nota cu declarația de război. N-au trecut decât câteva zile și declarații de război cu România au sosit de la Berlin, Istanbul și Sofia. Marșul în Transilvania nu a avut succes. Nemții au comparat ritmul ofensivei românilor când cu pasul unei broaște țestoase, când cu târâșul unui melc. Era însă o exagerare. Planul Z prevedea o înaintare de 5-6 km pe zi. S-a reușit ocuparea orașului Brașov și apropierea de Sibiu. Dar între timp trupele germane și bulgare, conduse de feldmareșul Mackensen, au forțat Dunărea și au intrat în România (*Magazin istoric*, nr.

M.N. Pokrovski

11/2006). A început o redisolocare în grabă a trupelor spre sud. În toiul luptelor, mare parte dintre armate s-a aflat în marș. Spre Petrograd au început să zboare telegrame cu solicitări de ajutoare de urgență din partea regelui Ferdinand, a reginei Maria – care și-a amintit că era nepoata lui Alexandru al II-lea –, a lui I.I.C. Brătianu. Pentru că armata română se retrăgea în grabă și nu exista un front stabil, soldații ruși erau nevoiți să intre în luptă imediat după ce coborau din vagoane. O parte din țară a fost ocupată, Bucureștiul – predat, Curtea regală, Parlamentul, Guvernul s-au mutat la Iași. Tot într-acolo se scurgeau numeroși refugiați și au fost transportați (mai exact, au fost aduși pe jos) recruții care urma să fie încorporați în armată. Unghenii erau legați de Iași cu o singură cale ferată, pe care cu mare greutate se puteau deplasa zece garnituri militare pe zi.

Si totuși, inamicul a fost soprit. După locul unde se afla, noul front a fost denumit românesc. Comandamentul rus de la Iași a făcut bilanțul trist al campaniei. Dintre cei 600.000 de soldați mobilizați în armata națională în luna august au rămas în dispozitiv 70.000. Aceleași date au fost publicate în *The*

recupereze rămânerea în urmă artileriei

Porecla în renume

POILUS

FLORENTINA DOLGHIN

În Franța, Marele Război mobilizează 8.400.000 de oameni, dintre care 1.350.000 vor pieri. În iarna anului 1914 deja, între trupele franceze și germane se creează un front de 750 km, unde oamenii bat pasul pe loc, sunt imobilizați. Așa începe războiul de tranșee. Și așa cunoaște soldatul de rând infernul, noroiul, păduchii.

Oamenii stau mai multe săptămâni fără să-și poată face cea mai sumară toaletă. Rămân împotmoliți în mocirlă, uneori până la genunchi, cu hainele înmuiate sau devenite scorțoase de la mâl, cu picioarele umflate în încălțările pe care nu le-au mai scos de vreme bună, de teamă că nu le vor mai putea pune la loc, cu mantalele pe frig extrem de valoroase, dar acum insuportabile din cauza umidității, care le transformă în plumb. Dacă uscate cântăresc 3 kg, după câteva zile de ploaie

și în umezeala din tranșee, pot avea de trei ori greutatea inițială.

Și să nu uităm echipamentul. Să ne imaginăm cam cum se deplasează acești oameni în întuneric, cărând după ei un bagaj egal cu propria greutate, suferind de foame, de frig și nedormiți. Uneori, mult prea obosit, soldatul nu mai are chef și nici putere să vâneze șobolanii care bânuie tranșeele. Unii dintre ei, mai îndrăzneți, reușesc să mai fure câte o fărâma de pâine, pusă undeva bine. Pentru că, pe zi ce trece, hrana este tot mai prețioasă. Supa zilnică, adusă din adâncimea dispozitivului, este deja rece și cu așchii de pământ amestecate în zeamă.

Ce importanță mai are! Trebuie să mănânci, trebuie să bei, altfel nu rezisti. „O să-i învingem!”, spune Philippe Pétain în aprilie 1916, o vorbă ajunsă afiș de propagandă în timpul războiului. Iar adjutantul Jacques Péricard, parcă pentru a întări spusele șefului, este și mai categoric: „Sus morții!” Așa țâșnesc afară din tranșee acești soldați, alergând de la o groapă de obuz la alta. După o cursă nebună sub focul mitralierelor, cei mai norocoși își regăsesc pozițiile, reocupându-și buimaci locul în tranșee sau în cazemate, pentru a se prăbuși frânți de oboseală și morți de spaimă până la viitorul atac.

La 14 decembrie 1915, „un grup de 35 de oameni s-a împotmolit până la gât și așa a rămas vreme de 15 ore în nămolul înghețat. Trei au murit. Ceilalți au fost extrași complet goi. Hainele le-au rămas în noroi”, relatează generalul Charles Mangin, în memoriile sale.

și partea rusă a abrogat tratatul de la Brest-Litovsk.

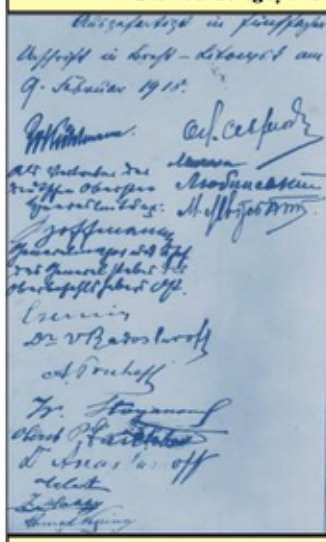
Guvernul român, după Revoluția din Octombrie, a luptat nu cu inamicul, ci cu Rusia sovietică, ocupând Basarabia. Consiliile Comisarilor Poporului din Rusia și Ucraina au protestat hotărât împotriva ocupației. O poziție negativă a avut-o și Mișcarea albă. U.R.S.S. nu a recunoscut niciodată Nistrul drept graniță cu România.

In aprilie 1918 coaliția condusă de Germania a impus României tratatul de pace de la București, care transforma România, pentru 90 de ani, în anexa agricolă a Reichului. Întrucât tratatul din 1916 privind intrarea României în război nu prevedea posibilitatea încheierii unei păci separate, condițiile acestuia și-au încetat valabilitatea. Misiunile aliate cereau cu insistență ca România să continue lupta.

Parlamentul țării a adoptat tratatul, dar regele Ferdinand nu s-a grăbit să-l ratifice. Puterile Centrale nu s-au hotărât pentru o nouă răfuială cu Bucureștiul. În primăvara și vara anului 1918 s-a desfășurat ultima ofensivă dispe-

Sosirea delegației sovietice la Brest-Litovsk...

... ultima filă a tratatului...

rată a germanilor în nordul Franței. În luptă au fost aruncați soldați externați din spitale și tineri din contingentele 1919 și 1920, cărora nu le venise încă rândul. Iar în Franța, în ajutorul trupelor Antantei, soseau lunar câte 300.000 de soldați americani. Trupele în ofensivă ale Reichului s-au înecat în sânge.

Alianța condusă de Germania s-a destrămat. În vara anului 1918 a capitulat Bulgaria, iar după ea Imperiul Otoman. Monarhia austro-ungară s-a prăbușit, iar popoarele fără drepturi depline au căutat să-și constituie state proprii sau să se alăture coetnicilor lor din țările vecine. Trupele Antantei se apropiau de Dunăre din sud.

La 9 noiembrie 1918 guvernul român i-a transmis un ultimatum feldmareșalului August von Mackensen, care conducea trupele germane dislocate în România, cerându-i să curețe țara de ocupanți în 24 de ore. La 10 noiembrie, termenul ultimatumului s-a epuizat. În dimineața zilei de 11 noiembrie s-a semnat armistițiul de la Compiègne.

Primul Război Mondial se încheia.

**În românește de
Florentina DOLGHIN**

... și Lev Karahan, membru al delegației
supraveghind expedierea unei telegrame

Englezii spun combatanților din Primul Război Mondial – *Tommies*, australienii – *Diggers* (săpători), belgienii – *Jass* (de la denumirea mantalei impermeabile), americanii – *Doughboys* (cu o etimologie neclară) sau *Sammies*, nemții – *Landers*, iar francezii le-au zis ultimilor *Bosch*, așa cum noi am folosit *Fritz*.

gambe, pe bărbie, chiar în ochi, au fost și sunt simbol de virilitate.

In romanul *Medicul de țară*, al lui Honoré de Balzac, scris în 1832, autorul *Comediei umane* vorbește cu venerație despre un puternic „poilu”, pe nume Gondrin, care, în timpul retragerii napoleoniene de pe Berezina, din 1812, alături de alți pontonieri, a construit un pod peste care a trecut armata. Pentru a fixa primii stâlpi de susținere, a intrat în apă până la brâu. „Le général Eblé, sous les ordres duquel étaient les pontonniers, n'en a pu trouver que quarante-deux assez poilus [subl. ns.], comme dit Gondrin, pour entreprendre cet ouvrage”. Și, în traducere: „Generalul Eblé, care comanda unitățile de pontonieri, n-a putut găsi decât patruzeci și doi de «veterani», cum le zice Gondrin, care s-au oferit pentru treaba asta.” Și continuă Balzac: „Primul ostaș care a intrat în Berezina s-a ales cu piciorul smuls din coapsă de un sloi mare de gheață și luat de ape. Ca să înțelegeți mai bine cât de grea a fost treaba asta, să vă spun urmarea: dintre cei patruzeci și doi de pontonieri, astăzi nu mai trăiește decât Gondrin. Treizeci și nouă au pierit la trecerea Berezinei, ceilalți doi și-au sfârșit viața mizerabil prin spitalele din Polonia.” (H. de Balzac, *Medicul de țară*, Editura Dacia, Cluj, 1972, traducere G. Marcuson).

Așadar, cu un secol înaintea Marelui Război, „le poilu” era un soldat întreprinzător,

fără frică. Totuși, abia odată cu războiul din 1914-1918, cuvântul trimite exclusiv la soldatul eroic și luptător, prin opoziție cu cel ce se pune la adăpost, stă la pândă, în ambuscadă, în spate. Dar între ei soldații nu-și spuneau „poilus”. Numai ziariștii și propaganda, care exalta întotdeauna figura luptătorului hotărât, dispus să-și dea viața pentru patrie, îi desemnau cu acest termen. Între ei soldații își spuneau „biffins”, pifanii noștri, sau „bonshommes” (oameni de treabă). Dar supranumele lor de „poilus” a devenit atât de popular și evocator, încât a ajuns să desemneze exclusiv, de la sfârșitul primului conflict mondial, pe toți combatanții lui. Oricum, ideea că „poilu” înseamnă un soldat bărbos/păros este falsă.

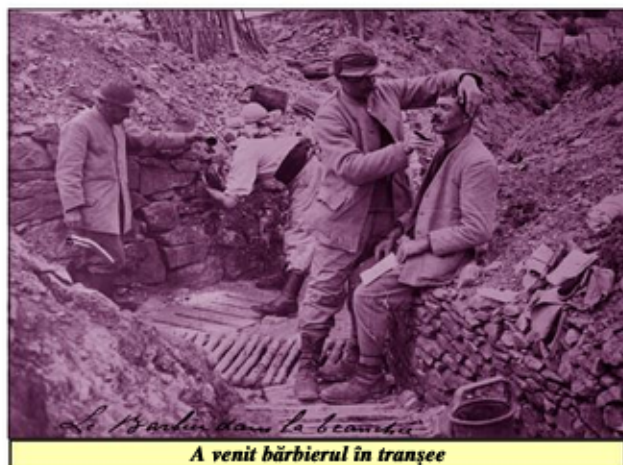
La 14 iulie 1919, în siajul armistițiului din 11 noiembrie 1918, parada militară de pe Champs-Élysées a fost o grandioasă trecere în revistă a trupelor combatante. Un veac mai târziu de la declanșarea conflictului care a schimbat fața Franței și a lumii și când toți martorii și combatanții au dispărut, Marelui Război a fost totuși prezent simbolic la tradiționala paradă militară din 14 iulie 2014. Tema centenarului a fost vizibilă pe parcursul întregii parade. În ținută de „poilus”, cu uniformă și echipament de epocă, soldații și-au făcut apariția în fața tribunei prezidențiale. Bivacuul lor, instalat în grădina Tuileries, a rămas deschis publicului toată ziua. Iar defilarea a simbolizat armonia regăsită a națiunilor beligerante: 80 de națiuni participante și-au trimis emisarii la Paris. ■

14 iulie 2014. În timpul paradei militare din capitala Franței

Carte poștală din vremea războiului, conținând un fel de „zece porunci” pentru poilu

A venit bărbierul în tranșee

Mocirla este peste tot și de toți blestemată. Oamenii îi zic în fel și chip: melasă, gunoi, mizerie, zeamă, mazăgă, cloacă, tină. Răniții se înecă uneori în acest amestec de pământ și urină. Armele suferă și ele laolaltă cu oamenii; puștile au mecanisme de funcționare blocate de noroi și singurul mod de a le spăla este să urinezi pe ele de sus.

În plus, în noroi este foarte frig. În lungile ore și zile de așteptare, chirsiți pe fundul gropii, soldații trebuie să-și dea palme pe spate și pe brațe, pentru a împiedica sângele să înghețe în vine. Iar când gerul îngheață noroiul, trebuie să topească apa stăutută din gropile făcute de obuze, pentru a-și potoli setea. Odată ce temperaturile cresc din nou, apa din pereți se scurge pe ocupanții din tranșee, nevoiți să aducă alți și alți saci de nisip pentru a nu fi îngropați de vii.

De la sfârșitul anului 1915, soldații capătă până la trei perechi de șosete, cu ordin de a le schimba cel puțin o dată pe zi; ceea ce nu este posibil când te scalzi în acea masă vâscoasă. În consecință, starea picioarelor celor ce locuiesc tranșeele este jalnică. Au ceea ce se cheamă „picioare degerate”, senzație care începe prin amorțirea lor, apoi devin albastrii sau roșii și adesea se instalează gangrena; în cazul acesta trebuie amputate.

În ziua plecării pe front, marea majoritate a soldaților arborează o șațoasă mustață. După câteva luni o barbă hirsută le acoperă o parte din față. Au devenit... „Poilus”, adică „Păroși”, accia despre care o lume întreagă știe că au câștigat Marele Război și sunt onorați ca atare.

Dar oare aceasta să fie explicația denumirii sau ea este doar falsă, și-a câștigat notorietate și a circulat nestingherită în istoria Franței, ca atâtea altele? În primul rând, între recruții Franței de atunci erau unii foarte-foarte tineri,

perfect imberbi. Când spui „poilu”, nu prea te gândești la pilozitate, ci, mai degrabă, la curaj. În limbaj familiar „poilu” asta și semnifică, o persoană puternică, vitează, admirată.

Mai multe expresii franțuzești declină cuvântul „le poil” (păr, barbă) pentru a semnifica bravura. În veacul al XVII-lea la Molière (pe adevăratul său nume Jean-Baptiste Poquelin), în *Prețioasele ridicole*, găsim locuțiunea verbală „un brave à trois poils”, desemnând un om al cărui curaj este verificat, unanim recunoscut. „Este un viteaz fără de pereche”, spune Marchizul de Mascaril despre viconte de Jodelet, valetul lui Du Croisy (traducere

din Molière, *Teatru, II*, Editura Minerva, 1974). Iar Molière a scris *Prețioasele...* în 1659. Lingvistul Albert Douzac (1877-1955), autorul unui *L'Argot de la guerre, d'après une enquête auprès des officiers et soldats* (Argoul războiului, după o anchetă între ofițeri și soldați), publicat în 1918, revine asupra etimologiei și uzitării cuvântului „poilu” în context militar. Înainte să fie soldatul de la Verdun, de la bătălia de pe Marna și din tranșee, spune el, „le poilu” a fost soldatul de la Austerlitz. „Nu este bărbatul cu barba neîngrijită, care nu are timp să se radă, ar fi prea pitoresc, e mult mai mult, e bărbatul puternic, viril”. De altfel, pilozitatea, părul pe

Supra adusă în tranșee avea, adesea, și așchii de pământ

Șeful SS Heinrich Himmler trage la țintă cu un Parabellum

Nordenfelt – toate foloseau mecanisme acționate manual. Producția cartușelor metalice cu capsă proprie era la început în acea perioadă, iar pentru asigurarea unui ciclu încărcare-reîncărcare eficient și cu puține blocaje era nevoie de cartușe produse astfel încât să asigure o forță de recul identică pentru fiecare lovitură. Apoi venea problema forței rezultate și a compatibilității sale cu întregul sistem mecanic al armei: încărcătura cartușului trebuia să fie puternică (pentru a asigura o viteză a glonțului astfel încât acesta să fie letal și în același timp să pună în mișcare mecanismul de reîncărcare), dar nu foarte puternică (astfel încât mecanismele să fie cât mai reduse ca dimensiuni, iar arma să poată fi controlată pe timpul tragerii). La toate acestea se adăuga problema rezistenței mecanismelor la uzură și folosirea în condiții de front, dar și faptul că acestea trebuia să fie cât mai simple, astfel încât să permită instruirea în cât mai scurt timp a celor ce urma să le folosească și, nu în ultimul rând, problema supraîncălzirii țevii.

Prima armă care a folosit forța reculului pentru un ciclu de funcționare complet automat a fost mitraliera inventată de Hiram Maxim în anul 1884. Deși cântărea 27 de kilograme, era răcită cu apă și avea un mecanism dificil de întreținut, această armă a fost adoptată rapid de majoritatea armatelor lumii datorită cadenței de tragere de 600 de lovituri pe minut, mitraliera Maxim putând înlocui un pluton de pușcași înarmați cu arme cu repetiție. Principala invenție a lui Hiram Maxim a fost

folosirea unui braț articulat care să asigure blocarea închizătorului până la momentul în care glonțul părăsea țeava armei, abia apoi fiind folosită energia reculului pentru deplasarea în spate a închizătorului și extragerea tubului tras, revenirea închizătorului și reîncărcarea armei fiind asigurate de un arc elicoidal. Hiram Maxim a aplicat pentru brațul său articulat principiul genunchiului: câtă vreme stă întins poate rezista unor sarcini foarte mari, odată îndoit se articulează cu ușurință, ceea

ce asigura întârzierea necesară înaintea declanșării mecanismului de reîncărcare.

Necunoscutul precursor

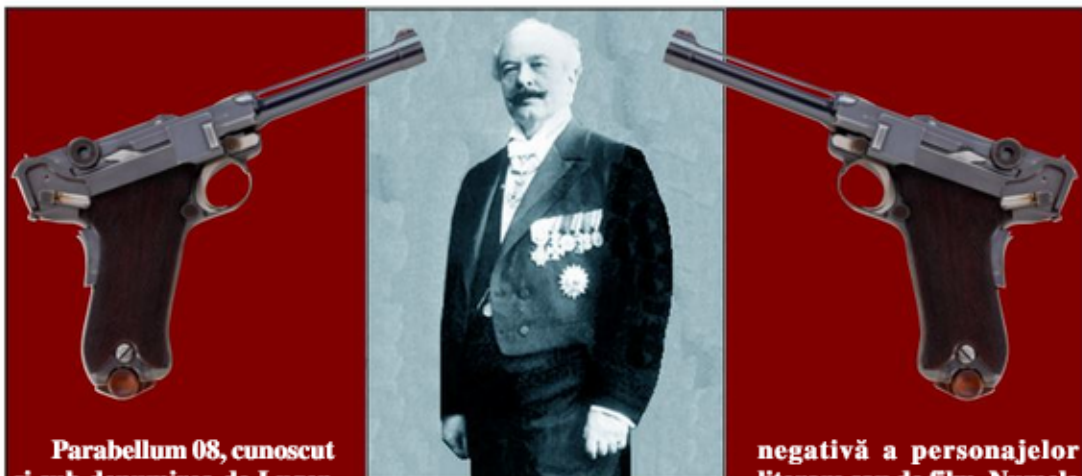
Sfârșitul secolului al XIX-lea a fost martorul unei adevărate explozii de diverse proiecte de pistoale semiautomate. Austriacul Joseph Laumann a lansat în 1892 pistolul Schonberg-Laumann; în 1896 a apărut pistolul Bergmann (conceput de Louis Schmeisser, părintele primului pistol-mitralieră și al lui Hugo Schmeisser, la rândul său inventatorul primei puști de asalt). În același an a fost conceput celebrul Mauser C96. Toate aceste proiecte foloseau principiul încărcătorului fix, situat în fața trăgaciului și sub țeava armei. Tot în 1896 armurierul american John Browning inventa în Belgia primul pistol cu manșon și cu încărcătorul plasat în mânerul armei.

Această idee fusese pusă în aplicare încă din 1893 de germanul Hugo Borchardt la pistolul C93, primul pistol semiautomat modern și precursorul puțin cunoscut al celebrului Parabellum. Hugo Borchardt a folosit pentru pistolul său principiul brațului articulat de la mitraliera Maxim pentru a asigura întârzierea deschiderii închizătorului, ceea ce i-a permis să îl alimenteze cu cartușe mult mai puternice decât alte pistoale semiautomate contemporane. Marele defect al pistolului Borchardt C93 a fost arcul ce împingea închizătorul în poziția inițială: un arc lamelar de dimensiuni mari, plasat în pre-

Un război se poartă cu arme, dintre care unele îi sunt caracteristice. Primul Război Mondial, pe lângă unele străvechi (*Magazin istoric*, nr. 8/2014), a utilizat arme recent apărute sau a lansat altele noi, precum tancul sau avionul. Ne-am propus ca, începând cu acest număr, să vă prezentăm câteva dintre armele cele mai utilizate sau cu valoare de simbol pentru prima conflagrație mondială.

PISTOLUL PARABELLUM 08

GEORGE DAMIAN

Parabellum 08, cunoscut și sub denumirea de Luger, după numele inventatorului său, i-a obsedat pe soldații americani în ambele războaie mondiale, mulți dintre ei riscându-și viața pentru a obține unul dintre cele mai dorite suvenire de pe front. Forma sa unică, prin care este recunoscut instantaneu, l-a transformat într-un simbol, un arhetip al violenței, asociat de cele mai multe ori cu latura

Georg Johann Luger a modificat incomodul pistol Borchardt și l-a transformat într-o armă de succes: Parabellum

negativă a personajelor literare sau de film. Numele de Parabellum vine din dictonul latin *Si vis pacem, para bellum* (dacă vrei pace, pregătește-te de război)

motto-ul firmei Deutsche Waffen und Munitionsfabriken, cea care a produs inițial pistolul. Cifra 08 semnifică anul 1908, când pistolul inventat de Georg Luger a devenit arma standard a ofițerilor armatei imperiale germane.

O armă puternică și eficientă, în același timp o realizare inginerescă de excepție pentru vremea sa, pistolul Parabellum 1908 a fost produs în mai multe milioane de exemplare și a fost folosit de forțe armate și polițieniști din întreaga lume până în anii '70 ai secolului trecut, perioada lui de glorie situându-se în timpul celor două războaie mondiale. În ciuda percepției publice, Adolf Hitler nu s-a sinucis cu un pistol Parabellum, ci cu un Walther PPK.

Preistoria armelor automate

Armurierii secolului al XIX-lea au inventat mai multe sisteme de arme automate, în care ciclul încărcare – executarea focului – reîncărcare se baza pe acțiunea forței musculare a utilizatorului. Revolverele Colt (*Magazin istoric*, nr. 7/2012), puștile Winchester (*Magazin istoric*, nr. 11/2008), mitralierele Gatling sau

său direct, Mauser C96, a fost forma compactă și încărcătorul mobil plasat în mâner care putea fi schimbat. Lungimea de 220 mm și greutatea de 870 g erau alte avantaje ale lui Parabellum 1908 față de voluminosul Mauser C96 (312 mm și 1.130 g). Caracteristicile tactice ale pistolului Parabellum erau comparabile cu cele ale armelor concurente din epocă: o viteză inițială a glonțului de 400 m/s și o bătaie eficace de 50 de metri. Acestea au fost principalele avantaje ale pistolului Parabellum 08, însă au existat și probleme. În primul rând, principalele piese componente trebuia fabricate prin strunjire și frezare, ceea ce însemna timp și cost de producție ridicate; în același timp era nevoie de precizie maximă în fabricarea pieselor; iar întreținerea armei în condiții de campanie s-a dovedit destul de dificilă; cele mai mici defecțiuni ale muniției sau murdăria prezentă în mecanismul sensibil duceau imediat la blocaje.

Imaginea răului

În ciuda acestor dezavantaje, pistolul Parabellum 08 a fost fabricat în 2,5 milioane de bucăți, dintre care 2 milioane au fost destinate armatei germane în Primul Război Mondial. Deși în perioada interbelică Parabellumul a fost depășit de alte arme, atât din punctul de vedere al costurilor de fabricație, cât și din cel al fiabilității, acest pistol a mai primit o șansă în perioada nazistă. Hermann Göring a insistat ca ofițerii Luftwaffe să fie înarmați cu pistoale Parabellum 08, ceea ce a dus la fabricarea altor 400.000, deși exista mult mai modernul și eficientul pistol P-38, care putea fi construit de două ori mai repede și de două ori mai ieftin. Încheierea celui de-al Doilea Război Mondial a însemnat și închiderea tuturor liniilor de fabricație care produceau pistoale Parabellum 08. Fabricarea sa a fost reluată între 1969-1986 de firma Mauser și în 1991 de firma americană Aimco,

Göring a cerut ca ofițerii și subofițerii Luftwaffe să fie dotați cu pistoale Parabellum

producție destinată pieței civile, respectiv celor pasionați de această armă.

Încă din Primul Război Mondial soldații americani au colecționat pistoale Parabellum capturate pe frontul european, arme care au invadat Statele Unite. Faptul că această armă a fost fabricată în milioane de exemplare și că a fost asociată cu armata Imperiului German, alături de forma sa unică i-au asigurat aproape imediat o carieră în imaginarul colectiv.

Scriitorul american John Steinbeck s-a folosit în 1937 de pistolul Parabellum în romanul *Șoareci și oameni* pentru că era o armă ușor de recunoscut de publicul american. Este descris pe larg procesul de curățare a pistolului și folosirea sa pentru uciderea unui câine bătrân – o prefigurare a crimei din milă care încheie romanul. Însă marea carieră a Parabellumului 08 a fost cea din filme, unde a fost folosit pentru a ilustra prototipul ofițerului nazist, deși începând din 1938 acest pistol fusese înlocuit în armata germană de Walther P-38. Un Parabellum era mult mai ușor de recunoscut de orice spectator și se potrivea mult mai bine cu imaginea ofițerilor celui de-al Treilea Reich. De asemenea, s-a produs și o tranziție a Parabellumului dinspre ofițerii naziști spre răufăcătorii comuni: în primul episod din seria jandarmului personificat de Louis de Funès, infractorul Harper este înarmat cu acest pistol. ■

Soldați germani înarmați cu Parabellum

lungirea armei deasupra mânerului, ceea ce mărea dimensiunile pistolului și îl făcea dificil de mânuit și purtat. În plus, îi mărea greutatea la 1,1 kg și lungimea la 270 mm.

Testat și respins de armatele americană și elvețiană la scurtă vreme de la lansare, pistolul Borchardt C93 părea să nu aibă șanse de supraviețuire, mai ales că inventatorul său a refuzat să facă orice fel de modificări. Sarcina realizării unor modificări și-a asumat-o Georg Luger, un contabil devenit proiectant de arme pentru firma DWM. Luger a fost cel care a prezentat armatei americane pistolul Borchardt C93 și a ținut seama de criticile aduse armei. A făcut două modificări ce aveau să îi asigure succesul: a mutat arcul voluminos din prelungirea pistolului în mânerul acestuia și a dat acestui mâner înclinația caracteristică. Noua armă a fost patentată de Georg Luger în anul 1898, însă succesul nu a venit imediat.

Armă oficială

În versiunea inițială, pistolul Parabellum a fost proiectat pentru un cartuș de 7,65 mm, însă încărcătura acestui cartuș nu asigura de fiecare dată o funcționare corectă. În plus, primul model al pistolului mai

avea probleme cu eficiența arcului lamelar din mâner care trebuia să fie extrem de precis fabricat, cea mai mică abatere de la marjele de toleranță ducând la blocaje. Chiar și cu aceste probleme, noua armă a avut un mare avantaj față de concurențul direct, pistolul Mauser C96, anume forma mult mai compactă. Armata elvețiană a fost prima care a adoptat oficial pistolul Luger de calibru 7,65 mm în anul 1900. A urmat marina germană în 1904, care a solicitat un model special, cu țeava mai lungă, de 150 mm.

Georg Luger a adus pistolului două modificări esențiale în anul 1902: a înlocuit arcul recuperator lamelar din mâner cu un arc elicoidal și a schimbat calibrul armei la 9 mm, creând un cartuș special, de natură să asigure o funcționare fără blocaje.

Consacrarea pistolului Parabellum a venit în anul 1908, când a fost desemnat în urma a numeroase teste arma oficială pentru armata Germaniei imperiale. Deși a verificat intens în anii 1906-1907 pistolul Parabellum, armata americană avea să prefere o altă armă celebră, pistolul M1911, creat de John Browning.

După cum am arătat, principalul avantaj al pistolului Parabellum 08 față de concurențul

Un pistol demontat

1914

Imagini cu Catedrala din Reims distrusă, pe coperta revistei *Gazeta ilustrată*, din 18 octombrie 1914

Generalul Ion Boeriu

asezat bateriile în preajma catedralei, încât ei n-au avut încotro... Nici cazacii nu-s mai blânzi. În Prusia ocupă orașe, ucigând oamenii pașnici. În schimb, la Cernăuți rușii numesc un primar român în persoana avocatului Temistocle Bocancea. E unul dintre nenumăratele gesturi ce vor fi făcute de beligeranți, până în vara anului 1916, pentru captarea bunăvoinței românilor de a se alătura uneia sau alteia dintre tabere.

Germania continuă să aibă succese. Kaiserul vizitează frontul, însoțit de un pictor care îl immortalizează pe pânză... Un împrumut de război stârnește asemenea entuziasm, încât termenul de subscripție se prelungește până la 22 decembrie. Dar tot la Berlin încep să apară placcarde cu „Jos războiul!”. Primarul capitalei germane îi scrie omologului de la Iași, Gheorghe Mârzescu, cerându-i să nu mai răspândească știri false despre armata germană.

De fapt, mașina de propagandă cea mai virulentă e a Puterilor Centrale. Emil Nicolau, directorul foii bucureștene *Acțiunea*, primește 10.000 de franci pentru o suită de zece articole favorabile acestora. Și presa populară, precum gazeta *Minerva*, e cumpărată de Centrali pentru a pregăti spiritele în favoarea lor. Legația austro-ungară de la București expediază în Bulgaria foile *Bukarester Tagblatt*, *Römanischer Lloyd* și *Ziua*, care de fapt nu se difuzau în capitala României. Nemții publică articolul *Moartea Ucrainei*, cu pronosticuri pentru această țară: are 30 de milioane de locuitori și trebuie să fie condusă de un Habsburg sau un Hohenzollern. La Viena apare cartea unui profesor din Lemberg, *Ucraina și ucrainenii*. Autorul arată că Ucraina rutenilor e „o construcție artificială”, căci e doar o provincie bogată a Rusiei, iar Kievul e un vechi oraș rusesc. Publicația *Lokal Anzeiger* din Berlin

face o supoziție în legătură cu poziția moștenitorului Tronului României: acesta ar fi declarat că dacă regele Carol I abdică, el refuză să preia succesiunea. O idee lansată în 1910 se vehiculează din nou acum, în septembrie 1914: să se constituie Statele Unite Dunărene (Bulgaria, Serbia, România), cu parlamente și regi proprii, însă cu sistem vamal și bancar comun cu monarhia austro-ungară (*Zollverein*).

Dar poate cea mai perfidă rămâne propaganda maghiară. La Budapesta apare *Revue de Hongrie*, în limba franceză, cu motto-ul „Mente hungarica, verbo gallico” (Minte ungurească, vorbă franțuzească), unde scriu cu fervoare toți oamenii politici. După „mintea” redactorilor, revista, premiată de Academia Franceză (sic!), susține că Franța se îndreaptă spre un Sedan material și moral (aluzie la înfrângerea suferită în 1870 în acel loc de Napoleon al III-lea în confruntarea cu Germania); apoi belgienii sunt lași, iar englezii dau bir cu fugiții de câte ori pot. În ce îi privește pe români, dacă s-ar gândi să anexeze Transilvania, raportul etnic ar fi de 1,6 milioane străini la 1,66 milioane români!

Curtarea românilor era prioritară, deoarece un număr considerabil de ardeleni fuseseră înrolați în armata austro-ungară. De aceea, în presa din monarhie apar mereu articole laudative despre vitejia acestora. Așa scrie un Coriolan Popovici, funcționar vamal la Fiume. Împăratul Franz Joseph îi decorează pe generalul Ion Boeriu, căpitanul Pompei Bârsan, sublocotenentul Octavian Oancea ca și pe cei cinci băieți ai avocatului brașovean Sorescu. „Grija” austrieșilor față de români se manifestă și prin transportarea moaștelor Sf. Ioan de la Succava la Viena.

ROMÂNIA ACUM O SUTĂ DE ANI

1914

GEORGETA FILITTI

Primul Război Mondial este în plină desfășurare. Cortegiul distrugerilor de vieți omenesti și de bunuri din patrimoniul umanității e însoțit de o campanie de dezinformare pe măsură. România, neutră, trebuie să discearnă între adevăr și intoxicare. Încet, dar inexorabil, curentul în favoarea implicării în luptă prinde contur, motivat de împlinirea idealului național: realizarea României Mari. Evenimentul de căpetenie rămâne încetarea din viață a regelui Carol I la 27 septembrie/10 octombrie, principele german devenit bun român, care condusese înțelept România vreme de 48 de ani.

Ziarele sunt pline de rubrici sugestive: *Durata probabilă a viitorului război (războiul actual)*, *Conflictul european*, *Lumea în război*, *Aportul Rusiei în caz de război* ș.a. Corespondențe, analize, interviuri, comentarii toate îl țin la curent pe cetățeanul român cu desfășurarea ostilităților. E de observat însă că procentul informațiilor reale e redus în comparație cu intoxicarea practică sistematic de taberele aflate în conflict.

În prima categorie intră, de exemplu, inițiativa unui funcționar român, Oprescu, de la magazinul „Le Printemps” din Paris, care convinsese 750 de conaționali aflați în Franța

să se înscrie voluntari în armata țării gazdă. Ministrul belgian la București informează despre atrocitățile germane comise în țara sa; ignorând legile internaționale, oamenii Kaiserului ucid copii, ard de vii tineri presupuși a fi spioni (*Magazin istoric*, nr. 11/2004). Wilhelm al II-lea e comparat, pentru brutalitatea trupelor sale, cu Alaric, regele vizigot care a prădat Roma în anul 410. *Le Figaro* îl numește Antichrist. Mai mult, în această lună, întreaga lume e cutremurată de distrugerea Catedralei din Reims, considerată „parte a patrimoniului comun al umanității”. Justificarea agresorilor e cinică: francezii și-ar fi

1914

Marioara Voiculescu...

... și M. Radovici, protagoniștii filmului *Spionul*

tenia, Dobrogea, Transilvania, Crișana, Maramureș, Bucovina, cu dedicația: „Soldaților români ca s-o poarte în livretul militar“. Casa de filme Leon Popescu lansează pelicula *Spionul* (cu Marioara Voiculescu și M. Radovici). Statul apelează la obștile țărănești și la băncile populare să vândă cereale armatei. La Iași se lansează „timbrul rezerviștilor“, pentru familiile acestora, căci ei încep a fi concentrați. Băncile populare, din proprie inițiativă, încep să cotizeze pentru flotă. Istoricul A.D. Xenopol se oferă să facă gratuit lecțiile de istorie la un liceu din Iași ale profesorului titular, mobilizat, ca acesta să nu fie silit a-și plăti înlocuitor. Profesorii universitari și cei secundari organizează periodic în mai multe orașe reuniuni pentru dezbaterea „evenimentelor naționale actuale“. Donațiile pentru Crucea Roșie se înmulțesc (bani, lenjerie ș.a.).

Sunt și manifestări indirecte, vizând sensibilizarea opiniei publice pentru idealul național. Bicentenarul morții lui Constantin Brâncoveanu e un prilej binevenit (N. Iorga ține conferințe la Academie, V. Drăghiceanu publică lucrarea *În amintirea lui Constantin Brâncoveanu, 1714-1914*).

Pe acest fundal de nesiguranță, îngrijorare și derută se stinge din viață, la 27 septembrie/10 octombrie, regele Carol I. Necroloagele sunt reținute, concise, lipsite de efuziune: a înțeles realitățile românești și a avut un desăvârșit simț al datoriei, știind să se stăpânească în toate împrejurările. Testamentul lăsat îl caracterizează cel mai bine: a cerut să fie îngropat lângă Biserica de la Curtea de Argeș, iar dacă românii voiau altfel, atunci dorea să-și doarmă somnul de veci în curtea Bisericii Cărmidari din București.

Reginei Elisabeta îi lăsa venitul moșiilor Broșteni, Sinaia, Predeal, Mănăstirea, Slo-

bozia-Zorleni. Galeria de tablouri, inventariată de Léo Bachelin, revenea țării. Următoarele instituții primeau legate în bani: Academia Română, Fundația Universitară care îi purta numele, Orfelinatul „Ferdinand“ de la Zorleni, Internatul fetelor de ofițeri de la Craiova, Școala industrială de la București, Societatea de binefacere „Elisabeta“, Societatea Română de Geografie, Fondul de ajutor pentru ofițeri, Fondul de ajutor pentru studenții săraci, Fondul de burse în străinătate pentru profesorii școlilor industriale, Biserica națională, cantinele școlare, Casa rurală de ajutor, biserica catolică, biserica protestantă.

Banii se dădeau efectiv la un an de la moartea sa, ca să mai producă dobândă (estimată la 500.000 de franci). Personalul Curții își primea leafa în continuare până în septembrie 1915.

Poate ca să înlesnească decizia succesorului său, regele i-a spus juristului Ion Procopiu, cu o zi înainte de a închide ochii: „Țin să se știe în mod special că nu sunt împotriva realizării idealului nostru național“.

Moartea suveranului, înconjurată de neli-niște, închidea o epocă în istoria României. Contemporanii au numit-o, după pilda Europei, *La belle époque*, răstimp în care lucrurile bune precumpăniseră, România se afirmase ca arbitru Balcanilor, se modernizase într-un ritm accelerat și își valorificase profitabil resursele naturale. Școala, după povața înțeleptului monarh, își propunea – și reușea – să creeze în primul rând caractere și mai apoi erudiți. Legăturile cu Europa erau cultivate firesc, cu statornicie. Fără a idealiza domnia primului rege al României, trebuie observată motivația oamenilor de a spera, dorința de a se implica în viața cetății, cultivarea acelei stări de spirit care dă putere unei națiuni, cuprinsă în cuvântul patriotism. ■

**Ion Pavel, unul dintre românii din Bucovina
înrolați în armata austro-ungară**

Carol I, întâiul rege al României

1914

Retorica oficială a Centralilor nu poate ascunde realități dramatice. Nemții tranzitează explozivi prin Ploiești, pentru Imperiul Otoman, fiind surprinși de poliția română. Ziarele românești nu mai pot pătrunde în monarhia bicefală (contravenienții făceau opt zile de închisoare). Contrar legiferărilor internaționale, armata K.K. (austro-ungară) folosea gloanțe dum-dum (explozive, erau interzise prin convențiile internaționale), iar autoritățile vieneze dădeau afară studenții străini din Universitate. Dramele românilor sunt sfâșietoare. În Galiția, cei din armata împăratului Franz Joseph luptă împotriva fraților din armata rusă. Iar George Coșbuc se întrebă copleșit: de ce a trebuit să moară cei patru nepoți ai săi de la surori? Un apel al intelectualilor germani către lumea întreagă dă măsura demagogiei berlineze: războiul a fost impus Germaniei; ea a atacat Belgia, ca aceasta să nu fie atacată de Franța și Anglia...

Într-o vreme când războiul „a otrăvit” până și Elveția („țară liberă, frumoasă, bogată, muncitoare”, cum o caracteriza un ziar bucureștean), nemții elvețieni au ajuns în primul rând nemți și francezii elvețieni se simt francezi. De aceea, lupta de la Mauberge (23 august, la granița franceză) e sărbătorită la Geneva ca probă de rezistență, iar la Zürich e clamată ca înfrângere.

Belgienii din Societatea „Waterloo” bat medalii în care amestecă puțin pământ luat de pe câmpul bătăliei din 1815, îmbibat de sânge, unde a fost înfrânt Napoleon I. Acum, arii tot mai largi din Europa sunt însângerate. Aceasta nu-i împiedică pe utopiști să viseze. Un articol naiv, *Datoria neutrilor*, sugerează ce ar trebui făcut: o ligă antirăzboinică, unde să intre Italia, Spania, Olanda, țările scandinave, România, Bulgaria, Grecia.

Într-o săptămână această coaliție ar putea impune pacea și apoi ar redesena harta continentului, „după voința popoarelor”. Concluzia: o Europă pacifistă înseamnă o Europă mulțumită.

Între neutri, România e ca într-o vitrină: atât Centralii cât și puterile Antantei îi așteaptă hotărârile. E un climat politic complicat, asupra căruia planează sfârșitul previzibil al celui care i-a condus destinele vreme de 48 de ani – regele Carol I.

Cei mai vocali sunt intelectualii. Liga Culturală îl avertizează pe prim-ministrul Ionel Brătianu că rușii se pregătesc să invadeze Transilvania. Cum acolo românii sunt persecutați, vor crede că eliberarea le vine de la ruși. Prin urmare, România trebuie să se decidă! Profesorii universitari din București redactează o moțiune pentru ca România să atace monarhia învecinată (un singur vot e potrivnic, al lui Ion Bîanu). Profesorii secundari organizează o adunare cu același deziderat. O altă manifestare a universitarilor din Capitală, 58 la număr, cere „intrarea în acțiune”. Și voci din afară incită România: *Il Secolo* de la Roma susține că Transilvania trebuie atacată de armata română. *Novoie vremeia*, publicație rusească, îndeamnă România să se implice, în vederea realizării „unității naționale”.

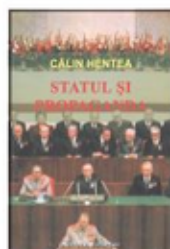
Franța își face calcule financiare în ceea ce privește Rusia: a împrumutat-o cu 17 miliarde de franci (și încă două în această lună), dar nu e un aliat de nădejde, căci mobilizează greu, trupele se deplasează anevoie, iar infrastructura (căi ferate, telefoane, telegraf) e slabă.

Aparent România stă în expectativă. Și totuși țara profundă se pregătește. Societatea de binefacere „Mama răniților” confecționează pansamente pentru armată. Vasile T. Nicolescu scoate o hartă a „României viitoare”: Moldova, Mun-

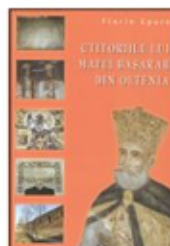
PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

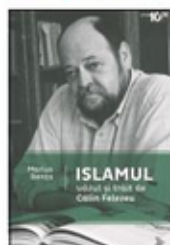
● **Anatol Petrencu – UN SCURT POPAS NECESAR DRUMULUI** (sub egida Universității de Stat din Moldova, a Facultății de Istorie și Filosofie, și a Institutului de Istorie Socială „ProMemoria”)
Chișinău, 2014, 326 pp.

● **Călin Hentea – STATUL ȘI PROPAGANDA**
Institutul European, Iași, 2014, 266 pp.

● **Florin Epure – CTITORIILE LUI MATEI BASARAB DIN OLTEANIA**
Editura RAO, București, 2014, 287 pp.

● **Marius Bența – ISLAMUL VĂZUT ȘI TRĂIT DE CĂLIN FELEZEU**
Editura Bybliotek, Cluj-Napoca, 2012, 74 pp.

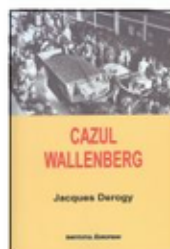
● **Florica Mățau – PAȘI ÎNAINTE... SAU PAȘI ÎNAPOI?! COPILĂRIE DEPORTATĂ**
Editura ASE, București, 2012, 171 pp.

● **STUDIA ET DOCUMENTA TURCOLOGICA** (apărută sub egida Universității Babeș-Bolyai și a Institutului de Turcologie și Studii Central-Asiatice Cluj-Napoca)
Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2013, 363 pp.

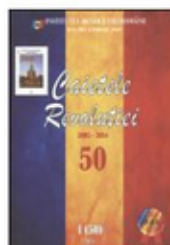
● **Eugen Stănescu, Iulia Stănescu – COLONELUL NICOLAE ZĂGĂNESCU ȘI REGIMENTUL 9 AA**
Editura Printeuro, Ploiești, 2003, 219 pp.

● **Jacques Derogy – CAZUL WALLENBERG** (Traducere, prefață și note de Andrei Alexandru-Căpușan)
Institutul European, Iași, 2013, 414 pp.

● **REVISTA ROMÂNĂ DE STUDII DE INTELLIGENCE**
Nr. 10, decembrie 2013, București, 2013, 246 pp.

● **CAIETELE REVOLUȚIEI. 2005-2014** (editată de Institutul Revoluției Române din decembrie 1989)
Nr. 1(50), 2014, 125 pp.

● **MAGAZIN DE FILATELIE, CARTOFILIE ȘI NUMISMATICĂ** (editor: Asociația Filateliștilor „Tomis” Constanța)
An XIX, nr. 128, iulie-decembrie 2013, 24 pp.

● **CAIETE SILVANE** (Revistă de cultură editată de Centrul de Cultură și Artă al Județului Sălaj, sub egida Uniunii Scriitorilor din România)
Serie nouă, Anul X, Nr. 7 (114), iulie 2014, 48 pp.

DOUĂ DESCOPERIRI

Prof. univ. dr. SABIN ADRIAN LUCA

Lemnul este omniprezent în viața noastră. Uitându-ne către trecutul apropiat suntem mândri de civilizația lemnului, specifică arealului geografic și etno-istoric în care trăim. Dacă ne îndepărtăm mai mult, semnalele arhitecturii sau artefactelor din lemn devin tot mai obscure și greu detectabile. Cercetările efectuate pe autostrada Orăștie-Sibiu au dus la descoperiri spectaculoase. Două dintre acestea sunt extrem de importante pentru folosirea lemnului în epocile îndepărtate.

Prima descoperire a fost făcută pe tronsonul IV, Sibiu – Săliște. În situl arheologic Cristian I (*Magazin istoric*, nr. 10/2012), considerat drept cel mai vechi sit neolitic din România, s-a descoperit o construcție din lemn, o fântână.

Chiar dacă ne-am fi bucurat mai mult ca monumentul de arhitectură descoperit să aparțină epocii neolitice, a trebuit să ne consolăm cu faptul că ne aflăm în fața unei descoperiri de epocă romană, așa cum indicau materialele arheologice scoase la lumină cu prilejul cercetării (ceramica, unelte din metal). În imediata apropiere a fântânii începea zidul unei construcții cu pereți din piatră, care nu a putut fi cercetată în întregime – din păcate –, deoarece eram la limita de excavație a autostrăzii. Sigur că va fi cercetată într-un viitor, în care vom găsi finanțări pentru cercetări sistematice.

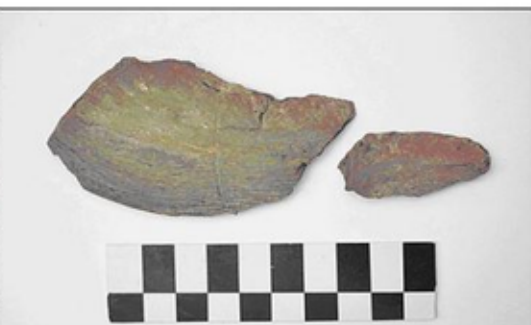
Oricum, ne aflăm în fața unei descoperiri de excepție din mai multe puncte de vedere. În primul rând, obiectele sau construcțiile din lemn cu vârsta de 2.000 de ani, păstrate în funcțiune, sunt puține. Fântâna s-a păstrat atât de bine, încât, după operațiunile de fixare a echilibrului chimic al lemnului, aceasta va putea fi reconstituită în Muzeul Național Brukenthal. În al doilea rând, avem noi argumente pentru demonstrarea modului în care se lucra în lemn în epoca romană, amănuntele extrase prin cercetarea arheologică fiind fundamentale pentru demonstrarea tehnologiilor de prelucrare și asamblare a acestuia în epocă. În al treilea rând, și poate că cel mai spectaculos, s-a putut

data prin metoda dendrocronologică și anume ultimul inel al lemnului de brad analizat se datează în secolul II d.H. (mulțumim colegilor Tóth Boglárka și Botár István de la Laboratorul Dendrocronologic din Transilvania pentru ajutorul acordat). Este unul dintre puținele cazuri de lemn din epoca romană datat cu precizie.

Al doilea caz este cel al unui fragment dintr-un vas din lemn folosit în vremea neoliticului timpuriu. Acesta a fost descoperit în situl arheologic de la Cristian III (*Magazin istoric*, nr. 2/2013), într-o locuință adâncită. Cea de a doua descoperire este mai importantă decât prima, deoarece vasele din lemn neolitice timpurii sunt foarte rare. Dacă până acum 30 de ani în România era o singură descoperire de acest fel, cea de la Grădinile, jud. Dolj, astăzi mai este una în județul Timiș.

Vasul de la Grădinile s-a constatat că este realizat din lemn fosil (data obținută este către 40.000 de ani). Așteptăm și datarea pentru Cristian III. Dacă aceasta se va încadra tot atât de târziu, ne aflăm în fața unui atelier specializat în fabricarea vaselor din lemn fosil, această explicație fiind și un argument pentru raritatea descoperirilor. Cauza rezidă în faptul că lemnul fosil este foarte tare, aproape de tăria pietrei, și este foarte greu de prelucrat cu mijloacele preistoriei.

Descoperirile ultimilor ani de pe marile șantiere de investiții ne-au întărit convingerea că viitorul ne va oferi multe surprize în ceea ce privește istoria veche a României. ■

Secțiune transversală a fântânii romane, Cristian I (stânga), și fragment dintr-un vas de lemn, Cristian III

MIRON CRISTEA (1868-1939)

Prof. univ. dr. IOAN SCURTU

Între realizările patriarhului Miron Cristea – a cărui personalitate am început să o evocăm în numărul trecut al revistei – se află construirea Palatului Patriarhal și sistematizarea zonei respective, repictarea Catedralei Patriarhale, construirea schitului de lemn din Toplița, înființarea Seminarului Teologic din Câmpulung pentru orfanii de război, a Academiei de Muzică Religioasă din București (1928) etc.

Miron Cristea a reluat proiectul construirii Catedralei Mântuirii Neamului, lansat în 1881, când a început adunarea de fonduri pentru realizarea sfântului lăcaș. În 1925, guvernul Ion I.C. Brătianu a deschis un credit de 3 milioane lei pentru elaborarea planurilor și pregătirea terenului. În legătură cu locul de amplasare au existat mai multe variante, între care Piața Ion

C. Brătianu de lângă Universitate (propunerea lui Octavian Goga), Dealul Mihai Vodă (N. Iorga, Petre Antonescu), colina din Parcul Carol (arhitect Cristofi Cerchez) ș.a. Patriarhul Miron Cristea a optat pentru Piața Bibescu Vodă, aflată la poalele Dealului Mitropoliei, unde a și pus piatra de temelie la 11 mai 1929. Cu toate demersurile și eforturile depuse, Catedrala

Mântuirii Neamului a rămas doar în stadiul de aspirație timp de opt decenii.

Sub conducerea lui Miron Cristea, Biserica Ortodoxă Română și-a sporit prestigiul internațional. Miron Cristea a vizitat Patriarhia Ecumenică din Constantinopol, unde a pledat pentru „crearea unui consiliu din reprezentanți ai tuturor bisericilor ortodoxe autocefale, care să se întru-

„Desigur, chemarea omului pe acest pământ este nu de a trăi în zadar, ci a-ți pune puterile sufletești și trupești ce ți le-a dăruit bunul Dumnezeu la muncă cinstită pentru tine însuși, pentru familia ta, iar de altă parte în scopul de a contribui cât mai mult la binele obștesc, la propășirea și întărirea neamului din care faci parte“.

Miron Cristea

RĂPEDI

3

1651. După executarea tatălui său regele Carol I, în 1649, de către Oliver Cromwell și abolirea monarhiei de către Parlament, fiul fostului suveran, viitorul rege Carol al II-lea, în vârstă de 21 de ani, întors din exil pentru a-și revendica tronul, se confruntă cu armata parlamentară a lui Cromwell la Worchester, bătălie ce pune capăt războiului civil englez. „Nu am mai văzut o asemenea ciocnire înversunată“, va afirma ulterior Cromwell. Carol luptă îndârjit, cu o armată alcătuită mai ales din scoțieni. „Sunt sigur că nu a existat vreodată vreun prinț mai curajos, își amintea un ofițer, în ziua luptei punându-și viața în pericol mai mult decât oricare ofițer din armata lui și călărind de la un regiment la altul“. În ciuda curajului, e limpede la sfârșitul zilei că regele pierde bătălia. De altfel, victoria de la Worchester a fost precedată de o alta, exact cu un an în urmă, la Dunbar, unde Oliver Cromwell și-a îndemnat soldații prin cuvinte rămase antologice: „Încredeți-vă în Dumnezeu, băieți, și păstrați-vă uscat praful de pușcă!“. Victoriile de la Dunbar și Worchester aduc lui Cromwell și Angliei deplina integrare a Scoției în Anglia. Carol fuge în Franța, rămânând în exil încă opt ani. Va domni între 1660 și 1685.

8

1727. Aleksandr Menșikov, care a acumulat imense bogății și a delapidat fonduri ale statului, calificat drept „cel mai mare hoț din imperiu“, este arestat. Complotul împotriva acestui favorit al lui Petru I, urzit de vechea aristocrație rusă și organizat cu sprijinul țarului Petru al II-lea, vine să sancționeze și acte necugetate: Menșikov s-a autonumit generalissim, s-a declarat, arogant față de dinastie, cel mai puternic om din Rusia și l-a ținut sub control pe tânărul Petru al II-lea. Pedepsa inițială, de decapitare, îi este comutată, prin indulgența țarului, în deportare în Siberia, împreună cu întreaga familie. Va muri acolo de mizerie, un an mai târziu.

12

1484. În această zi, când pe scaunul papal urcă Giovanni Cibo, nimeni nu se îndoieste că sub noul papă, Inocențiu al VIII-lea, Vaticanul va fi scena unor scandaluri. Corupția, privilegiile, intrigile devin la ordinea zilei. „Sfântul Părinte“, dispus să tolereze viciul, tată a doi fii nelegitimi, își permite chiar să-și recunoască oficial copiii. Afișează însă o implacabilă severitate. Bula *Summis desiderantes* din decembrie același an accentuează greșelile comise de Inchiziție împotriva vrăjitoriei, în condițiile în care toate spiritele înalte ale veacului se manifestă împotriva credinței ce atribuia vrăjitoarelor puteri supranaturale. Conform bulci, vrăjitoarele sunt originea tuturor relelor. Urmează cele mai oribile crime contra lor, autorizate de Biserică.

22

1960. În căutare de prestigiu și pe fondul războiului din Algeria, filosoful francez Jean-Paul Sartre convinge 121 de intelectuali, în speranța că va fi arestat, să semneze o declarație privind „dreptul la nesupunere [al slujbașilor publici, al militarilor etc.] în Războiul din Algeria“. A cincea republică este însă condusă de doi bărbați de o inteligență și cultură ieșite din comun: de Gaulle și Malraux. Primul spune Cabinetului că este mai bine să nu te atingi de intelectuali: „Oamenii aceștia au pricinuit la vremea lor o groază de probleme, dar este important ca noi să continuăm să le respectăm libertatea de gândire și de expresie în măsura în care este compatibilă cu legile statului și unitatea națională“. Iar al doilea, ministru al Culturii, îl susține: „Mai bine să-l lăsăm pe Sartre să strige «Trăiască [teroriștii]» în Place de la Concorde, decât să-l arestăm și să ne punem într-o situație penibilă.“

29

1862. În vârstă de 44 de ani, Karl Marx, care practică din când în când jurnalismul, îndeosebi în scop politic, nu pentru a câștiga bani, și care nu a încercat niciodată cu adevărat să obțină o slujbă, pentru că mama i-a trimis bani, candidează pentru un post de funcționar la căile ferate, dar este respins pe motiv că are un scris prea urât.

decizii au fost confirmate prin legile din 4 ianuarie 1926.

Un fecior de țăran pentru echilibrul țării

Regența a intrat în funcțiune la 20 iulie 1927, ca urmare a morții regelui Ferdinand. Prezența patriarhului în cea mai importantă instituție a României a generat controverse. Istoricul Ioan Lupaș îl numea pe Miron Cristea „un Antim Ivireanu al zilelor noastre”, făcând aluzie la înaintașul său care în timpul vacanțelor domnești își asumase conducerea Țării Românești. Diplomatul Raoul Bossy scria despre Miron Cristea: „fecior de țărani din Toplița Română (Mureș), era de vreo 60 de ani când a ajuns regent al țării. Avea o înfățișare falnică și regească – cel mai decorativ și impunător dintre regenți, cu toată obârșia sa modestă. Frumos, inteligent, cu ochi scilipitori, dădea mai mult impresia de bărbat politic, decât a unui înalt ierarh”.

Pe de altă parte, Nae Ionescu susținea că funcția de patriarh era incompatibilă cu cea de regent, desfășurând o susținută campanie împotriva acestuia prin ziarul *Cuvântul*.

La 3 august 1927 Parlamentul a votat proiectul de lege prin care atribuțiile patriarhului erau exercitate, pe timpul mandatului de regent, de ierarhii menționați în Statutul de organizare a B.O.R. Miron Cristea nu mai îndeplinea funcția de patriarh, dar influența sa în conducerea B.O.R. continua să fie covârșitoare.

Regele Mihai și Regența, carte poștală din anul 1928

În calitate de regent, Miron Cristea a avut de făcut față luptelor politice, în primul rând campanii opoziționiste a Partidului Național-Țărănesc, pentru cucerirea puterii. Ca urmare a demisiei guvernului Vintilă Brătianu, la 3 noiembrie 1928, regentul Miron Cristea a optat pentru un guvern de uniune națională, dar Iuliu Maniu nu a acceptat. Miron Cristea avea să scrie că liderul național-țărănist „mereu accentua masele, democrația, vocea po-

porului, căruia agenți inconștienți i-au zbicuit toate instinctele. Atunci l-am chemat la mine și i-am ținut o lecție aspră, date fiind relațiile noastre de colegi la Universitate. I-am făcut aspre imputări pentru ținuta lui arogantă, care are o singură posibilitate categorică, bazat pe masele cărora li s-au făcut promisiuni fără rost”. Iuliu Maniu i-a replicat: „Am

în buzunar împrumuturi [externe], capital străin, soluții de criză”. Patriarhul-regent i-a spus: „Nu cred. Criza e mai mare ca tine, ca orice guvern”. Până la urmă, la 10 noiembrie 1928, Regența a încredințat conducerea guvernului lui Iuliu Maniu.

În ziua de 20 mai 1929 au fost organizate mari festivități consacrate împlinirii a zece ani de la Marea Unire (acestea fuseseră amânate cu câteva luni pe fondul crizei politice). În cuvântul rostit în Parlament, Miron Cristea aprecia: „Nu putem serba cu vrednicie unitatea noastră națională și îndeosebi alipirea Ardealului la patria mamă, fără a aminti generației de azi și din viitor, cu sentimente de adâncă și veșnică recunoștință, faptele acelor care – în decursul veacurilor de înstrăinare – au contribuit cu munca lor la menținerea românismului, la întărirea sa culturală, socială și economică și mai ales celor care cu vitejia și cu jertfa vieții lor au hotărât întregirea țării”.

Regența s-a dovedit o instituție inefficientă, al cărei prestigiu s-a diminuat pe măsură ce se dezvoltă curentul carlist (în favoarea întoarcerii principelui Carol). Însuși pa-

Patriarhul Miron Cristea și Gh. Buzdugan (primul din dreapta), regenți

nească periodic și să pregătească proiectele de chestiuni cu caracter general pentru întregul ortodoxism“.

S-a bucurat de călduroase primiri din partea înalților ierarhi în Grecia (la Pireu și Atena), în Egipt (Alexandria și Cairo), în Palestina (la Ierusalim, Bethleem, Ierihon, Nazaret ș.a.), în Marea Britanie (Londra), Polonia (Varșovia) etc. La rândul său, Miron Cristea i-a primit în România pe reprezentanții bisericilor ortodoxe surori, precum și bisericilor anglicane, luterane și pe cei ai cultului mozaic.

Împăratul Etiopiei Haile Selassie aprecia, în 1936, că Miron Cristea era „cel mai mare patriarh al ortodoxiei“.

La stăruința românilor stabiliți în America, patriarhul Miron Cristea a inițiat proiectul de lege pentru înființarea Episcopiei ortodoxe din America cu sediul în Detroit, care a fost adoptat în aprilie 1934. De asemenea, în anii 1935-1938 s-a construit la Ierusalim un Așezământ românesc, cu o biserică și un cămin pentru pelerini.

Cârja în slujba Coroanei

Pe de altă parte, Miron Cristea a fost împotriva încheierii Concordatului cu Vaticanul în condițiile cerute de nunțul papal, prin care se crea o situație privilegiată bisericii catolice și se asigura gestionarea averii acesteia în favoarea papalității. După lungi negocieri, Concordatul a fost semnat de Vasile Goldiș, ministrul Cultelor în guvernul Averescu, la 10 mai 1927, dar a fost ratificat de Parlament abia în mai 1929.

Patriarhul Miron Cristea a făcut parte din Regentă în perioada 1927-1930. A ajuns în această demnitate ca urmare a renunțării principelui Carol la calitatea de moștenitor al Coroanei României. Prima renunțare s-a produs în august 1918, când Carol a părăsit unitatea militară și s-a deplasat la Odessa, unde s-a căsătorit cu Maria Valentina (Zizi) Lambrino (*Magazin istoric*, nr. 10/2008). A revenit asupra acestei decizii în noiembrie 1918, dar a renunțat din nou în august 1919. În mai 1921 s-a căsătorit cu principesa Elena a Greciei, care în oc-

tombrie 1921 l-a născut pe Mihai. În decembrie 1925, Carol a renunțat pentru a treia oară, rămânând în străinătate împreună cu Elena Lupescu. De această dată, regele Ferdinand a decis „să taie creanga putredă din arborele frumos al dinastiei“ și a cerut Consiliului de Coroană, desfășurat în ziua de 31 decembrie 1925, să accepte decizia lui Carol.

Invitat la Consiliu, patriarhul Miron Cristea s-a raliat propunerii regelui. „Dacă Majestatea Voastră, care ca tată îl iubiți și mai mult și credeți că nu mai revine, luând hotărârea nestrămutată de a-i primi renunțarea, eu nu pot face alta, decât cu loialitate să mă supun înaltei hotărâri“.

Miron Cristea a participat și la „consiliul restrâns“ desfășurat la Sinaia în ziua de 3 ianuarie 1926, când s-a stabilit componența Regenței, care să exercite prerogativele regale în eventualitatea că principele Mihai ar ajunge pe tron înainte de vârsta majoratului (18 ani). Cu acel prilej, patriarhul a fost nominalizat regent, alături de principele Nicolae și juristul Gheorghe Buzdugan. Aceste

Patriarhul și suita sa

hidra cu 29 capete electorale care ne-a învrăjbit fără niciun folos pe toți spre paguba tuturor și a țării. Astăzi s-a rupt păienjenșul de pe ochii cetățenilor României întregite, ca să vadă limpede de unde le vine mântuirea: de la eroica hotărâre a Majestății Tale și de la înțelegerea rosturilor țării și adevăratelor ei interese. Astăzi s-au distrus zarva, cercurile, bățiile electorale și chiar omorurile și în locul lor se vor întrona liniștea, munca, pacea și unirea, pecetluite pe frățeștile îmbrățișări ale poporului, ca în timpurile legendare". Era, desigur, o iluzie care avea să fie dezmințită de realitățile concrete.

Prin decretul din 30 martie 1938 partidele politice au fost interzise. La 16 decembrie același an s-a înființat Frontul Renașterii Naționale, declarat „unica organizație politică în stat”. Luând cuvântul în ședința Consiliului Superior al F.R.N. din 29 ianuarie 1939, Miron Cristea pleda pentru o legătură cât mai strânsă între rege și popor, activiștii acestuia trebuind să-i „cunoască păsurile, lipsurile, greutățile și toate condițiile de viață și să caute a găsi și recomanda celor competenți mijloacele de îndreptare a relelor”.

La 14 august 1938 a fost adoptată o reformă administrativă, prin care se introducea ținutul ca o nouă unitate administrativă. Județele au fost comasate în cadrul a zece ținuturi.

Patriarhul nu s-a implicat efectiv în actul de guvernare, principalul exponent politic al regimului carlist fiind ministrul de Interne Armand Călinescu. Sub supravegherea acestuia

s-a desfășurat, în mai 1938, procesul intentat lui Corneliu Zelea Codreanu, șeful Mișcării Legionare, care a fost condamnat la zece ani de temniță. Sototii dușmani ai regimului și ai țării, sute de legionari au fost arestați și internați în lagăre special amenajate. În noaptea de 29/30 noiembrie 1938, Codreanu și alți 13 legionari (asasinii lui I.G. Duca și ai lui Mihail Stelescu, *Magazin istoric*, nr.1/2009) au fost uciși în timp ce erau transportați de la închisoarea din Râmnicu Sărat spre cea de la Jilava. Prin funcția pe care o deținea, patriarhul Miron Cristea a girat asemenea acte reprobabile.

Constatând că patriarhul Miron Cristea era tot mai slăbit, la 1 februarie 1939, regele l-a numit pe Armand Călinescu în funcția de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, care a preluat efectiv conducerea guvernului. Apoi, la 21 februarie, Carol al II-lea a semnat decretul prin care Miron Cristea, președintele Consiliului de Miniștri, intra într-un concediu de o lună de zile.

La 22 februarie patriarhul a plecat la Cannes „cu nădejdi

de însănătoșire”. În tren a căpătat o bronhopneumonie, stingându-se din viață la 6 martie 1939. Depus inițial în biserica rusească (ortodoxă) din Cannes, patriarhul a fost adus în țară, unde i s-au organizat funeralii naționale. Regele Carol al II-lea avea să noteze: „Sicriul, așezat în mijlocul Catedralei, avea un capac de sticlă, așa încât am putut să-l văd o ultimă dată pe acest bun slujitor al Bisericii și al Țării”. A fost înmormântat în cripta din interiorul bisericii Patriarhale în ziua de 14 martie 1939.

În testamentul său, Miron Cristea a scris: „Desigur, chemarea omului pe acest pământ este nu de a trăi în zadar, ci a-ți pune puterile sufletești și trupești ce ți le-a dăruit bunul Dumnezeu la muncă cinstită pentru tine însuși, pentru familia ta, iar de altă parte în scopul de a contribui cât mai mult la binele obștesc, la propășirea și întărirea neamului din care faci parte”.

Miron Cristea, cel dintâi patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, și-a legat numele de Marea Unire din 1918, de unificarea bisericilor din vechiul Regat, Transilvania, Basarabia și Bucovina, de creșterea influenței și prestigiului bisericii strămoșești, atât în țară, cât și în străinătate. S-a implicat în viața politică în momente de criză, sperând că prin spiritul său de echilibru, prin apelul la învățămintele Bibliei, va reuși să pună capăt disputelor, să instaureze o stare de normalitate în societatea românească. Dorința și bunele sale intenții nu au dat rezultatele scontate. ■

triarhul îi mărturisea lui Octavian Goga că el nu putea face nimic, deoarece nu reprezintă „decât 33 procente”, iar lui N. Iorga îi spunea: „Regența nu merge pentru că n-are cap. Prințul [Nicolae] își fumează țigările, Sărățeanu [ales regent în urma decedului lui Gheorghe Buzdugan în octombrie 1929] cercetează cărțile, eu, un preot, nu pot decât să încerc o împăcare”.

La 6 iunie 1930, principele Carol a sosit inopinat în țară (*Magazin istoric*, nr. 6/2007, 4/2008 și 1/2010) decis să ocupe tronul părintesc, punând factorii politici, inclusiv Regența, în fața faptului împlinit. Miron Cristea i-a propus lui Carol să devină membru al Regenței, dar acesta nu a acceptat. Ca urmare, regenții Miron Cristea și Constantin Sărățeanu și-au dat demisia, afirmând că erau puși în situația de a nu-și respecta jurământul de credință față de regele Mihai. În ziua de 8 iunie 1930 principele Carol a fost proclamat regele României.

Miron Cristea și-a reluat, oficial, funcția de patriarh, implicându-se într-o vastă operă constructivă. A acționat pentru dezvoltarea învățământului teologic, a publicațiilor bisericești, pentru traducerea unor cărți sfinte, în primul rând a unei noi ediții a Bibliei de către Gala Galaction, Vasile Radu și mitropolitul Nicodim, publicată în 1936.

1 ianuarie 1939. Patriarhul Miron Cristea, alături de Armand Călinescu și alți oficiali

Compromisuri politice: carlismul și partidul unic

La începutul anului 1938, patriarhul Miron Cristea a intrat din nou în viața politică, de această dată în calitate de președinte al Consiliului de Miniștri. Era o perioadă de mari tensiuni politice. În urma alegerilor parlamentare din 20 decembrie 1937 niciun partid nu a reușit să câștige majoritatea mandatelor, fapt ce i-a permis lui Carol al II-lea să numească în fruntea guvernului pe Octavian Goga, al cărui Partid Național-Creștin obținuse abia 9,15% din voturile cetățenilor.

Patriarhul Miron Cristea cu William Gordon Lang, Arhiepiscop de Canterbury

În ziua de 10 februarie 1938, guvernul Goga a fost demis și s-a constituit un nou cabinet prezidat de Miron Cristea. Era un guvern de „uniune națională”, girat de șase foști prim-miniștri, care ocupau funcția de secretar de Stat.

Nicolae Iorga aprecia că era o alegere foarte bună

în acele împrejurări istorice. „Am stat atâta vreme supt puterea vrăjilor electorale. Am răbdad viața parlamentară ieșită din sila ciomegilor. Am văzut înaintea noastră primejdia unui viitor impus cu revolverul la tâmplă [aluzie la Mișcarea Legionară]. Am intrat supt oblăduirea Cârjei [Patriarhale], care întrebuințată viteaz, după marile noastre tradiții, cuprinde o taină înaintea căreia armele cad”. Într-o circulară adresată preoților și tuturor credincioșilor, patriarhul Miron Cristea afirma că a primit înalta demnitate de șef al guvernului „pentru a oferi munca mea și experiențele mele la așezarea țării pe temelii noi, de liniște, de ordine, de disciplină socială, de autoritate legală”, drept care cerea tuturor să contribuie „de a întrona liniștea, pacea și armonia socială”.

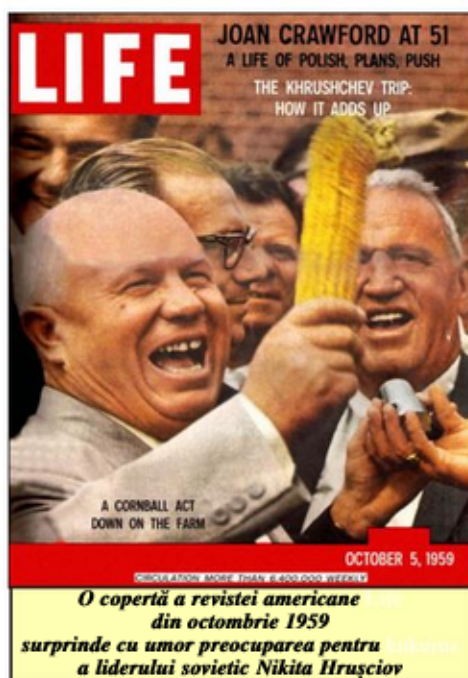
La 27 februarie 1938 a fost promulgată o nouă Constituție, în cadrul unei ceremonii desfășurate la Palatul Regal. Cu acel prilej, patriarhul s-a adresat regelui: „Astăzi s-a distrus

România îl avea cu U.R.S.S. în materie de integrare. Gheorghiu-Dej considera că era în interesul lui Hrușciov să mențină intactă imaginea unui bloc unit în jurul Moscovei și că, de aceea, amenințarea românească de a aduce în public deza-cordul privind integrarea blocului avea să determine conducerea sovietică să accepte punctul de vedere românesc. O a doua tactică pe care românii se gândeau să o folosească pentru a zădărnici planurile sovietice de integrare era aceea de a folosi în negocierile lor cu sovieticii „cartea chineză”, adică de a face aluzii că România și P.M.R. ar fi putut susține

China și Partidul Comunist Chinez (P.C.C.) în diferendul dintre Moscova și Beijing. Românii erau convinși că asemenea aluzii aveau să-i sperie pe sovietici și că, pentru a preîntâmpina o aliniere a României la pozițiile chineze, Hrușciov avea să renunțe, în cele din urmă, la proiectul integrării. Asemenea aluzii sunt, de altfel, trimise către Moscova în primăvara lui 1962, prin intermediul ambasadorului Poloniei la București.

Spre mirarea românilor, în timpul Consfă-tuirii C.A.E.R. din 6-7 iunie 1962, delegația Poloniei a retras propunerile de integrare economică pe care le făcuse în primăvara aceluiași an. În aceste condiții, delegații români au considerat că nu mai era cazul să „creeze divergențe” și nu au mai apelat la cele două tactici formulate în mai. Întrebându-se de ce au retras polonezii proiectele de integrare, Gheorghiu-Dej se arăta aproape convins că discuțiile sale cu ambasadorul Poloniei și amenințările voalate transmise prin intermediul acestuia către Moscova fuseseră cele care i-au determinat pe liderii sovietici să renunțe la ideea de a mai propune integrarea C.A.E.R. cu ocazia consfă-tuirii din iunie 1962.

Totuși, Hrușciov nu renunțase la ideile sale de reformare economică prin integrare. Liderul sovietic promovează asemenea idei și cu ocazia vizitei pe care o face în România câteva săptămâni mai târziu, între 18 și 25 iunie 1962.

Românii se așteptau ca oaspeții să facă presiuni asupra lor pentru a accepta integrarea și erau hotărâți să nu cedeze. În opinia lor, acceptarea integrării ar fi însemnat că România urma să renunțe la planurile de industrializare și să se specializeze în sectorul agricol, iar în cadrul sectorului agricol să devină un producător de cereale și plante furajere, dezvoltarea zootehnicii fiind repartizată altor state membre ale blocului. Considerând că o asemenea organizare economică ar fi creat dezavantaje economice și politice României, liderii români erau hotărâți în iunie 1962 să reziste oricărei presiuni de integrare.

Ca stăpânul cu slugile

Așteptându-l pe Hrușciov, Gheorghiu-Dej a organizat o amplă campanie – articole în presa centrală și locală, programe TV, declarații politice, demonstrații de masă, cântece, sloganuri etc. –, care sublinia, pe de o parte, „prietenia sinceră” dintre România și Uniunea Sovietică, dintre poporul român și cel sovietic, și care marca, pe de altă parte, determinarea României de a-și continua programul de industrializare și de dezvoltare a zootehnicii. Presa insistă în acele zile că obiectivele economice ale României vizau dezvoltarea industriei grele, a industriei chimice și a zootehnicii, iar astfel de mesaje publice erau menite, potrivit lui Gheorghiu-Dej, să-l facă pe Hrușciov să înțeleagă, o dată pentru totdeauna, că România nu va accepta nicodată specializarea și integrarea. Aluziile românilor rămân însă fără rezultat, Hrușciov susținând deschis și repetat proiectul integrării cu ocazia vizitei sale în România.

Delegația sovietică a sosit la 18 iunie și a fost formată din N.S. Hrușciov (secretar general al P.C.U.S. și prim-ministru al U.R.S.S.), V.V. Grișin (membru supleant al C.C. al P.C.U.S.), I.V. Andropov (membru al C.C. al P.C.U.S.) și I.K. Jegalin (ambasadorul U.R.S.S. în România). Potrivit liderilor români,

Fotografia oficială a întâlnirii din iunie 1962 (Fototeca online a comunismului românesc, cota 8/1962)

ÎNTELEGERI SECRETE ÎNTRU GHEORGHIU-DEJ ȘI HRUȘCIOV

ELENA DRAGOMIR

Într-un articol publicat în decembrie 2013 în Magazin istoric scriam că negocierile purtate în iunie 1963 de Nikita S. Hrușciov și Gheorghe Gheorghiu-Dej s-au încheiat cu un gentlemen's agreement. După îndelungi negocieri formale și informale, în 1962, 1963 și 1964, între Gheorghiu-Dej și Hrușciov s-au stabilit, direct sau prin intermediari, o serie de înțelegeri, cu următoarele caracteristici: erau informale, verbale, secrete și subînțelese. Miza lor principală a fost reformarea prin integrare economică a C.A.E.R., un proiect propus de U.R.S.S., susținut constant de celelalte state ale blocului estic, dar respins în mod repetat de România.

În lunile aprilie și mai 1962, polonezii au trimis la București două proiecte de integrare economică a blocului, propunând ca materialele lor să fie discutate și adoptate cu ocazia consfăturii C.A.E.R. planificate pentru 6-7 iunie 1962. Deși propunerile sosiseră de la Varșovia, Gheorghiu-Dej și ceilalți membri ai Biroului Politic al C.C. al P.M.R. erau convinși că ele fuseseră de fapt ticluite la Moscova, probabil de către Hrușciov însuși.

Amenințări de ambele părți

În ședința Biroului Politic din 30-31 mai 1962, liderii români decid tacticile pe care delegația română la consfătuirea C.A.E.R. din iunie urma să le aplice pentru a bloca integrarea economică. Cu această ocazie se discută, pentru prima dată, ca delegația României să facă public diferendul pe care

SODOMA ȘI GOMORA

Catastrofe, dezastre, războaie ... în opinia multora dintre contemporani, la originea lor ar sta prea multe păcate ale societății în care trăim. New York-ul, Londra, chiar și... autohtonul Galați (grație seriei de cutremure care au zg-

Salvarea lui Lot de către îngeri

duit zona de la malul Dunării) devin noi Sodome și Gomore. Exemplul biblic al cetăților distruse de mânia lui Dumnezeu reapare din ce în ce mai des în discuții. Mai ales că mitul în sine a născut, de-a lungul timpului, numeroase interpretări.

THEO STĂNESCU-STANCIU

● În căutarea celor zece fără de păcat ● Alungarea îngerilor ● Pentru că a privit în urmă, a devenit stâlp de sare ● O țară rodnică și binecuvântată – arsă în întregime ● Unde s-au aflat orașele înghițite de flăcările Iadului? ● Adnotările unui astronom sumerian

Conform poveștii relatate în Biblie, în cartea *Facerii*, capitolul 19, fără-delegile îi mânau pe locuitorii celor două cetăți din câmpia fertilă de la Marea Moartă, Sodoma și Gomora (*Magazin istoric*, nr. 7/1983). Printre ei se număra însă și Lot, nepotul primului dintre cei trei patriarhi, Avraam. Dumnezeu l-a avertizat pe patriarh că va distruge orașele păcatului. Avraam a încercat să se târguiască: dacă vor fi găsiți acolo cel puțin zece oameni dreți, Domnul să se îndure de ei și să îi lase în viață. Astfel, doi îngeri au fost trimiși în îndepărtatele ținuturi în căutarea celor fără de păcat. Au ajuns în Sodoma seara, unde i-a întâmpinat chiar Lot, „care s-a sculat înaintea Lor și s-a plecat cu fața până la pământ” și i-a invitat stăruitor să îi calce pragul.

La scurt timp, toți locuitorii cetății, „tot poporul din toate marginile, de la tânăr până la bătrân”, i-au înconjurat casa și l-au chemat, cerându-i să-i scoată afară pe străinii pe care i-a găzduit. Stăpânul casei a încercat în van să-i potolească, oferindu-le, în schimb, chiar propriile fiice, fecioare încă. Nimic însă nu

i-a putut stăpâni pe sodomiti, care s-au repezit să îi spargă ușa și să năvălească înăuntru.

Atunci, îngerii l-au pus la adăpost pe Lot, iar pe invadatori „i-au lovit cu orbire de la mic până la mare, încât în zadar se chinuiau să găsească ușa”. Păcatul nu mai putea fi învins, iar îngerii au decis să pună în aplicare planul divin. L-au sfătuit pe Lot să-și ia ce are mai drag pe lume și să-i urmeze, fără a se uita înapoi. „Și atunci Domnul a slobozit peste Sodoma și Gomora o ploaie de pucioasă și foc din cer... și a stricat cetățile acestea, toate împrejurimile lor, pe toți locuitorii cetăților și toate plantele ținutului acela”. Ascultător, Lot a scăpat, luând drumul exilului, împreună cu cele două fiice; numai soata sa, curioasă, a privit înapoi, spre locul ce le fusese cămin atâta vreme, și Dumnezeu a prefăcut-o în stâlp... de sare.

Multe dintre scrierile Antichității au preluat mitul, relatând propriile versiuni despre cauza distrugerii celor două cetăți din câmpia altădată extrem de fertilă a Mării Moarte, comparată adesea cu Grădina

Hrușciov s-a arătat lipsit de politețe și de diplomatie, purtându-se cu gazdele sale „ca un stăpân cu slugile”. Gheorghiu-Dej era convins că Hrușciov se arăta atât de ostil din cauză că România îl împiedicase să-și impună proiectul de integrare economică cu ocazia consfătuirii C.A.E.R. din iunie 1962.

Discuțiile bilaterale au debutat cu un raport al lui Gheorghiu-Dej despre evoluțiile economice din România. Liderul român a subliniat progresele pe care le-a făcut țara lui în domeniile dezvoltării industriei și agriculturii și i-a invitat pe oaspeți să viziteze uzinele „Grivița Roșie”, „Electroputere” Craiova, uzina chimică de la Borzești și Institutul de Cercetări Agricole de la Fundulea, pentru a vedea aceste progrese. Răspunzând, Hrușciov l-a acuzat că prezintă cifre false și succese inexistente și a criticat puternic politicile industriale și agricole ale României. Prezentând o serie de „considerații”, a insistat că România ar fi trebuit să-și sporească producția de porumb, aplicând așa-numita metodă a culturii în pătrat, și că ar fi trebuit să adopte „măsuri concrete” de specializare agricolă. Liderul sovietic a afirmat că ar fi fost în interesul României să producă porumb pentru sectorul zootehnic est-german și să lase producția de carne și de echipamente industriale în seama altor state membre ale C.A.E.R.

În opinia lui Hrușciov, specializarea în cadrul C.A.E.R. ar fi fost în interesul statelor mici și mai puțin dezvoltate din punct de vedere industrial, precum România, Ungaria și Bulgaria. Mai departe, el a insinuat că România „dezvolta tendințe economice autarhice” și că liderii români nu ar fi fost „comuniști adevărați”. Răspunzând acuzațiilor, Gheorghiu-Dej a declarat că Moscova avea cifre greșite despre dezvoltarea economică a României și a subliniat că în România productivitatea de porumb la hectar era mai mare decât cea obținută în U.R.S.S. prin aplicarea metodei cultivării porumbului în pătrat.

Românii sunt mulțumiți

Cu ocazia vizitei din 18-25 iunie 1962, Hrușciov a apelat în egală măsură la promisiuni și la amenințări, dar partea română a rămas fermă pe poziții. În general, Gheorghiu-Dej a refuzat să se lase provocat și nu a acceptat să intre într-o discuție de fond cu privire la „considerațiile” prezentate de Hrușciov. Gheorghiu-

Dej nu i-a spus deschis „nu” lui Hrușciov, dar nici nu i-a acceptat ideile și propunerile de specializare și integrare. În schimb, i-a declarat că „toate problemele” și „considerațiile” pe care liderul sovietic le formulase aveau să fie examinate cu atenție de către conducerea din România și că, în urma acestei analize, partea română avea să-și anunțe la un moment dat, în viitor, poziția oficială. Fără a renunța definitiv la propunerile sale pro-integrare, dar subliniind că „nu vreau să ne certăm” și că nu dorea „divergențe” cu România, Hrușciov a acceptat că „până la urmă” decizia aparținea liderilor români. În încheierea vizitei, liderul sovietic a declarat că un organism supranațional de planificare în cadrul C.A.E.R. era un proiect pe termen lung, care nu avea deci să se materializeze foarte curând.

Tensiunile din spatele scenei au rămas ascunse publicului, ambele părți declarând în presă că vizita delegației sovietice în România a reprezentat o nouă manifestare a prieteniei îndelungate, a colaborării frățești și a nezdruccinatei alianțe dintre poporul român și cel sovietic. Liderii români erau foarte mulțumiți de rezultatul discuțiilor, căci, în interpretarea lor, fusese realizat un compromis, obținându-se o amânare a discutării problemelor legate de integrare. România promisese să „examineze” cu atenție propunerile lui Hrușciov, iar acesta acceptase (chiar dacă formal) că decizia aparținea liderilor români și că integrarea economică era un proiect pe termen lung.

În ciuda înțelegerii de a amâna o decizie în problema integrării, în a doua parte a anului 1962 și în prima parte a anului 1963, Hrușciov continuă să susțină public reformarea prin integrare. Dezacordul româno-sovietic culminează cu negocierile din martie-iunie 1963. După patru luni de negocieri fără rezultat, la 24-25 iunie 1963, Hrușciov – însoțit de Brejnev, Andropov, Podgornîi și Kosîghin – vine la București și poartă discuții cu delegația României, formată din Gheorghe Gheorghiu-Dej, Emil Bodnăraș, Petre Borilă, Nicolae Ceaușescu, Chivu Stoica, Alexandru Drăghici, Ion Gheorghe Maurer, Alexandru Moghioroș, Alexandru Bărlădeanu, Dumitru Coliu, Leonte Răutu, Leontin Sălăjan, Ștefan Voitec și Mihai Dalea. Discuțiile se încheie în favoarea României printr-un *gentlemen's agreement* între Gheorghiu-Dej și Hrușciov.

(Va urma)

Prigonirea lui Lot și pedeapsa prigonitorilor - focul din cer

O descoperire de la sfârșitul veacului al XIX-lea (1896), dintr-o biserică grecească, închinată Sfântului Gheorghe, din Madaba (localitate astăzi în Iordania, situată la aproximativ 30 km sud de Amman, cunoscută în Biblie sub denumirea de Medeba), merge oarecum pe aceeași variantă. Mozaicul original, ce datează din jurul anului 560 și care acoperă cea mai mare parte a pardoselii, păstrat într-o proporție destul de mare până astăzi, poate fi considerat una dintre cele mai vechi hărți ale Țării Sfinte. Pe ea sunt vizibile: Palestina, cetatea Ierusalimului, orașele Bethleem și Ierihon, râul Iordan, Marea Tiberiadei și Marea Moartă. Și orașul Toar apare în partea de sud-est a Mării Moarte.

Alți specialiști au îmbrățișat varianta conform căreia Sodoma ar putea fi localizată tot în Iordania, în peninsula El Lisan, la Bab-ed-Dhra, iar la o distanță de aproximativ 13 km sud, Gomora s-ar identifica cu Numeira. Săpăturile de la situl Bab-ed-Dhra începute în 1924 de Melvin Grove Kyle și William Albright au scos la iveală urmele unei așezări prospere, posibil din timpul lui Avraam, locuită între anii 3200-1900 î.Hr., distrusă însă în totalitate de foc. Albright, în lucrarea intitulată chiar *Explorările din Sodoma* (1928), arată: „Pucioasa tot pucioasă rămâne, chiar dacă ea a fost folosită de însuși Dumnezeu. Și o regiune peste care s-a abătut o ploaie de sulf va arăta ca o regiune sulfuroasă. Ei bine, așa și

este aici (la Bab-ed-Dhra). Am găsit sulf pur, în bucăți cât degetul meu mare. Este amestecat uneori cu alte reziduuri, cu roci, iar acum poate fi găsit împrăștiat de-a lungul malului mării, chiar pe partea de vest a mării, chiar și la distanțe de patru sau cinci mile, dar și risipit pe toată întinderea acestei câmpii”. Pentru Kyle însă orașul descoperit la Bab-ed-Dhra nu era de dimensiunile potrivite pentru a putea fi identificat cu certitudine cu vreunul dintre orașele la care face referire textul biblic. În lucrarea sa din 1932, *The Archaeology of Palestine and the Bible* (Arheologia Palestinei și Biblia), el arăta că locali-

zarea nu ar fi putut corespunde unui oraș de asemenea proporții: o câmpie destul de îngustă și, pe deasupra, și nepretabilă pentru culturi agricole. Câteva decenii mai târziu, alți arheologi, precum Paul W. Lapp, Walter E. Rast și Thomas Schaub sau David Neev și Kenneth Orris Emery, au încercat să-i aducă contraargumente, făcând trimitere și la elemente de climatologie și geomorfologie. Însă, conform cercetărilor întreprinse de Schaub, datele distrugerii celor două cetăți descoperite – Bab-ed-Dhra și Numeira – diferă: prima găsindu-și sfârșitul Numeira, 2600 î.Hr., Bab-ed-Dhra, între 2350-2060 î.Hr.

In textul biblic, focul și pucioasa – flăcările iadului – reprezintă mânia lui Dumnezeu. Descrierile, inclusiv cele ale distrugerii Sodomei și Gomorei, insistă pe limbile de flăcări, ploaia de pucioasă și fumul

O altă locație propusă pentru Sodoma: Tall el-Ham, în Iordania

Raiului. Pentru unul dintre cei mai importanți istorici romani, Tacitus, „șesul vecin cu Marea Moartă, cândva roditor și populat cu orașe mari, a fost nimicit prin fulger, urmele lui se văd pe pământul ars, astăzi cu totul și cu totul neroditor“. În *Geografia* istoricului și geografului grec Strabon este pomenită, de asemenea, distrugerea Sodomei, având la bază, se pare, tot un cataclism natural: „se spune chiar că zidurile Sodomei, orașul principal, mai există și că măsoară cât 60 de arene. Lacul a ieșit din matca lui, ca urmare a unui cutremur puternic, și a aruncat bitum topit, amestecat cu apă sulfuroasă, în timp ce focul tâșnea în sus și flăcările înghițeau stâncile“.

Pentru istoricul evreu din primul secol, de origine regală, Flavius Josephus, în lucrarea *Războiul iudaic*, tot un fulger ar fi fost cauza: „Provincia din preajma lacului Sodomei era cândva o țară binecuvântată prin rodnicia sa și se împodobește cu multe orașe, dar acum este cu totul arsă. Se spune că pentru nelegiuirile locuitorilor ei, a fost distrusă de fulger. Chiar și până astăzi se pot vedea unele rămășițe ale focului ceresc și urmele a cinci orașe“.

Episodul apare, fugitiv, și la alți autori. De pildă, pentru Ptolemeu, Marea Moartă era *Sodomorum lacus* (lacul din preajma Sodomei), iar pentru Origene, marele teolog al Alexandriei din veacul al III-lea, cauza salvării lui Lot a stat tocmai în ospitalitatea dovedită față de străini. Motiv pentru

Bab-ed-Dhra, una dintre locațiile propuse pentru Sodoma

care le-a și tras contemporanilor un semnal de alarmă: „Ascultați și luați aminte, voi, care vă închideți porțile în fața străinilor; voi, cei care vă tratați oaspeții ca pe niște dușmani“.

Și în scrierile Coranului (în special capitolul 26), fără însă a oferi date exacte – denumiri sau localizări –, apare relatată povestea lui Lot (cu varianta Lut), insistându-se pe distrugerea unor orașe „care au fost înghițite în adâncuri“.

Una dintre marile provocări cu care s-au confruntat specialiștii istoriei biblice și arheologii a fost tocmai localizarea celor două cetăți. Părerea oarecum unanim acceptată de comunitatea științifică este că ambele orașe s-ar fi aflat în regiunea sudică a Mării Moarte, ruinele lor putându-se găsi sub ape. Unele dintre argumentele aduse în sprijinul acestei ipoteze generale se bazează, din nou, pe scrierile Antichității, în special pe cele aparținând lui Flavius Josephus și Eusebiu din Cezareea, ultimul cunoscut mai ales ca autor al vieții împăratului Constantin. Cei doi au consemnat că Marea Moartă se întindea de la Ierihon și până la Toar, într-o zonă cu un grup important de cetăți de câmpie (cinci la număr: Sodoma, Gomora, Adma, Teboim și Toar). La rândul său, și Strabon a încercat o localizare a anticelor orașe, construindu-și ipoteza pe descoperirea unei formațiuni saline în partea de sud-vest a Mării Moarte.

Sfârșitul celor două orașe în viziunea lui John Martin, pictor romantic britanic (1789-1854)

Am primit, din partea domnului ROMULUS IOAN BUDURA, punctul de vedere ce urmează și pe care îl publicăm integral.

Ca cititor consecvent al revistei de prestigiu *Magazin Istoric*, nu pot să nu-mi exprim nedumerirea în legătură cu apariția în numărul precedent [6/2014 – n.red.] a unui articol despre iubirea romantică dintre Iosif Kishinewski și Liuba, urmată de apariția în numărul pe această lună [7/2014 n.red.] a unui articol despre o așa-pretinsă „dispută între generali”, care îi aduce în față pe Walter Roman, Ana Pauker, Boiko ș.a.

Nedumerirea este generată de maniera în care sunt redactate materialele, în genul celei specifice „presei de duminică”, respectiv de cantonarea relatărilor în sfera relațiilor personale, cu calificativele și adjectivele specifice, făcându-se abstracție de ceea ce au reprezentat aceste personaje pentru destinul națiunii române și statului român.

Eu, ca unul ce am avut prilejul să-i cunosc personal și destul de bine atât pe Gheorghe Gheorghiu-Dej, dr. Petru Groza, Ion Gheorghe Maurer, Emil Bodnăraș, Stoica Chivu, Gheorghe Apostol, Paul Niculescu Mizil ș.a., cât și pe Iosif Kishinewski și soția sa Liuba, pe Walter Roman ș.a., socot că cele două articole fac un deserviciu istoriografiei române fie și pentru faptul că nu fac distincție între bolșevicii-kominterniști, care aveau o anumită viziune despre destinul României și al românilor, și comuniștii-patrioți, care, în pofida dominației sovietice (agreată și de occidentali) și riscându-și viața, au înțeles să facă tot ce le stătea în putință spre a proteja interesele românilor și a asigura României nu doar supraviețuirea, ci și prosperitatea și demnitatea.

O fi fost Ana Pauker, camarista președintelui Roosevelt la Teheran, „mai deșteaptă” decât Gheorghe Gheorghiu-Dej (ceea ce eu nu cred), dar ea și prietenii ei vedeau un alt destin pentru români și un alt viitor pentru România. Or, ceea ce am

constatat eu personal la liderii noștri foști muncitori revoltați – Gheorghe Gheorghiu-Dej și prietenii lui –, ca și la intelectualii cu care au conlucrat cu pricepere au fost nu numai inteligența, nu numai atașamentul față de oamenii muncii, nu numai dedicația ființei lor bunăstării și traiului decent pentru întreaga populație, nu numai consacrarea întregului lor potențial politic independenței și demnității naționale, dar și măiestria politică, administrativă și diplomatică, care le justifica poziția de conducători ai unei națiuni.

Românii au reușit să fie independenți și, în același timp, să preîntâmpine experiența ungarilor și polonezilor, să întrețină relații normale, de lucru, cu toate marile puteri, să fie prieteni cu toate națiunile lumii. Ana Pauker, Kishinewski, Roman și ceilalți nu se gândeau la o asemenea perspectivă, mintea lor de bolșevici-kominterniști zămislea alte proiecte pentru România. Eu mă bucur că în ultima vreme, inclusiv prin expoziția de cărți scrise de diplomații români din a doua jumătate a secolului trecut, se înregistrează din ce în ce mai multe tentative de a prezenta istoria românilor așa cum o dictează adevărul și interesele lor naționale. ■

Știința în cuvinte potrivite cu Corina Negrea și Dan Manolache

luni-vineri de la 13.15

Radio
România
Cultural

cultural.srr.ro

care se ridicau până la cer: „a văzut ridicându-se de la pământ fumegare, ca fumul dintr-un cuptor“.

Un arheolog american, dr. Steven Collins, alături de câțiva colegi și studenți de la Universitatea Trinity Southwest au lansat o altă teorie: situl de la Tall el-Hammam, situat la 14 km nord-est de Marea Moartă, în sudul văii râului Iordan, s-ar identifica cu ruinele antice Sodoma. Varianta a primit și girul unor experți de la Departamentul de Arheologie al Regatului Iordaniei. Excavațiile întreprinse de echipa americană începând cu anul 2005 au dezvăluit un oraș important, întins pe o suprafață de aproximativ 36 de hectare, „regina din sudul Văii Iordaniei“, cum a fost el denumit grație mărimii, înconjurat de un perete gros, de circa șase metri, datând din epoca bronzului. S-au descoperit vestigii din epoca fierului, precum și structuri bizantine, romane și elenistice: apeducte, un complex de băi, un palat, dar și garnizoane militare. Mărturiile care ar sta la baza identificării sitului de la Tall el-Hammam cu Sodoma ar fi resturi umane carbonizate, dar și sticlă topită, pietrificată, cercetarea acestora relevând existența unei temperaturi foarte înalte.

O tăbliță de lut, aflată de mult timp în proprietatea celebrului British Museum, a

născut o altă variantă, halucinantă: Sodoma și Gomora ar fi fost distruse de un asteroid. Tăblița, cu un diametru de șase cm, a fost descoperită de călătorul și istoricul englez Austen Henry Layard (1817-1894) în 1840, printre ruinele palatului regal de la Ninive. Ea reprezintă o copie a adnotărilor făcute de un astronom sumerian despre căderea unui asteroid la 29 iunie 3123 î.H.. Conform cercetărilor care au reușit să o descifreze, mărimea și ruta asteroidului (care ar fi făcut parte din așa-numita grupă Aten sau Aton, denumită după zeul-soare al egiptenilor) ar demonstra că el s-ar fi prăbușit la Kofels, în Alpii austrieci, iar teritoriul afectat de prăbușire s-ar fi întins pe o suprafață de aproximativ 1 milion de km². ■

Pedepsirea Sodomei și Gomorei în viziunea lui Albrecht Dürer

Povestea celor două cetăți vicioase, rase de pe fața pământului prin mânia divină, a cunoscut diverse reinterpretări și în literatură sau artă. Marcel Proust și-a intitulat a patra serie din marele ciclu *În căutarea timpului pierdut* chiar *Sodoma și Gomora*. Câteva decenii mai târziu, pentru Jean Giraudoux, în piesa cu același nume, care a avut premiera în 1943, atunci când femeia nu mai cunoaște iubirea, iar cuplurile sunt distruse de infidelitate și minciună, sfârșitul lumii este aproape. Și cretanul Nikos Kazantzakis s-a inspirat din scrierile biblice, care i-au „impresionat profund sufletul“, astfel apărând, în 1948, și drama *Sodoma și Gomora*, în fapt, de astă dată, o ilustrare a tragismului vieții, dar și, totodată, o exaltată critică a creștinismului.

Dramatismul scenei distrugerii i-a atras, de-a lungul vremii, și pe numeroși pictori: Lucas van Leyden, Rafael, Jan Bruegel cel Bătrân, Albrecht Dürer, Peter Paul Rubens, John Martin... Cu câțiva ani în urmă, artistul italian Alessandro Bavari a șocat prin expoziția de picturi și fotografii inspirate din povestea biblică. ■

rârile guvernului român, a ajutat cu bani Comitetul național bulgăresc, a făcut tot ce i-a stat prin putință ca să slujească poporul cu care noi ne găseam în război [...] Toată clasa noastră suprapusă e de origine greco-bulgară și toată își trădează, fără a sta pe gânduri, țara”.

Senatorul a reacționat la acuze publicând un drept la replică în cotidianul *Epoca*, la 27 septembrie 1913, sub titlul *Răspuns unor acuzații*. Ivănescu argumenta că a fost atacat de inamici personali și adversari politici pe motivul că „oricât de modest loc ocup sub soare, tot găsesc că le fac prea multă umbră”. În privința celor publicate în *Seara*, „nimeni, dar absolut nimeni nu e adevărat”. Ceea ce, pe banii săi, să se efectueze o anchetă jurnalistică pentru a se afla adevărul.

Cotidianul *Seara* a acceptat oferta și a trimis un redactor pe teren, care a verificat informațiile, publicând rezultatele la 6 octombrie 1913, sub titlul *Adevărul în afacerea Radu Ivănescu. Ancheta noastră*. Colonelul Savopol, care era menționat ca fiind cel care a deschis „grupul” și l-a reținut pe senator, a declarat că „nimeni nu s-a gândit să aresteze pe dl. Radu Ivănescu care, deși de origine bulgară, nu poate fi bănuț că ar avea sentimente ostile țării noastre, întrucât în nenumărate rânduri a dat probă de cel mai însuflețit patriotism”. Reputația parlamentarului conservator era una extrem de bună în regiune, fiind considerat „incapabil de a se gândi măcar” la faptele de care era acuzat în *Seara*. Mai mult, jurnalistul a aflat că Ivănescu a fost ales primar în două

rânduri, apoi senator și, deși era un mare proprietar, a împărțit țăranilor marea moșie Islaz. În final, *Seara* a considerat drept „pure invențiuni” acuzațiile aduse. Radu Ivănescu a revenit și el, la 10 octombrie 1913, în *Epoca*, publicând adevăratele semnate de directorul general al Poștelor, Telegrafelor și Telefonoanelor și de colonelul Savopol prin care se nega existența faptelor incriminate în *Seara*.

Suspect de bine informat

Deși Radu Ivănescu a fost exonerat de acuzații în 1913, a fost monitorizat în continuare de D.P.S.G. Noul lider conservator, Alexandru Marghiloman (din 1914), notează în memoriile sale, la 29 octombrie 1915, o discuție cu Radu Ivănescu, care pare

foarte bine informat despre evoluțiile militare de pe linia Dunării. Acesta „precizează oarecare puncte” privind forțele ruse pe Dunăre: la Corabia se aflau deja cinci vase de război și 15 șleperi încărcate cu 800 vagoane cu orz, automobile, avioane, cai și patru tunuri de mare calibru. Alte două convoaie se află „în susul Dunării”, unul cu prizonieri sârbi capturați de armata austro-ungară, iar celălalt cu muniții, însă confiscat de forțele bulgare.

La începutul anului 1916 au avut loc alegeri parlamentare parțiale la Galați, Caracal, Călărași și Vâlcea. La Caracal a candidat și Octavian Goga, care a obținut „de-abia 34 de voturi mai mult ca Radu Ivănescu”. Goga fusese susținut de liderul conservator din Romanai, Paul Brătășanu, care în decembrie 1915 a publicat un vibrant îndemn către alegători. El afirma că Goga „trebuie să răzbească în Parlamentul țării și să aducă acolo glasul îndurerat al Ardealului, care a încetat a cere dreptate și strigă azi răzbunare [...] Împotriva lui n-a mai rămas decât coaliția invidioșilor și a străinilor de țară. Striviți-o și pedepsiți pe acei transfugi care în clipe de față nu-și trădează numai partidul, ci își trădează neamul”.

Peste câteva luni, în iulie 1916, Ivănescu știe că din ordinul generalului Dumitru Iliescu, secretar general al Ministerului de Război și lider neoficial al Marelui Cartier General, se lucra pentru identificarea unor puncte de trecere a Dunării între Calafat și Vidin. În opinia generalului Paraschiv Vasilescu, comandantul Diviziei 14 Infanterie, și a colonelului Sturdza,

În 1913, pornind de la monitorizarea unui atac de presă, Direcția Poliției și Siguranței Generale (D.P.S.G.) a deschis un dosar, pe care l-a închis în 1916. Suspectul monitorizat de D.P.S.G. era senatorul Partidului Conservator Radu Ivănescu.

UN SENATOR ROMÂN SPION BULGAR

RADU IVĂNESCU

Se aduce la cunoștință un fapt de-o extremă gravitate: o crimă din cele mai atroce, care, nu știu din ce împrejurări, a fost tălmăcită de autoritățile noastre militare și judecătorești.

E vorba de d. Radu Ivănescu, senator de România.

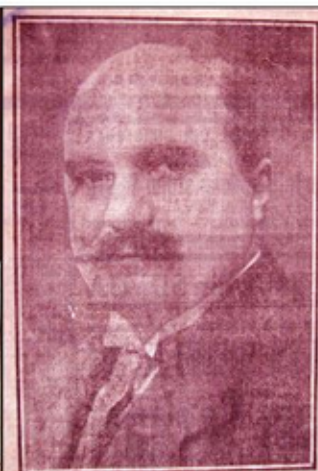
Înaintea de-a povesti faptele, trebuie să atragem în atenția amintitului senator de h. d. Radu Ivănescu, care înainte de a fi înaintat se cheama Ivanoff, a fost odată expulzat din țară pe motive politice: acum să povestim faptele.

domiciliară la d. Radu Ivănescu și acolo s-au găsit scrisori compromițătoare, pe cari parchetul le-a confiscat.

În timpul sedințelor secrete ale Parlamentului, acest senator telefonă la Sofia, încât dezbaterile erau cunoscute acolo înainte de-a lua cunoștință de ele ministrul nostru plenipotențiar.

La d. Radu Ivănescu s-au găsit scrisori dela un oarecare Rachea, bulgar din Ploiești, negustor de crăie acolo.

D. Radu Ivanoff și Rachea fac parte din comitetul național bulgăresc.

RADU J. IVĂNESCU

Senator și Colonel al de Buzău

Personajul principal al scandalului de spionaj și un extras din presa vremii atașat la dosarul de la Siguranță

CAZUL SENATORULUI RADU IVĂNESCU (IVANOFF)

ALIN SPÂNU

Născut în orașul Perdo în Bulgaria, în 1850, fiul lui Ivan și Țana, Radu Ivanoff a trecut Dunărea în 1874 pentru a lucra ca arendaș pe moșia Moldoveni. Munca susținută și inteligența l-au ajutat să dobândească o mică avere, cu care să cumpere și să conducă un hotel în Turnu-Măgurele. Din motive încă nelămurite, în 1886 a fost expulzat din România, însă un an mai târziu a primit permisiunea să revină. S-a stabilit la Corabia și a început afaceri de anvergură în agricultură. A ajuns să dețină 28.600 pogoane de teren agricol. A construit o fabrică de țigle și cărămidă, o moară și a fost cofondator al Băncii Corabia (1909). Se implică în viața politică alăturându-se Partidului Conservator și câștigă un loc în Senat în 1911 și în 1914.

Achită costul anchetei de dezvinovățire

La 21 septembrie 1913 cotidianul *Seara* a publicat un articol semnat „R”, intitulat *Un senator român spion bulgar. Radu Ivănescu*. Erau corelate originea sa sud-dunăreană, numele real, Ivanoff, și faptul că avea un geniu ofițer în armata bulgară. În plus, se afirma că în vara anului în curs, în timp ce armata română se implica în acțiuni militare împotriva Bulgariei în al doilea război balcanic, Ivănescu a depus la poșta din Caracal un „grop” (sac sigilat pentru expedierea valorilor declarate și sigilate) de 50.000 lei cu destinația Sofia, fapt care a atras atenția autorităților. A fost înștiințat Parchetul și comandantul Regimentului II Romani nr.

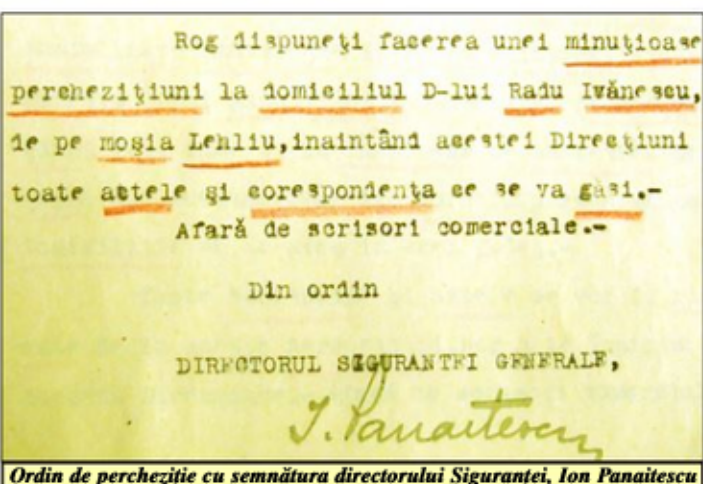
19, colonelul Savopol, care au deschis cutia, unde au găsit 25.000 lei aur și o scrisoare „prin care se arătau toate punctele de trecere ale armatei noastre peste Dunăre”. Era acuzat și că raporta telefonic la Sofia discuțiile din Parlamentul de la București, mai ales cele cu ușile închise. Senatorul era criticat că nu cunoaște limba română. În 1911, când a devenit parlamentar, Paul Brătășanu, din același partid, i-a cerut să vorbească limba țării, iar acesta „a putut cu greu satisface această cerere a colegului său”.

A doua zi, același cotidian a publicat un alt articol – *Greco-bulgăreimea română* – în care senatorul Ivănescu era acuzat că „a spionat mișcările armatelor noastre și le-a făcut cunoscute dușmanului, a transmis la Sofia toate hotăr-

Dunăre în sectorul Prundu „ar explica arestarea ciudată a bietului Radu Ivănescu“.

Poliția Călărași a primit ordin să percheziționeze întreaga moșie Lehliu aparținând senatorului, iar rezultatul a fost comunicat la București, la 19 septembrie 1916. Astfel, au fost descoperite două scrisori compromițătoare, una de la Ivan Panduroff, „fost logofăt“ al moșiei Lehliu, și alta de la Adolf Grimberg, fost contabil al moșiei, mobilizat în armata română. De asemenea, au fost găsiți și reținuți Pavel Gațeff, fost administrator al moșiei Prundu, care efectuase serviciul militar în Regimentul 6 Infanterie din Sofia, și Elena Ghica, menajeră.

Biroul C Informații din Secția a II-a a Marelui Cartier General a comunicat D.P.S.G., la 25 septembrie 1916, că actele privindu-l pe Radu Ivănescu au fost înaintate Corpului 5 Armată „pentru instruirea afacerii de către Parchetul Militar de pe lângă acel comandament“. Dovezile par a fi împotriva fostului arendaș, din moment ce, la 9 octombrie

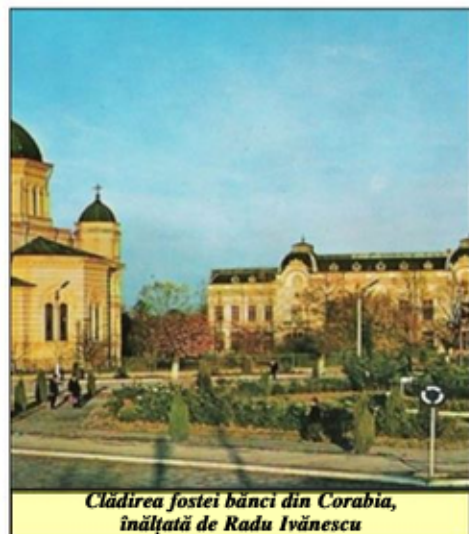
1916, prefectul de Romani, I. Popescu, informează D.P.S.G. că la percheziția conacului Moldoveni s-au descoperit planul portului Islaz, planul terenului din Corabia, mahalaua Dașova, planul muntelui Doblu din Gorj cu un memoriu însoțitor și un plan al situației terenului inundabil din lunca Dunării, portul Corabia.

Trupele române, după o primă ofensivă victorioasă în Transilvania, s-au văzut înfrânte pe frontul de sud, la Turtucaia (1-6 septembrie 1916; *Magazin istoric*, nr. 11/2006), iar înaintarea în arcul intracarpatic a fost stopată. Pe acest fond, la 29 octombrie 1916, Grupul Apărării Dunării a informat D.P.S.G. că generalul Constantin Iancovescu „a ordonat punerea în libertate a lui Radu Ivănescu, arendașul moșiei Prundu-Ilfov“. Senatorul a rămas în teritoriul ocupat de armatele Puterilor Centrale, fiind un

apropiat al lui Alexandru Marghiloman. La 21 mai 1917 îl informează pe acesta că în lagărul de prizonieri români de la Corabia au murit 10.000 de soldați de tifos exantematic.

După război, Radu Ivănescu și-a continuat activitatea politică, inițial în Partidul Conservator-Progresist, care, după decesul lui Alexandru Marghiloman (1925), a fuzionat cu Partidul Poporului, condus de Alexandru Averescu.

Radu Ivănescu era cinstit de localnicii din Corabia ca un filantrop, el fiind inițiatorul și președintele Comitetului pentru construirea unui monument al Independenței, pentru care donase 10.000 lei. Alți 100.000 de lei fuseseră direcționați către construirea Catedralei „Sfânta Treime“, reînnoirea mobilierului școlar din comuna Băbiciu, construcția Primăriei din comuna Moldoveni, la care s-au adăugat donațiile unor terenuri în favoarea utilităților publice în Scărișoara și Preajba. A decedat în martie 1929, înainte de a vedea finalizate construcțiile în care s-a implicat. ■

trupele care se aflau „cu fața spre răsărit au primit ordinul să se întoarcă cu fața spre Carpați”. Marghiloman a notat că senatorul „știe de la o rudă apropiată că la Marele Stat Major toate ordinele sunt gata pentru ziua de 24 iulie [1916], ca să se concentreze în august 18 sau 19 contingente. Pe de altă parte, pe malul bulgăresc, în fața proprietății sale Prundu, se vede o mare activitate printre soldații germani”. Ivănescu era suspect de bine informat, ceea ce a determinat D.P.S.G. să declanșeze cercetări.

Arestat și eliberat

După intrarea României în război (15 august 1916), directorul general al D.P.S.G., Ion Panaitescu, a cerut prefectului de Ialomița, la 14

Generalul Dumitru Iliescu

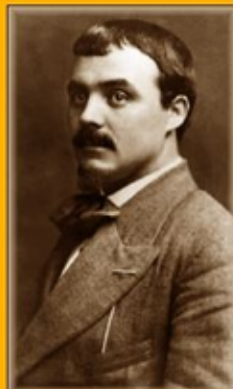
septembrie 1916, „facerea unei minuțioase percheziții la domiciliul dlui Radu Ivănescu de pe moșia Lehliu, înaintând acestei Direcțiuni toate actele și corespondența ce se va găsi”. A doua zi, 15 septembrie 1916, D.P.S.G. a informat Marele Cartier General al Armatei că generalul Gheorghe Burghela, comandantul Corpului 5

Armată, a cerut telefonic arestarea lui Radu Ivănescu „ca spion periculos care ar merita să fie executat”. Urmăritul este arestat, însă percheziția la domiciliul său nu a evidențiat nimic compromițător, astfel că măsura s-a extins asupra tuturor moșiilor și stabilimentelor deținute de acesta. Separat, a fost întocmit un dosar pe baza declarațiilor scrise de Ilie Ghițescu, șoferul lui Ivănescu, privind „mai multe voiajuri” efectuate în Bulgaria. Acesta a povestit în amănunt toate întâlnirile șefului său cu diferite persoane, rude, prieteni, parteneri de afaceri, la sud de Dunăre. Unele persoane se aflau în evidențele D.P.S.G. ca fiind suspecte de apartenență la serviciile de informații bulgare. Totuși, în opinia lui Alexandru Marghiloman, doar pregătirea unei operații pe

Frontispiciul ziarului Epoca...

Scandalul de presă a fost purtat între două ziare care aparțineau aceleiași grupări politice. *Seara* fusese fondat în 1910 de Gheorghe Grigore Cantacuzino,

... și tânărul său redactor Tudor Arghezi

fost președinte al Partidului Conservator (1899-1907) și prim-ministru (1899-1900 și 1904-1907), și susținea grupul lui Alexandru Marghiloman. Cotidianul era condus de Alexandru Bogdan-Pitești (director) și avea ca redactor pe Tudor Arghezi, răfuindu-se nu cu liberalii din opoziție, ci cu Partidul Conservator-Democrat (lider Take Ionescu), aliat cu grupul conservator condus de Titu Maiorescu, la data respectivă președintele partidului și prim-ministru. În octombrie 1913 Alexandru Bogdan-Pitești a fost acuzat că l-a șantajat pe bancherul Aristide Blank și era condamnat la nouă luni de închisoare cu executare. Un an mai târziu *Seara* (împreună cu *Minerva*) au fost cumpărate de propaganda germanofilă prin societatea „Tiparul”. Imediat după 15 august 1916, când România a declarat război Imperiului Austro-Ungar, grupul de presă filogerman (*Seara*, *Minerva*, *Libertatea*, *Steagul*) a fost închis, iar unii dintre jurnaliști au fost internați în lagăr.

Epoca a fost fondat de Grigore Filipescu în 1885 și, în pofida unei sincope în perioada 1889-1895, a continuat să fie un actor important în presa națională. La data acestei confruntări avea în redacție pe Grigore Pencescu (director politic), Barbu Ștefănescu-Delavrancea (prim-redactor) și Alexandru Vlahuță (redactor literar).

a contribuit la răspândirea acestei povești a fost Ladislav Farago, un american de origine maghiară, colaborator al postului de radio „Europa Liberă”. Potrivit lui Stephen Dorril, autorul volumului *MI6. Inside the Covert World of Her Majesty's Secret Intelligence Service* (MI6. În interiorul lumii secrete a Serviciului de Informații Secret al Majestății Sale), apărut la Simon and Schuster, în anul 2002, totul era o fabulație, în care s-au folosit și unele elemente reale. Ar fi fost o acțiune a serviciilor secrete britanice, menită să alimenteze temerile americanilor că germanii s-ar fi infiltrat economic în America Latină, în special în Argentina.

Britanicii au creat numeroase structuri menite să identifice foștii criminali de război naștiți și să-i aducă în fața justiției. În ciuda eficienței general recunoscute a organelor de contrainformații britanice, zona administrată de aceștia în Germania era considerată un adevărat rai pentru foștii naștiți. Dacă adăugăm și faptul că toate organizațiile secrete create de germani pentru a-i ajuta să evadeze pe cei urmăriți de Aliați erau infiltrate de britanici și americani și bine controlate, misterul nu mai pare atât de greu de pătruns.

La rândul lor, ofițerii de informații profesioniști din serviciile secrete germane, ale armatei sau ale partidului nazist, au tatonat din timp modalitățile prin care puteau oferi, în schimbul vieții și eventual al libertății lor, secretele pe care le dețineau. Walter Schellenberg, șeful serviciului de informații externe al partidului nazist (SD), care înglobase și Abwehr, serviciul de informații al armatei, după arestarea șefului acestuia, Wilhelm Canaris, în 1944, a fost printre primii. În noiembrie 1944, un emisar al său sosea la Paris. Britanicii l-au preferat

deși aveau o părere foarte proastă despre capacitățile lui intelectuale și abilitățile profesionale generalului Abwehr Reinhard Gehlen, care i-a căutat și el. Schellenberg a devenit un soi de consilier al MI6 la Londra, apoi a fost readus în Germania pentru a contribui la organizarea unei rețele de spionaj contra sovieticilor. Fostul lui emisar din noiembrie 1944, Karl Markus, a fost instalat

primar într-un orașel german din zona controlată de britanici în Germania și s-a răspândit zvonul că MI6 recruta specialiști în informații pe spațiul estic. Erau căutați mai ales foștii agenți germani din rândul naționaliștilor ucraineni.

Prin intermediul acestei rețele l-au recrutat britanicii și pe Klaus Barbie, fostul șef al Gestapoului din Lyon. În ciuda legendelor, acesta nu era un maestru al informațiilor. A fost folosit pentru identificarea unor potențiali candidați pentru rețeaua lui Schellenberg, cât și pentru stabilirea unor locuințe sigure și a unui sistem de curieri. În noiembrie 1946, Markus s-a certat cu un

adjunct al său, care a devenit colaborator al informațiilor militare britanice. Cu ajutorul lui, Barbie a fost arestat de poliția militară britanică. Dar după două zile reușea să evadeze în mod miraculos. Barbie nu i-ar fi iertat pe britanici pentru acest „joc” și i-a căutat pe americani. Potrivit altor surse, britanicii, conștienți că nu mai au ce obține de la el, l-au „pasat” colegilor din serviciile americane de informații. Aceștia l-au utilizat o vreme, căci avea potrivit unui raport american „conexiuni extinse în serviciile de informații franceze, în cercurile de [refugiați] germani din Banat, în cercurile înalte din România și în cele rusești din Zona americană [din Germania]”. Nu am găsit până acum, în documentele serviciilor române de informații, date despre implicarea

Walter Schellenberg în ziua căsătoriei cu cea de a doua soție

Sediul MI5 (stânga), stema Regatului Marii Britanii și sediul MI6

● Legenda aurului nazist evacuat în America Latină și rosturile ei
● Imaginația lui Frederick Forsyth ● „Deficiențele de securitate” din zona britanică a Germaniei ● Îl păstrăm pe Schellenberg, luați-l voi pe Gehlen
● Conexiunile românești ale lui Klaus Barbie ● De ce au distrus britanicii arhive ● Omul sovieticilor conduce infiltrările occidentale în România și Albania ● Ginerile austriac al lui Allen Dulles ● Incident cu o școlăriță în parcul Schönbrunn ● „Pergamon Press”, editura lui MI6

Le cerem scuze cititorilor noștri pe care i-am obligat să recitească, numărul trecut, episodul deja apărut în nr. 4/2014 și le oferim acum textul corect.

SLUJITORII MAIESTĂȚII SALE, CARE NU... EXISTĂ

CRISTIAN TRONCOTĂ, DORIN MATEI

Încă înainte ca Al Doilea Război Mondial să se fi încheiat, Aliații au pornit, fiecare pe cont propriu, dar cu o parțială colaborare, totuși, între britanici și americani, în concurență cu sovieticii, goana după ofiterii de informații germani și arhivele respectivelor servicii, cât și după oamenii de știință germani implicați în programele de înarmare ale Germaniei.

În 1996-1997 au reapărut în presă povestirile despre aurul nazist evacuat în America Latină (în special în Argentina), menit să asigure acolo renașterea unui „Al Patrulea Reich”. Poveștile își aveau originea într-o scrisoare din februarie 1945 a ministrului de Finanțe american Henry Morgenthau. Acesta nu cita vreun document, iar rapoartele serviciilor secrete britanice ori ale FBI nu aduceau vreo dovadă în acest sens. Sursa zvonurilor era „Radio Atlantic”, un post pe unde scurte creat de serviciile secrete britanice, care făcea parte din programul de propagandă menit să îi convingă pe soldații

germani că șefii lor se pregăteau să abandoneze corabia și își puneau averile la adăpost în America Latină.

În septembrie 1962 (anul în care a fost condamnat și executat Adolf Eichmann, unul dintre autorii Holocaustului, capturat de serviciile secrete israeliene în Argentina), povestea apare în public, în ziarul german *Kölnische Rundschau*. A fost apoi subiectul romanului publicat în 1972 de Frederick Forsyth, cu titlul *Dosarul ODESSA*, tradus și în limba română, în care fantezia scriitorului a depășit cu mult realitatea. Un alt persoană care

aveau strânse legături cu serviciile de informații americane din anii războiului. Molden a garantat în fața americanilor și pentru Kurt Waldheim, deși informații despre cariera lui de ofițer de informații în Balcani în anii războiului au existat încă de atunci. Iugoslavii au fost primii care s-au interesat de trecutul lui Waldheim, pentru că era secretarul lui Gruber, ministrul de Externe austriac, și doreau să îi provoace neplăceri cu ocazia tratatelor de la Londra privind disputele de frontieră iugoslavo-austriece din Tirol. De asemenea, și sovieticii erau interesați, căci Gruber, alături de Molden, erau principalii adversari ai cancelarului Karl Renner, un bătrân socialist instalat de Moscova în fruntea guvernului provizoriu austriac.

In Austria s-a desfășurat și o operațiune ce a premers cazul tunelului din Berlin de interceptare a comunicațiilor

sovietice. Șeful stației MI6 din Viena a remarcat că un număr de linii telefonice ce legau diferite comandamente și unități sovietice subtraversau zonele britanică și americană din Viena. Fără să informeze Foreign Office, britanicii au interceptat cablul telefonic principal. După doi ani, au extins operațiunea. Cilindri pe care se imprimau conversațiile erau colectați zilnic de o dubă inscripționată cu numele unei companii de curățare a hainelor, duși la aeroport de unde erau preluați de un avion militar și ajungeau la Londra. Inițial, cilindrii erau recuperați de un ofițer MI6 de la o școlărită, în parcul Schönbrunn, dar s-a renunțat la această variantă după ce ofițerul fusese arestat fiind bănuț de gânduri necurate față de elevă. Operațiunea s-a încheiat brusc atunci când un tramvai, trecând peste unul dintre tunelurile săpate pentru interceptarea cablurilor telefonice, s-a scufundat în urma surpării pământului.

Pincipala preocupare a spionilor britanici în anii de după război era să evalueze cât mai corect capacitățile militare ale U.R.S.S., mai ales cele privind arma nucleară. Dacă la acest capitol, potrivit celor care au studiat istoria MI6, rezultatele nu au fost prea convingătoare, unele dintre măsurile luate au avut efecte benefice pe plan cultural. Ofițerii MI6 au realizat rapid, după terminarea războiului, că țara lor nu dispunea de suficiente publicații științifice, ceea ce îngreuna schimbul de reviste și obținerea astfel de informații din sursă deschisă. Primul pas a fost să stabilească o relație cu casa editorială Butterworth.

Proiectul urmărea crearea unei noi companii, Butterworth Scientific Publications, la care să colaboreze și un savant german aflat în exil, Paul Rosebaud. El trebuia să editeze o revistă care să valorifice documentele științifice germane și rapoarte primite

de la „corespondenții” de peste hotare. Un personaj cheie în cadrul operațiunii era căpitanul Robert Maxwell, viitorul proprietar al grupului de presă Mirror și al casei editoriale MacMillan. El a intrat în contact cu Springer Verlag din Germania și în 1948, pentru că Butterworth Scientific Publishers avea probleme financiare, s-a creat o companie nouă: Butterworth-Springer. Maxwell a devenit directorul acesteia. Nici noua creație nu a fost un succes și în 1951 Butterworth i-a vândut lui Maxwell partea sa. Împreună cu Rosebaud, acesta a pus bazele lui Pergamon Press. Oficial, Maxwell a trebuit să se împrumute ca să realizeze achiziția. Era o legendă pentru a acoperi faptul că banii veneau prin intermediul lui MI6. În scurtă vreme, Pergamon Press avea să devină casa editorială care tipărea cele mai de prestigiu studii și publicații despre Blocul sovietic.

(Va urma)

lui Klaus Barbie în spațiul românesc. Barbie a fost apoi ajutat să ajungă în America Latină. Se spune că ar fi contribuit la capturarea lui Che Guevara. După ce regimul dictatorial din Bolivia s-a prăbușit, lipsit de protecție, a fost extrădat în Franța, în 1983, unde a murit în pușcărie în 1991.

Așa cum spuneam, și Gehlen i-a contactat pe britanici, dar aceștia l-au trimis la americani. Lui Gehlen îi devenise evident, încă din octombrie 1944, că războiul era pierdut pentru Germania. El era convins că arhiva lui Fremde Heere Ost (FHO, Armate Străine din Est), secțiunea din Abwehr pe care o conducea, conținea „cea mai completă, cea mai la zi informație despre capacitățile militare, resursele, performanțele și conducerea militară ale Uniunii Sovietice din câte există”. Aprecieră era confirmată, indirect, de

ofițerii de informații americani și britanici care au preluat din România arhivele deținute de S.S.I. în același domeniu și care considerau că informațiile obținute din sursă românească erau cele mai complete, după cele germane, la care avuseseră acces. Potrivit lui Kim Philby, britanicii au renunțat la Gehlen pentru că exploatarea documentelor aduse de germanii necesita resurse pe care doar americanii le aveau. Aceștia capturaseră și o unitate din cadrul Regimentului de interceptare a telecomunicațiilor ce fusese atașată FHO, care avea să devină apoi nucleul serviciului de informații vest-german. În iulie 1949 Oficiul pentru Operațiuni Speciale condus de Richard Helms, din cadrul CIA, și-a asumat oficial coordonarea Organizației lui Gehlen. Dar s-a dovedit că partea cea mai importantă a informațiilor aduse

de Gehlen provenea din interceptările radio. Când s-a pus problema să creeze rețele de informații în teritoriile controlate de sovietici, el s-a bazat mai ales pe fostele rețele naziste, care între timp fuseseră penetrare de sovietici.

La scurtă vreme după război, britanicii au distrus arhivele care priveau acest gen de activități desfășurate pe teritoriul ocupat al Germaniei. Printre puținele informații care s-au mai păstrat sunt cele privind recrutarea unui agent aflat în apropierea lui Walter Ulbricht, liderul Partidului Unității Socialiste din Germania. Cât și mențiuni despre

operațiunile de infiltrare a unor agenți recrutați dintre exilații din România și Albania, organizate în colaborare de britanici și americani. Agenții erau recrutați de foști ofițeri naziști dintre legăturile lor anterioare, iar operațiunile erau dirijate dintr-o clădire a lui I.G. Farben, din Frankfurt. Ofițerul superior

britanic implicat era Leo Long, despre care Anthony Blunt, unul dintre cei „cinci magnifici de la Cambridge”, declara că l-a recrutat pentru sovietici.

Activitate intensă s-a desfășurat și în Austria vecină. Țara fusese și ea, asemenea Germaniei, împărțită în patru zone de ocupație și la un moment dat, Aliații păreau gata să renunțe la partea de est, la fel ca în cazul Germaniei de Est. Atitudinea pro-occidentală fermă a austriecilor și refuzul lor de a ceda sovieticilor, desigur alături și de alte considerente, au făcut ca Austria să rămână, ca o țară neutră, în lumea occidentală. O echipă de tineri politicieni a contribuit decisiv la acest lucru. Karl Gruber și Fritz Molden, acesta s-a căsătorit cu fiica lui Allen Dulles, viitorul șef al CIA

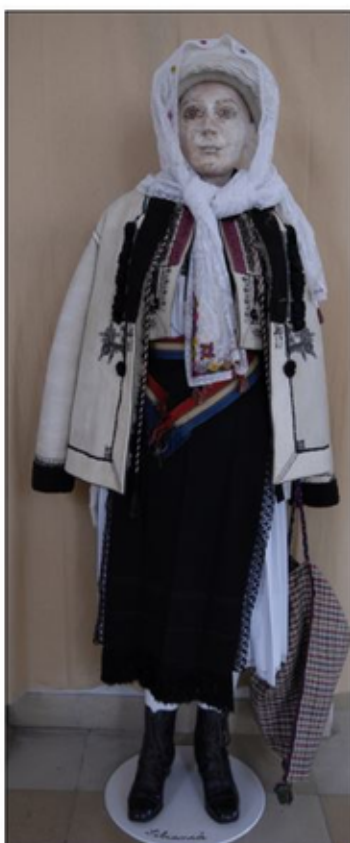

Peter Lunn, șeful stației M16 din Viena, cel care a patronat operațiunea de interceptare a comunicațiilor sovietice

din postav sau pâslă, dar și din pai, pălăriile erau purtate de fete, direct pe păr, iar de neveste – peste ștergar, împodobite cu flori, panglică sau cu „struțuri” (cununi de flori, pene etc.).

Spectaculoase pentru public sunt și cele două modalități de acoperământ ale capului la bărbați: căciula, purtată în anotimpul rece, și pălăria, purtată vara. Bărbații nu umblau cu capul descoperit. În satul tradițional bărbății ieșeau „în lume” cu capul descoperit doar atunci când purtau doliu.

Sunt prezentate în expunere căciulile țuguiate („moțate”) din Pădureni, Hațeg, Hunedoara, cele cu „țarc” purtate în Câmpia Dunării, căciulile de Banat și Hațeg asemănătoare cu ale dacilor „tarabostes”, cușmele „rotilate” de Maramureș și Oaș, căciulile „mocănești” din Sibiu, Sebeș, Bran, pălăriile din pâslă cu borurile de diferite lățimi, pălăriile vânătoarești sau pălăriile din pai de Oaș, Sălaj și Codru.

Acoperământ de cap din zona Sibiului

Bineînțeles, nu putea lipsi din expoziție cea mai spectaculoasă dintre pălării – cea cu garnitură din pene de păun din Năsăud, purtată doar de feciori, așa-numita pălărie „cu roată”.

Găteala capului este însă un domeniu al civilizației satului tradițional care are și un pronunțat caracter multicultural. De aceea, din expoziție nu lipsesc gătele de miri și mirese ale germanilor, maghiarilor, polonezilor din România, cum sunt: bortenul și căița (scufie brodată) pentru femeile săsoaice, parta, purtată de femeile unguroaice, korona (sau wieniec), cununa de mireasă poloneză.

De mare interes pentru public este atelierul de pălărier în care personajul central este nea Nicu Zdărcă, celebrul meșter din Pasajul Englez, unul dintre ultimii meșteri care mai lucrează pălării bărbătești pe care îi mai are Bucureștiul.

Expoziția rămâne deschisă pentru public până la începutul lunii decembrie. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 octombrie 2014, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Când a fost desemnat pistolul Parabellum arma standard a ofițerilor din armata Germaniei imperiale?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna iulie 2014 este:
1762

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de **doamna Ruxanda Axinia, din Neamț**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2015.

Adresa noastră: **Magazin istoric, C.P. 15-702, Of.P. 15, sect. 1, București**

A fost odată ca niciodată DE RÂNDUL GÂTELILOR...

Dr. GEORGETA ROȘU

Acoperământul capului se constituie într-una dintre cele mai semnificative componente ale costumului popular de femeie și de bărbat, atât prin implicațiile sale sociale și etice în societate, cât și prin frumusețea și valoarea artistică a fiecărei piese alcătuitoare.

Indelungată experiență umană, decurgând din firescul vieții cotidiene, dar și din înclinația spre frumos a semenilor noștri, este puternic reflectată și în marea diversitate a gâtelilor pentru cap care au marcat, în cadrul colectivității sătești, distincții fie în planul stării civile și al categoriilor de vârstă, fie în cel al stării sociale și materiale, afirmându-se cu deosebire în momentele sărbătorești de peste an sau în cele legate de ciclul vieții (nunta).

Expoziția „Găteala capului în satul tradițional”, deschisă la Muzeul Național al Țăranului Român, organizată în colaborare cu Muzeul Național „Astra” Sibiu în sala „Tancred Bănățeanu”, prezintă acoperitorile de cap pentru femei și bărbați având drept criterii grupele de vârstă și categoriile de stare civilă și materială.

Din rațiuni didactice, expoziția este structurată pe trei secțiuni: Copilăria, Maturitatea și Bătrânețea și Atelierul Pălărierului. De asemenea, ea evidențiază legătura directă între găteala capului, pieptănătură și podoabele purtate de fete și feciori, pe de o parte, și de neveste, femei bătrâne și bărbați, pe de altă parte.

Expunerea evidențiază faptul că la femeile căsătorite acoperământul capului îndeplinește atât un rol practic, cât și unul simbolic și de înfrumusețare,

constituindu-se în acel însemn care marchează trecerea din rândul fetelor în cel al nevestelor.

Publicul poate admira toate categoriile de acoperitori cu care femeia „se învelește” în diferite zone ale țării: cu ștergar sau mânăștergură (ca în Moldova); cu pomeselnic (ca în Țara Oltului); cu chindeu de cap (ca în Orăștie); cu prăboadă (ca în Țara Hațegului); cu hobot (ca în Apuseni); cu păunițe (ca în Năsăud); cu pânzătură (ca în Maramureș); cu „tas” (ca în Dobrogea). Începând cu secolul al XVIII-lea,

odată cu pătrunderea borangicului la sate, ștergarele au fost înlocuite cu maram (mai ales la costumele de sărbătoare ale femeilor), așa ca în Oltenia, Muntenia, Dobrogea, Moldova (în sud) sau în unele părți din Țara Bârsei.

Din expoziție nu lipsesc „vălitorile”, purtate de femei în zona Târnavelor, cepsele „cu coarne” ale femeilor din Hațeg, concii din bani de argint al bănățencilor, precum și năframele industriale, care au pătruns în costumul femeiesc încă de la sfârșitul veacului al XIX-lea, datorate extinderii comerțului rural, care a inclus și produsele unor fabrici din zonele vecine.

Pălărie cu garnitură
din pene de păun, din Năsăud

Expoziția prezintă și o altă piesă importantă inclusă în categoria acoperământului de cap – pălăria, purtată atât de femei, cât și de bărbați; lucrate

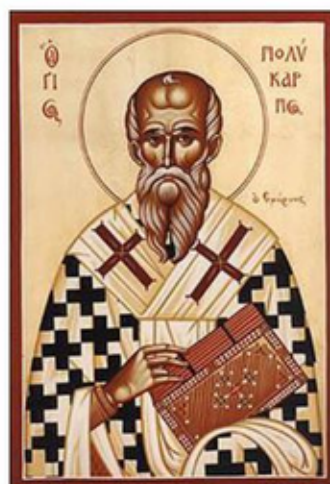

Regele Solomon înfățișat într-un manuscris georgian medieval

lului I d.H. sau începutul secolului al II-lea d.H.) și la Sfântul Ignațiu din Antiohia, în aceeași perioadă. Ulterior, cuvântul apare rar la Părinții Bisericii (de exemplu, la Sfântul Policarp al Smirnei, vezi Epistole 10, 1; 12, 1). Apologetii adaugă termenului o conotație martirologică: *christiano*i erau acei discipoli ai lui Hristos care erau dispuși să se lase martirizați pentru credință. Unii autori moderni explică raritatea termenului *christiano*i până în secolul al IV-lea pe baza unor relatări ale lui Pliniu cel Tânăr dintr-o scrisoare adresată împăratului Traian (cca 115 d.H.): persoa-

nele suspectate de creștinism erau întrebate dacă sunt sau nu *Christianoi* și recunoașterea conducea la moarte imediată (în cazul celor care nu erau cetățeni romani) sau la procese în instanțele de la Roma, cu aceleași consecințe (pentru cetățenii romani). Evitarea termenului în scrierile Părinților poate fi interpretată ca o măsură de protecție înaintea persecuțiilor oficiale. Termenul latin *Christianus* apare în timpul lui Constantin cel Mare (307-337 d.H.), când creștinismul a devenit religie oficială (Magazin istoric, nr. 3/2013).

În limbile romanice occidentale se apreciază că termenii corespunzători (fr. *chrétien*, sp. *cristiano*) reprezintă o „romanizare” a cuvântului *christianus* din latina ecleziastică. Româna este singura limbă romanică în care cuvântul este considerat moștenit din latină. Ceea ce surprinde este faptul că, în conformitate cu legile fonetice de trecere de la latină la română, *christianus* ar fi trebuit să devină *creștin* (formă neatestată), cu grupul lat. *-sti-* trecut la *-ș-* în română (la fel cum *pastionem* a devenit *pășune*). Este însă foarte puțin

Sfântul Policarp al Smirnei

probabil să nu fie moștenit din latină, deși prezintă o evoluție formală care contravine legilor fonetice. Forma „aberrantă” a fost explicată în diferite feluri. În *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine* (București, 1914), Candrea și Densusianu afirmă următoarele: „cuvântul fiind introdus în Peninsula Balcanică relativ târziu, evoluțiunea sa fonetică n-a putut merge paralel cu a altor cuvinte analoage din fondul primitiv al latinei balcanice”. Octav Nandriș explică existența grupului *șt* în *creștin* prin analogie cu forma nederivată (lat. *Christus* devenit *Hristos*, *Cristos*). ■

DIN ORIENTUL MIJLOCIU

(Criptografie: 3, 4, 3, 6)

S - B D M D A

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului CONDUCĂTORI ARDELENI, din nr. 8/2014

STEFAN - GAL - TOROK - MESE - IMN - ACATIU - BAYA - OR - KS - O - EMERIC - T - RP - A - BASTA - OA - AI - IEC - LUDOVIC - KH - CSAKI - AHEI - TAMASI - ASU.

Soluția jocului PE SCENA CRAIOVEANĂ CÂNTĂ MARIA LĂTĂREȚU

(CA - N - T / A - MARI / A - LA - T / ARE - T - U)

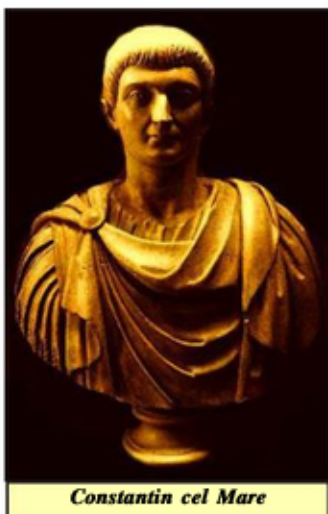

Pastila de cuvinte

În discutarea originii cuvântului creștin trebuie să distingem două epoci: una greco-latină și una romanică.

CREȘTIN

Academician MARIUS SALA

Constantin cel Mare

La originea îndepărtată, trebuie să pornim de la cuvântul ebraic *māšiah* „uns”, în varianta articulată *hammāšiah* „unsul”, care este un derivat al verbului *māšak* „a unge cu ulei”, cu sensul de „a consacra”. Numai persoanele cu un statut social important erau „unse”: regi (*Saul, David, Solomon, Iehu*), dar și unii preoți (*Aaron și Sadok*), precum și unii profeți (*Elisei*). Ritualul de ungere era o formă de legitimare a protecției divine, un semn al grației divine coborâte asupra persoanei în cauză.

În limba greacă, termenul *Christos* este derivat de la verbul *chriein* „a unge”, care este un calc, adică traduce ebraicul *māšiah*, respectiv *māšah*. Cuvântul *christos* este atestat în textele clasice cu sensul adjectival de „uns cu ulei” (de exemplu, la Euripide). În Septuaginta (traducerea grecească a Bibliei) el traduce ebraicul *māšiah*. În Noul Testament, și anume în epistolele lui Pavel (cele mai vechi scrieri neotestamentare), cuvântul apare cu referire la Isus Hristos de 270 de ori! În Evangheliile, cuvântul apare mai rar.

Cuvântul grecesc *christianós* cu sensul „cel care îl urmează pe Isus Hristos” apare doar de trei ori în Noul Testament (Faptele Apostolilor 11, 26 și 26, 28 și în prima Epistolă a lui Petru, 1 Pet. 4, 16). În latina din secolele I î.H. și I d.H., adepții unei mișcări erau desemnați prin adjective formate cu terminația *-(i)anus* de la numele conducătorului mișcării: *Christianus* din *Christus* + *-ianus* (la fel s-au format

cuvintele *Pompeianus* de la *Pompei*, *Augustianus* de la *August*, *Caesarianus* de la *Caesar* etc.). Orașul de origine al termenului *Christianós* este Antiohia (vezi Faptele Apostolilor 11, 26) și se pare că denumirea era aplicată fidelilor lui Hristos de către vorbitori păgâni greco-romani (pentru că evreii îi numeau pe creștini „nazarineni”, după numele orașului Nazaret, de unde provenea fondatorul mișcării). Data probabilă de atestare a termenului este între anii 40-44 d.H.

Adjectivul *Christianós* este folosit de creștini cu referire la ei înșiși abia în *Didache* (*Învățătura celor 12 apostoli*, scriere normativă creștină de la sfârșitul seco-

Regele Saul aruncă o lance către David, care cânta la harpă, tablou de Giovanni Francesco Barbieri

Telex Telex Telex Telex Telex

PICTURI PREISTORICE DESCOPERITE ÎN SPANIA

Într-o peșteră din regiunea Vilafranca, Spania, arheologii au descoperit o serie de picturi rupestre, care conțin zece figuri, printre care mai mulți bouri, doi arcași și o capră. Conform cotidianului britanic *Daily Mail*, picturile acoperă un perete lung de 6 m și, deși imaginile au 7.000 de ani vechime, totuși s-au păstrat într-o stare foarte bună. Descoperirea a fost făcută în luna noiembrie 2013, întâmplător, în timpul săpăturilor efectuate într-o regiune din apropierea peșterii. Autoarea descoperirii, arheoloaga Ines Domingo Sanz, de la Universitatea din Barcelona, a declarat că unele dintre detaliile acestor picturi rupestre recent descoperite sunt unice în întregul bazin mediteranean. Poziția exactă a peșterii va rămâne secretă până în momentul când vor fi luate toate măsurile necesare pentru conservarea și securizarea picturilor. Aceste măsuri de siguranță s-au impus, după ce în luna aprilie 2013, persoane necunoscute au vandalizat o pictură rupestră veche de 5.000 de ani din provincia Jaen.

CONTEMPORANI CU MAMUȚII

În luna iunie a fost aniversată în Franța împlinirea a 150 de ani de la descoperirea fildeșului de mamut din localitatea La Madeleine, o descoperire care a revoluționat istoria, arheologia și paleontologia, informează cotidianul britanic *The Guardian*. Până în anul 1864 a existat o vie dezbateră privind momentul dispariției mamuților, mulți cercetători susținând că oamenii nu au fost contemporani cu aceste animale din epoca de gheață. Descoperirile din albia râului Somme din prima jumătate a secolului al XIX-lea au scos la lumină depozite care conțineau laolaltă oase de mamut, de rinocer cu blană și oseminte umane. Aceste descoperiri nu au fost considerate suficiente pentru a dovedi contemporaneitatea oamenilor cu mamuții. S-a considerat că râul a amestecat piesele din aceste osuare.

Însă, în vara anului 1864, săpăturile desfășurate în localitatea franceză La Madeleine de o echipă mixtă franco-britanică au dezgropat un artefact ce avea să răstoarne toate ipotezele epocii. Paleontologii Edouard Lartet și Hugh Falconer au avut surpriza să descopere pe aceste fragmente de fildeș de mamut chiar reprezentarea incizată a unui mamut, cea mai limpede dovadă că oamenii au fost contemporani cu animalele dispărute.

MEMORIAL PENTRU ATENTATELE DIN 11 SEPTEMBRIE

În luna mai, a fost deschis la New York, un muzeu în memoria victimelor atentatelor din 11 septembrie 2001. Concepția și construirea acestui muzeu și a ansamblului care îl înconjoară au constituit subiectul unei ample dezbateri de-a lungul ultimilor ani. Strângerea de fonduri pentru realizarea complexului a pornit cu o caravană itinerantă pentru colectare și a continuat cu un program prin care orice doritor putea „sponsoriza” o piatră din pavajul complexului. Demararea lucrărilor a avut loc în anul 2006, după ce proiectul arhitectului Michael Arad a câștigat concursul organizat pentru ridicarea întregului ansamblu arhitectonic. Este vorba de două piscine uriașe, fiecare cu o suprafață de 4.000 metri pătrați, construite pe fundațiile turnurilor gemene doborâte la 11 septembrie. Întreaga suprafață a memorialului este de 24.000 de m², iar muzeul care găzduiește exponate ce ilustrează istoria atentatelor se găsește la subsol.

NU VINOVAȚI SE CAUȚĂ

Herfried Münkler, istoric, publicist, profesor la catedra de politologie a Universității berlineze „Humboldt“, este autorul celei mai serioase cercetări germane din ultimele decenii privind Primul Război Mondial (aproape 1.000 de pagini). Se intitulează Der Grosse Krieg: Die Welt 1914-1918 (Marele Război. Lumea 1914-1918).

„Fără acest război – a afirmat istoricul Herfried Münkler pentru postul Deutsche Welle –, nu ar fi fost nici Al Doilea Război Mondial, nu ar fi fost probabil nici lovitură de stat bolșevică de

la Petrograd, nici stalinismul, nici național-socialismul“.

În opinia lui Münkler, fără Primul Război, ideologia nu ar fi jucat un atât de important rol în politica mondială și nu s-ar fi instalat „era dictaturilor“, „Istoria europeană ar fi luat-o, fără nicio îndoială, pe un alt drum“.

De ce s-a transformat un conflict local într-o încheștare mondială? De ce un război pe care nimeni nu-l voia în vara lui 1914 s-a declanșat totuși? Münkler nu este de acord cu versiunea cea mai răspândită, aceea că Primul Război Mondial este urmarea logică a avântului luat de militarismul german. Mult mai mulți factori au dus la război. Și în primul rând interesele în concurență ale marilor puteri europene. Dar decisiv, spune autorul, a fost „fatalismul politic“. Elitele politice din Germania, Austro-Ungaria, Imperiul Otoman, Bulgaria, Franța, Rusia, Marea Britanie, Serbia erau convinse că mai devreme sau mai târziu tot va fi război, așa că nu au făcut nimic pentru a-l opri.

Evident că, istoricul german se ocupă în principal de Germania în această carte, de politica ei în ajunul și în timpul războiului. El a prelucrat un volum imens de materiale, de la manifeste la documentele militarilor, de la reportajele gazetărești la scrisorile de pe front.

Există o împrejurare cu rol important în declanșarea conflagrației ce este mai puțin cunoscută, afirmă autorul. Germanii aveau un spion, funcționar la Ambasada Rusiei de la Londra. Practic, el citea toată corespondența diplomatică. Anton, așa se numea, a comunicat nemților că Marea Britanie și Rusia poartă tratative secrete pentru încheierea unui acord în domeniul marinei militare. M.A.E. german a cerut oficial informații în acest sens ministrului englez al Afacerilor Externe, dar i s-a răspuns că nu se duc asemenea tratative. Nemții au tras concluzia că sunt păcăliți. Ceea ce a adâncit neîncrederea nu numai față de puterile Antantei, dar și față de propria posibilitate de a rezolva pașnic problemele în litigiu.

Asta nu înseamnă nici pe departe că Germania a fost „târâtă“ în război. Discuțiile despre cine este vinovat pentru declanșarea Primul Război Mondial i se par „neproductive“. Chiar dacă prin Tratatul de la Versailles s-a stabilit că vina aparține în exclusivitate Germaniei. Asta a fost acum 100 de ani. Astăzi, dezbaterile poate fi mutată în sfera moralei. Nu mai are rost să discutăm despre gradul de răspundere al fiecărei puteri europene, ci despre cum putem evita asemenea războaie. Din punctul lui de vedere, pentru a opri escaladarea conflictelor, e nevoie de încredere reciprocă, instituțională. Și are în vedere Uniunea Europeană, O.S.C.E., NATO. „Istoria Primului Război Mondial ne învață să nu pierdem din vedere conflictele de la periferie“, a afirmat Münkler în interviul acordat pentru Deutsche Welle. A ignora aceste conflicte este periculos; tocmai de aceea sunt atât de importante „unitățile polițienești europene, forțele armate europene și, bineînțeles, ajutorul economic european“. ■

**Radio
România
București fm** [98,3 FM]

CANTACUZINII

VODĂ VÂRF		ÎN PREZENT		ISPĂȘITOR BIBLIC		... C. DOMNITOR 1714-1715		... C. MARE VISTIERNIC (1553-1600)	
... C. ISTORIC ȘI DIPLOMAT (1650-1716)		FĂRĂ VALOARE (FEM.)		NU LIPSEȘTE NICIUNUL		DANIE			
	PROIECT FANTEZIST							DEMÂNĂ DE CINST, STIMATĂ	
	... C. MINISTRU DE EXTERNE (1811-1884)								
					EPITROP				
					MĂSURA LUI CUZA				
CANTACUZINII (AZIMUZEU G. ENESCU)						ÎN CANON!			
ECHIPA DIN ROMA PESTE						CIFRE (SING.)			
		... G.C. DEPUTAT ȘI MINISTRU (1867-1928)		REGULĂ (PEDEAPSĂ) BISERI- CEASCĂ					
				OBRĂZ					
XENOPOL MIHAI			MONARH SLAV				DĂRI!		
MISTERE							RAMURĂ		
					SUSȚI- NĂTOR				
					ACIDE				
NICOLAE HERLEA			GH. GR. C. ZIS... (NEART) OM POLITIC (1837-1913)						... C. MEDIC CRITIC ȘI ISTORIC DE FILM (1908-1975)
ÎN FUGĂ!			TÂRG (ABR.)						
STROPIT CU APĂ									
				„NEAM” DOMNESC (FIG.)		ZECI DE SUTE			
						EMIL RACOVITĂ			
							STAU ÎN TRON!		
G. ... C. DEPUTAT ȘI PRIMAR AL CAPITALEI			... C. DOMNITOR (1678-1688)						
ÎN AULĂ!									

DICȚIONAR: LAZIO

- D. CIREAȘĂ -

SITUAȚIA EMIGRAȚIEI ROMÂNE

Am început să publicăm, în Magazin istoric, nr. 5/2012, grație doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU, amplă analiză a situației refugiaților români după Al Doilea Război Mondial, intitulată Raport asupra aspectului actual al emigrației și asistenței refugiaților români, document păstrat dactilografiat în limba română, în Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Continuăm cu noi pagini.

Organizația Internațională a Refugiaților a lucrat la început cu statute cu caracter provizoriu, din cauza numeroaselor obstacole și dificultăți produse de către Blocul sovietic. Pentru acest motiv, la început a dat numai adăpost și întreținere refugiaților și abia mai târziu, după ratificarea Convenției Plenipotențiarilor țărilor participante la soluționarea problemei refugiaților, s-a găsit în situația de a pune în funcțiune aparatul necesar pentru a face față celei mai mari mișcări de populație, pe cale de emigrare, pe care istoria a cunoscut-o vreodată.

Întreaga operațiune a înregistrării refugiaților, a stabilirii statusului lor și a împlinirii tuturor formelor de emigrare, precum și a transportării lor până la portul principal de debarcare în țările adoptive, a fost și este făcută de către autoritățile „Organizației internaționale a Refugiaților”. Comisiile de emigrare sau recrutare trimise din țările semnatare ale Convenției, cu scopul de a selecționa refugiații care au făcut cereri de emigrare în țările lor, s-au delimitat numai la selecționarea atât din punct de vedere fizic (în special), moral, politic și legal, cât și la facerea formelor necesare de emigrare și transport de la portul de debarcare până la destinația definitivă.

În această acțiune gigantică românii au fost tratați la fel ca și celelalte naționalități. Ei au fost selecționați la fel ca și ceilalți, în primul rând după capacitatea lor de muncă determinată de vigoarea fizică și de pregătirea profesională. Aici trebuie să subliniem un fapt deosebit de dureros al exilului românesc și care a fost comun celor trei categorii principale de refugiați ai noștri, și anume: foștii legionari, foștii prizonieri de război și neo-refugiați: degradarea lor fizică datorită [sic!] vieții îndelungate de lagăre, dusă în condiții

uni sanitare dezastruoase, cu suprapopulație, cu promiscuitate, hrana insuficientă și lipsa aproape totală de îngrijire medicală. Pentru acest motiv majoritatea refugiaților români au fost respinși de la emigrare, nefindeplinind condițiile fizice cerute. Ei erau prea debili sau prea bătrâni pentru a prezenta o valoare biologică umană pentru diferitele țări recipiente care caută în special brațe de muncă pentru nevoile lor.

1) Rolul organizațiilor românești de asistență în programul de reasezare a refugiaților români.

Acțiunea organizațiilor românești de asistență în opera de emigrare și în general în legătura cu „Organizațiunea Internațională a Refugiaților” a avut două aspecte: unul de a ajuta la verificarea și stabilirea identității refugiaților noștri cu scopul stabilirii statusului de refugiat, cum este „Comitetul de Asistență al Românilor” din Paris, Salzburg, Triest, „Misiunea Vaticanului” în Germania, Austria, Italia, „Comitetul refugiaților Români din Turcia”, „Serviciul social” de la Innsbruck etc. Și altul, în însăși acțiunea de reasezare a refugiaților. Comitetele și organizațiile românești au îndeplinit serviciul de legătură între refugiați și organele ce s-au ocupat în mod definitiv și efectiv de dănsii și reasezarea lor. Au recomandat refugiați, au dat informații asupra lor, iar refugiaților însăși le-au dat îndrumările necesare asupra posibilităților consecutive de emigrare, asupra formalităților ce trebuia să îndeplinească și asupra diferitelor resurse ce puteau fi exploatate în favorul lor.

(Va urma)

CONTENTS (Romanian History) D. Ralet The Little Paris, as seen by a Moldavian at the middle of the 19th century ● P. Beke Belgian investments in Romania, 1838-1916 ● M. Cazacu How Constantin Brancoveanu escaped alive, being replaced with a gypsy boy ● V. Râpeanu Controversies of August 23rd (II) ● N. Ioniță Securitatea on the traces of Freemasonry ● G. Tâmpescu Take Ionescu's vision on WWI ● C. Păiușan-Nuică Exhibition of Willy Römer's photos at the Bucharest Museum ● I. Cazan Old bad habits, eternal urban problems ● G. Filitti Romania 100 years ago: WWI started, Bucharest remains on hold ● S.A. Luca Two unusual findings ● I. Scurtu Miron Cristea, the first Patriarch of Romania (II) ● E. Dragomir Secret agreements between Gheorghe Gheorghiu-Dej and Nikita Hrusciiov, 1962-1964 ● R.I. Budura A point of view ● A. Spânu Radu Ivanescu, a senator accused of espionage ● G. Roșu Once upon a time: headgear ● M. Sala The origins of the word Christian ● Romanian Documents at Hoover Institution (CLII). The situation of the Romanian exile

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Д. Ралет Половина 19 в. Молдованин о Малом Париже ● П. Беке Бельгийские инвестиции в Румынии в 1838-1916 гг. ● М. Казаку Как спас свою жизнь Константин Брынковяну в обмен на цыганского ребёнка ● В. Рыпиу Споры о 23 августа 1944 (II) ● Н. Ионицэ Секуритате лицом к лицу с масонами ● Г. Тымпеску Мнение Таке Ионеску о Первой Мировой Войне ● К. Пэюшан-Нуйкэ Фотовыставка Вилли Рёмера в Музее Бухареста ● И. Кэзан Старые недостатки жителей Бухареста – постоянные хозяйственные вопросы ● Дж. Филиити В Румынии 100 лет тому назад: началась Великая Война. Бухарест остаётся в ожидании ● С.А. Лука Необычные открытия ● И. Скурту Первый патриарх Румынии, Мирон Кристя (II) ● Е. Драгомير 1962-1964 гг. Секретные соглашения между Георгиу-Дежом и Н. Хрущёвым ● Р.И. Будура Личный взгляд ● А. Спыну Радэ Ивэнеску, сенатор обвиняемый в шпионаже ● Дж. Рошу Жили-были. Головные уборы ● М. Сала Этимология слова христианин ● Румынские документы в Гуверском Институте (CLII). Положение румынской эмиграции

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Măărăcineanu, nr. 1-3, sector 1, PO Box 15-702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul.

DIALOG CU CITITORII

ECOU

Domnul inginer COCIUFI MIHAIL, din București, ne scrie: În numărul din aprilie 2014 mi-a atras atenția articolul *Vin americanii... și ne bombardează*. Vă mărturisesc că am fost martor la acele evenimente.

Aveam 20 de ani și în acea perioadă mă refugiasem, plecând cu familia din Nordul Basarabiei, într-un convoi de mai multe căruțe încărcate cu bagaje. După un drum de vreo două săptămâni, în dimineața zilei de 4 aprilie 1944, mergeam pe Șoseaua Urziceni-București. În dreptul comunei Afumați, aproape de Capitală, în jurul prânzului, am auzit alarma aeriană de la București, apoi zgomot de multe motoare de avion, urmat de bubuiturile bombelor care explodau. În acea seară am rămas în cartierul Colentina și am aflat despre marile nenorociri care au avut loc în jurul Gării de Nord, dar și în multe alte cartiere.

A doua zi am parcurs orașul până la Cotroceni, la Piața Leu, unde în apropiere se afla Școala Militară de Ofițeri de Rezervă de Geniu și Transmisiuni. La această școală aveam un frate în anul II. Seria lui era aproape de absolvire, iar la 10 mai, cu ocazia marii sărbători naționale, urma să fie avansat la gradul de ofițer și apoi trimis pe front. Trecând prin fața școlii, am încercat să luăm legătura cu el, dar ni s-a comunicat de la poartă că erau plecați la instrucție.

După alte câteva săptămâni, stabilindu-ne într-o comună din sudul Olteniei, ne-a fost returnată o carte poștală, cu o notă în care ni se aducea la cunoștință că destinatarul, fratele meu, a murit în bombardamentul din 4 aprilie.

Mai târziu am aflat mai multe amănunte. Când s-a dat alarma, toți elevii Școlii Militare au intrat în adăposturile săpate în curte. Din nenorocire, o bombă a căzut exact pe adăpostul în care se afla fratele meu, împreună cu mai mulți colegi. Au murit 12 elevi din anul II, ofițerul comandant al plutonului și un soldat de trupă. Am realizat că, în ziua în care ni s-a spus că sunt plecați la instrucție, erau de fapt morți, undeva într-o încăpăre a școlii. Au fost declarați eroi, fiind căzuți la datorie și înmormântați la Cimitirul Ghencea Militar, formând un șir lung de morminte, ca soldații la paradă. Ulterior, aproape toți au fost exhumati de către rude și transportați în localitățile de origine. Mormântul fratelui meu există și acum, după ce a fost refăcut, iar pe cruce stă scris: „Elev Plt. Adj. Cociufi Grigore – 23.XI.1919-4.IV.1944”.

Îi mulțumim cititorului nostru pentru relatarea sa, edificatoare pentru tragedia multor familii din București și din țară, care și-au pierdut rude sau prieteni în bombardamentele aeriene.

CERERI ȘI OFERTE

Doamna ROXANA CRĂCIUN dorește să achiziționeze următoarele numere: 4/1968 și 7/2011. **Cei care vor să o ajute o pot contacta la numărul de telefon:** 0788.352.594.

ÎN ATENȚIA BIBLIOTECILOR!

SHIVA BOOKS S.R.L. completează gratuit colecțiile Magazin istoric pentru bibliotecile publice din România, în măsura stocului disponibil. Fax: 0268.312.894.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, etajul 3, camera 287, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

